

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ

KMM

KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİNİN MƏLUMATI

Bakı – 2022

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSTITUSİYASI AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASINDA ƏN YÜKSƏK HÜQUQİ QÜVVƏYƏ MALİKDİR**

**Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının
149-cu maddəsinin I hissəsi**

Təsisçi

Azərbaycan Respublikasının
Konstitusiya Məhkəməsi

1999-cu ildən nəşr olunur

Səksən dördüncü buraxılış

Redaksiya heyəti:

Fərhad Abdullayev (sədr)
Rauf Quliyev
Dürdanə Məmmədova
Tural Aslanov
Anar Hacızadə
Nəzrin Paşayeva
İntiqam Eyvazov

Baş redaktor

Dürdanə Məmmədova

Redaksiyanın ünvanı:

Az1001, Bakı şəhəri, Gənclər meydanı, 1.
Tel: (99412) 492-62-86, 492-98-49
Faks: (99412) 492-86-41

MÜNDƏRİCAT

I hissə

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun Qərarları

Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 483-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 208-ci maddəsi ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair 25 dekabr 2020-ci il tarixli qərar	5
Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1193 və 1200-cü maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair 8 yanvar 2021-ci il tarixli qərar	30
Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 16 və 18-ci maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair 25 yanvar 2021-ci il tarixli qərar	57
Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1193-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I, III, IV və V hissələrinə, 26-cı maddəsinin II hissəsinə, 29-cu maddəsinin I və VII hissələrinə, 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair 19 fevral 2021-ci il tarixli qərar	78
Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 54.3-cü maddəsinin və “Prokurorluq haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 4, 21 və 27-ci maddələrinin bəzi müddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair 23 fevral 2021-ci il tarixli qərar	96
Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 110.1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair 17 mart 2021-ci il tarixli qərar	123

II hissə

Tədbirlər	153
-----------------	-----

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

**Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin
483-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası
Cinayət Məcəlləsinin 208-ci maddəsi ilə əlaqəli
şəkildə şərh edilməsinə dair**

25 dekabr 2020-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən (məruzəçi-hakim) ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə, “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 33-cü maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, xüsusi konstitusiyaya icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Sumqayıt Şəhər Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 483-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 208-ci maddəsi ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair konstitusiyaya işinə baxdı.

İş üzrə hakim K.Şəfiyevin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Sumqayıt Şəhər Məhkəməsinin hakimi F.Əliyevin və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının Dövlət quruculuğu, inzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin İnzibati qanunvericilik sektorunun müdiri K.Paşayevanın, mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət Kollegiya-

sının sədri H.Nəsibovun və Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının sədri V.Cəfərovun yazılı mülahizələrini, ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Cinayət hüququ və kriminologiya kafedrasının dosenti M.Bayramovanın yazılı rəyini və iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ :

Sumqayıt Şəhər Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi) müraciət edərək Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin (bundan sonra – İnzibati Xətalər Məcəlləsi) 483-cü maddəsinin şərh olunmasını xahiş etmişdir.

Müraciətdən görünür ki, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan H.Aslanov Türkiyə Respublikasında qeydiyyatda olan “Rakun Kürk” şirkəti ilə bağlanmış 7 iyul 2018-ci il tarixli müqavilə əsasında “İribuynuzlu mal-qaranın bütöv gönlərindən hazırlanan dəri” yükünü 27 iyul 2018-ci il tarixində Gömrük bəyannaməsi əsasında Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin Sumqayıt Baş Gömrük İdarəsində (bundan sonra – Sumqayıt Baş Gömrük İdarəsi) rəsmiləşdirərək konsiqnasiya yolu ilə ixrac etmiş, həmin malların müqabilində 36 300 ABŞ dolları, təxminən 61 710 manat dəyərində vəsait Azərbaycan Respublikasına geri qaytarılmamış, həmin vəsaitin Azərbaycan Respublikasındakı müvəkkil bankında (“Kapital Bank” Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin Binəqədi Filialı) olan hesabına köçürülməsi təmin edilməmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 24 iyun 1997-ci il tarixli Fərmanı ilə təsdiq olunmuş “Azərbaycan Respublikasında idxal-ixrac əməliyyatlarının tənzimlənməsi Qaydaları”nın (bundan sonra – Qaydalar) 12.2-ci bəndinə əsasən, hüquqi və fiziki şəxslər konsiqnasiya yolu ilə ixrac etdikləri malların (işlərin, xidmətlərin) müqabilində vəsaitlərin onların bəyan olunduğu gündən 180 (yüz səksən) gün ərzində Azərbaycan Respublika-

sındakı müvəkkil bankda olan hesablarına köçürülməsini təmin etməlidirlər.

Qaydaların 15.1-ci bəndinə uyğun olaraq, şəxslər bu Qaydaların pozulmasına görə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə əsasən məsuliyyət daşıyırlar.

Belə ki, xarici iqtisadi fəaliyyətin həyata keçirilməsi nəticəsində əldə edilmiş və Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikasının müvəkkil edilmiş bankının hesabına məcburi qaydada köçürülməli olan xarici valyuta vəsaitlərinin xaricdən qaytarılmamasına görə İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 483-cü və Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra – Cinayət Məcəlləsi) 208-ci maddələri ilə məsuliyyət nəzərdə tutulmuşdur.

Sumqayıt Baş Gömrük İdarəsi tərəfindən H.Aslanov barəsində İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 483-cü maddəsi ilə inzibati xəta törədilməsinə dair protokol tərtib edilərək baxılması üçün aidiyyəti üzrə Sumqayıt Şəhər Məhkəməsinə göndərilmişdir.

Müraciətdə göstərilmişdir ki, qanunverici tərəfindən İnzibati Xətalər Məcəlləsində az miqdarda xarici valyuta vəsaitlərinin xaricdən qaytarılmamasına görə inzibati məsuliyyət nəzərdə tutulmuş, lakin cinayət qanunvericiliyində az miqdardan artıq xarici valyuta vəsaitlərinin xaricdən qaytarılmamasına görə fiziki şəxsin cinayət məsuliyyəti müəyyən edilməmişdir.

Qeyd edilənləri nəzərə alaraq müraciətedən hesab edir ki, qanunvericilikdə bu əmələ görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulmadığından və xaricdən qaytarılmayan xarici valyuta vəsaitləri az miqdardan artıq olduğundan, bu növ əmələ görə şəxsin cinayət və ya inzibati məsuliyyətə cəlb edilməsi məsələsində məhkəmə təcrübəsində yaranmış qeyri-müəyyənliyin aradan qaldırılması məqsədi ilə İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 483-cü maddəsinin şərh edilməsinə ehtiyac vardır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətlə bağlı aşağıdakıların qeyd olunmasını zəruri hesab edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 59-cu maddəsinə əsasən, hər kəs öz imkanlarından, qabiliyyətindən və əmlakından sərbəst istifadə edərək təkbəşinə və ya başqaları ilə birlikdə azad sahibkarlıq fəaliyyəti və ya qanunla qadağan edilməmiş digər iqtisadi fəaliyyət növü ilə

məşğul ola bilər. Dövlət sahibkarlıq sahəsində yalnız dövlət maraqlarının, insan həyatının və sağlamlığının müdafiəsi ilə bağlı tənzimləməni həyata keçirir.

Hüquqi dövlətdə iqtisadi fəaliyyət sahəsində hüquq münasibətlərinin tənzimlənməsi bərabər və ədalətli iqtisadi və sosial qaydalara uyğun olaraq həyata keçirilməli, bu münasibətlərin subyektlərinin hüquq və vəzifələri müəyyənləşdirilərkən ictimai və xüsusi maraqların tarazlığı, hüquqlarının mümkün məhdudlaşdırma şərtlərinin müəyyənləşdirilməsi isə mütənasiblik və tarazlıq meyarlarının gözlənilməsi prinsiplərinə əsaslanmalıdır.

Hüquqi şəxs və hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirən fiziki şəxs xarici iqtisadi fəaliyyəti ticarət, maliyyə, istehsal və investisiya xidmətlərinin təsir etdiyi mürəkkəb bir sistem kimi səciyyələnir.

Xarici iqtisadi fəaliyyət sahibkarlıq fəallığına təkan verir, bazar əlaqələrinin tənzimlənməsinə imkan yaradır, iqtisadiyyatın strukturunun təkmilləşdirilməsinə müsbət təsir edir, müasir texnologiyaların, istehsalın təşkili və idarə edilməsinə yeni fikirlərin gətirilməsinə səbəb olur. Müasir dövrdə fəaliyyətin bu növü beynəlxalq müqavilələrin bağlanması yolu ilə həyata keçirilir və bura, ilk növbədə, malların mübadiləsi (malların idxal və ixracı üzrə sazişlərin bağlanması) aid edilir.

Malların idxalı zamanı gömrük orqanlarında malların bəyan olunması üçün tələb olunan məlumatlardan biri idxal olunan malların məbləğinin hansı üsullarla və necə ödənilməsidir. Ödənişlər əsasən nağdsız olaraq banklar vasitəsi ilə və xüsusi hallarda nağd formada həyata keçirilir.

Qaydaların 12.1-ci bəndinə əsasən, hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən malların (işlərin, xidmətlərin) konsiqnasiya yolu ilə ixracı gömrük orqanlarında bəyan edilməklə aparılır. Konsiqnasiya yolu ilə ixrac əməliyyatları xarici şəxslərlə bağlanmış müqaviləyə əsasən ixrac olunmuş malların (işlərin, xidmətlərin) müqabilində vəsaitlərin müəyyən edilmiş müddət ərzində ixracatçıya ödənilməsini nəzərdə tutur.

Bu qayda bazar iqtisadiyyatının tələbləri baxımından müəyyən edilmişdir. Əks yanaşma, yəni xarici iqtisadi fəaliyyətin həyata keçirilməsindən əldə edilmiş valyuta vəsaitlərinin qaytarılmaması ölkənin maddi sərvətlərinin qanunsuz olaraq xaricə ax-

masına və valyuta sisteminin fəaliyyətinə mənfi təsir göstərilməsinə səbəb ola bilər.

Qeyd edildiyi kimi, hüquqi və fiziki şəxslərin konsiqnasiya yolu ilə ixrac etdikləri malların (işlərin, xidmətlərin) müqabilində vəsaitlərin onların bəyan olunduğu gündən 180 (yüz səksən) gün ərzində Azərbaycan Respublikasındakı müvəkkil bankda olan hesablarına köçürülməsinin təmin edilməməsi qanunvericiyə uyğun olaraq məsuliyyətə səbəb olur.

Mülkiyyət əleyhinə, xüsusilə iqtisadi fəaliyyət sahəsində törədilən hüquqazidd əməllərin ictimai təhlükəlilik dərəcəsi onun dövlətə vurduğu ziyanın miqdarına uyğun olaraq müəyyən edilir. Buna müvafiq olaraq qanunverici kommersion fəaliyyəti iştirakçısının hüququndan sui-istifadə etməklə xarici valyuta vəsaitlərini xaricdən qaytarmadığı halda dövlətə vurduğu ziyanın miqdarı iyirmi min manatadək olduqda subyektin məsuliyyətini inzibati, həmin məbləğdən yuxarı olduqda isə cinayət məsuliyyəti kimi müəyyən etmişdir.

Belə ki, Cinayət Məcəlləsinin 208-ci maddəsi ilə təşkilat rəhbərləri tərəfindən xarici iqtisadi fəaliyyətin həyata keçirilməsi nəticəsində əldə edilmiş və Azərbaycan Respublikasının müvəkkil olunmuş bankının hesabına məcburi qaydada köçürülməli olan xeyli və ya külli miqdarda xarici valyuta vəsaitlərinin xaricdən qaytarılmaması əməli cinayət kimi göstərilmişdir. Həmin Məcəllənin 208-ci maddəsinin "Qeyd" hissəsinə əsasən "xeyli miqdar" dedikdə, qaytarılmamış xarici valyuta vəsaitlərinin məbləği iyirmi min manatdan yuxarı, lakin otuz min manatdan artıq olmayan məbləği, "külli miqdar" dedikdə isə otuz min manatdan artıq olan məbləği başa düşülür.

Göründüyü kimi, Cinayət Məcəlləsinin 208-ci maddəsinin dispoziyasında xeyli və ya külli miqdarda valyuta vəsaitlərini qaytarmama əməlinə görə cinayət məsuliyyəti daşıyan subyektlərin dairəsi yalnız "təşkilat rəhbərləri" ilə məhdudlaşmışdır.

Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin VIII hissəsinə görə, heç kəs törədildiyi zaman hüquq pozuntusu sayılmayan əmələ görə məsuliyyət daşımır.

"İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında" Konvensiyanın (bundan sonra – Konvensiya) 7-ci maddəsinə əsasən, heç kəs törədildiyi zaman milli və ya beynəlxalq hüquqa

görə cinayət sayılmayan hər hansı hərəkət və ya hərəkətsizliyə görə cinayət törətməkdə təqsirli hesab edilə bilməz.

Habelə Cinayət Məcəlləsinin 1.3 və 3-cü maddələrinə əsasən, cinayət məsuliyyətini müəyyən edən və cinayət törətmiş şəxsin cəzalandırılmasını nəzərdə tutan qanunlar yalnız bu Məcəlləyə daxil olduğundan sonra tətbiq edilə bilər. Yalnız bu Məcəllə ilə nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibinin bütün əlamətlərinin mövcud olduğu əməlin (hərəkət və ya hərəkətsizliyin) törədilməsi cinayət məsuliyyəti yaradır.

Cinayət hüququnun mühüm prinsiplərindən olan qanunçuluq prinsipinə uyğun olaraq, yalnız Cinayət Məcəlləsində nəzərdə tutulan halda əməlin cinayət sayılmasına, belə əməli törədən şəxsin təqsirli hesab edilərək cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinə yol verilir. Cinayət məsuliyyətinin əsasını cinayət tərkibinin əlamətlərini yaradan ictimai təhlükəli əməlin törədilməsi təşkil edir. Qanun cinayət sayılan əməlləri müəyyən edərkən həmin əməl üçün xarakterik olan əlamətləri də göstərir. Məhz bu əlamətlərin köməyi ilə törədilən hər hansı əməlin cinayət hüquq normasında nəzərdə tutulan cinayət olub-olmaması müəyyən edilir (Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 320.1-ci maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 2019-cu il 15 noyabr tarixli Qərarı).

Beləliklə, Cinayət Məcəlləsinin 208-ci maddəsində hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirən fiziki şəxs tərəfindən məcburi qaydada köçürülməli olan xeyli, həmçinin külli miqdarda xarici valyuta vəsaitlərinin xaricdən qaytarılmaması cinayət əməli kimi nəzərdə tutulmamışdır.

Göstərilənlərlə yanaşı qeyd edilməlidir ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 483-cü maddəsi ilə xarici iqtisadi fəaliyyətin həyata keçirilməsi nəticəsində əldə edilmiş və Azərbaycan Respublikasının müvəkkil olunmuş banklarının hesablarına məcburi qaydada köçürülməli olan az miqdarda xarici valyuta vəsaitlərinin xaricdən qaytarılmamasına görə inzibati xətanın bilavasitə obyektinə olan xarici valyutanın dəyərini otuz faizindən əlli faizinədək məbləğdə cərimə müəyyən edilmişdir.

Həmin maddənin “Qeyd” hissəsinə uyğun olaraq, bu Məcəllənin 483-cü maddəsində “az miqdarda” dedikdə, iyirmi min manatadək olan məbləğ başa düşülür.

Göründüyü kimi, iyirmi min manatadək miqdarda xarici valyutanın qaytarılmaması cinayət əməli ilə müqayisədə ictimai təhlükəlilik dərəcəsinə görə daha yüngül olduğundan, qanunverici tərəfindən bu əmələ görə inzibati məsuliyyət müəyyən edilməmişdir.

Qeyd edilməlidir ki, Məcəllənin 483-cü maddəsi ilə müəyyən edilmiş inzibati xətanın ümumi obyektini iqtisadi fəaliyyət, xüsusi obyektini gömrük qaydaları əleyhinə olan münasibətlər, bilavasitə obyektini isə valyuta tənzeni və valyuta nəzarəti sahəsində yaranan ictimai münasibətlər təşkil edir.

Sözgedən inzibati xətanın obyektiv cəhəti isə xarici iqtisadi fəaliyyətin həyata keçirilməsi nəticəsində əldə edilmiş və Azərbaycan Respublikasının müvəkkil olunmuş banklarının hesablarına məcburi qaydada köçürülməli olan xarici valyuta vəsaitlərinin xaricdən qaytarılmamasında ifadə olunur.

İnzibati xətanın subyektivi kimi hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirən fiziki şəxs və ya hüquqi şəxs (təşkilat rəhbərləri) çıxış edir.

Xarici valyuta vəsaitlərinin xaricdən qaytarılmamasının subyektiv cəhəti şəxsin təqsirli olması, yəni onun qəsdən və ya ehtiyatsızlıqdan törədilən hüquqazidd hərəkətə və ya hərəkətsizliyə psixi münasibəti ilə müəyyən edilir.

İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 483-cü maddəsinin Cinayət Məcəlləsinin 208-ci maddəsi ilə müqayisəli şəkildə təhlili belə qənaətə gəlməyə əsas verir ki, hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirən fiziki şəxslərin cinayət məsuliyyəti müəyyən edilmədiyindən, bu şəxslərə münasibətdə inzibati xətanın zəruri əlaməti kimi, yalnız xarici valyuta vəsaitlərinin xaricdən qaytarılmaması əməlinin törədilməsi çıxış edir. Müvafiq olaraq xarici valyuta vəsaitlərinin iyirmi min manatdan artıq məbləğdə xaricdən qaytarılmaması hallarında da zəruri əlamət kimi, yalnız xarici valyuta vəsaitlərinin xaricdən qaytarılmaması nəzərdə tutulmuşdur.

Eyni zamanda İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 12-ci maddəsinin tələbləri baxımından hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti

yətini həyata keçirən fiziki şəxsin xeyli və ya külli miqdarda xarici valyuta vəsaitlərinin xaricdən qaytarılmamasına görə həmin Məcəllənin 483-cü maddəsinin “Qeyd” hissəsinə uyğun olaraq inzibati məsuliyyətinin yaranması istisna edilmir. Məcəllənin 12-ci maddəsinə əsasən, bu Məcəllə ilə qorunan ictimai münasibətlərə qəsd edən, hüquqazidd olan, təqsirli sayılan (qəsdən və ya ehtiyatsızlıqdan törədilən) və inzibati məsuliyyətə səbəb olan əməl (hərəkət və ya hərəkətsizlik) inzibati xəta hesab olunur. Bu Məcəllənin Xüsusi hissəsində nəzərdə tutulan əməllərə görə inzibati məsuliyyət o halda yaranır ki, bu əməllər cinayət məsuliyyətinə səbəb olmasın.

Belə ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 483-cü maddəsində müəyyən edilmiş xəta dövlət tərəfindən müdafiə olunan ictimai münasibətlərə qəsdə ifadə olunur. Bu əməl öz növbəsində sosial mahiyyətinə görə dövlətin maraqlarına ziddir və onlara zərər vurmaqla nəticələnir. Bu əməl Azərbaycan Respublikasında bütün rezidentlər və qeyri-rezidentlər tərəfindən idxal-ixrac əməliyyatlarının həyata keçirilməsini tənzimləyən, hüquq normaları ilə müəyyən olunmuş qaydaların pozulması ilə törədilir.

Həmin Məcəllənin 3-cü maddəsinə əsasən isə yalnız bu Məcəllə ilə nəzərdə tutulmuş inzibati xətanın törədilməsində təqsirli hesab edilən və inzibati xəta tərkibinin bütün digər əlamətlərini daşıyan əməli (hərəkət və ya hərəkətsizliyi) törətmiş şəxs inzibati məsuliyyətə cəlb olunur.

Göründüyü kimi, əməl o zaman inzibati məsuliyyətə səbəb olur ki, bu əməl inzibati xətalər qanunvericiliyi ilə inzibati xəta kimi müəyyən edilsin və onun törədilməsinə görə inzibati tənbehin tətbiq edilməsi nəzərdə tutulsun.

Beləliklə, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 3, 4 və 12-ci maddələrində əks olunan inzibati məsuliyyətin əsasları, inzibati xətalər qanunvericiliyinin prinsipləri, eləcə də inzibati xəta anlayışının tələbləri baxımından hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirən fiziki şəxs tərəfindən xeyli və ya külli miqdarda valyuta vəsaitlərinin xaricdən qaytarılmamasına görə cinayət məsuliyyəti müəyyən edilmədiyindən, həmin şəxslər Məcəllənin 483-cü maddəsində müəyyən edilən az miqdar həddində məsuliyyətə cəlb oluna bilərlər. Həmin Məcəlləyə uyğun olaraq isə fiziki şəxslər xarici valyuta vəsaitlərinin iyirmi min

manatdan artıq məbləğdə xaricdən qaytarılmaması hallarında qaytarılmayan xarici valyuta vəsaitinin tərkib hissəsi kimi iyirmi min manatın dəyərini otuz faizindən əlli faizinədək məbləğdə cərimə edilir.

Əks yanaşma, yəni fiziki şəxsin iyirmi min manatdan artıq məbləğə görə inzibati məsuliyyət daşımaması inzibati tənbehin tətbiqini tənzimləyən inzibati xətlər qanunvericiliyinin təməl prinsiplərindən olan ədalətlik, qanun qarşısında bərabərlik, inzibati xətlərin qarşısının alınması prinsiplərinin, həmçinin təqsirə görə məsuliyyət prinsipinin tələblərinə cavab verməmiş olardı

Göstərilənləri nəzərə alaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirən fiziki şəxslərə münasibətdə qanunvericilikdə cinayət məsuliyyəti müəyyən edilmədiyindən, belə şəxslərin iyirmi min manatadək xarici valyuta vəsaitlərinin xaricdən qaytarılmaması əməli inzibati məsuliyyət yaradır.

Bununla yanaşı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd etməyi vacib bilir ki, qanunvericilik aktlarının, o cümlədən Cinayət Məcəlləsinin müddələrinin birmənalı və düzgün müəyyən edilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, hüquq normalarının müəyyənliyi, aydınlığı, ikimənalı olmaması hüquqtətbiq edən orqanlar tərəfindən törədilmiş cinayətlərin düzgün tövsif edilməsinə xidmət edir və həmin orqanların fəaliyyətində qanunçuluq prinsipinin gözlənməsinə imkan yaradır.

Əks hal hər kəsin hüquq və azadlıqlarının müdafiə olunmasını, hüquqtətbiq edənin hərəkətlərinin proqnozlaşdırıla bilən olmasını çətinləşdirir və şəxsin qabaqcadan öz hüquqazidd əməlinin nəticəsini bilməsini şübhə altına ala bilər. Belə hal şəxsin əsassız olaraq cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinə və ya əksinə təqsirli şəxsin törətdiyi əmələ görə cəzasız qalmasına gətirib çıxara bilər (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 188-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” 2015-ci il 30 mart tarixli Qərarı).

Qanunverici tərəfindən müxtəlif ictimai münasibətlərin və onlardan irəli gələn hüquqi məsuliyyətin tənzimlənməməsi son nəticədə həmin münasibətlərin subyektlərinin hüquq və vəzifələrinin həcmi müəyyən edilməsinə mənfi təsir göstərə bilər.

Bu işə öz növbəsində bir çox hallarda əsassız olaraq hüquqların məhdudlaşdırılmasına, vəzifələrin yerinə yetirilməməsinə, hüquqazidd hərəkətlərin törədilməsinə görə məsuliyyətin yaranmasına yol verir.

Konstitusiyanın 7-ci maddəsində təsbit olunmuş hakimiyyətlərin bölünməsi prinsipinə görə Konstitusiya Məhkəməsi normayaradıcı, yəni hər hansı hüquq münasibətlərinin tənzimlənməsinə dair normativ hüquqi akt qəbul edən, o cümlədən hər hansı normativ hüquqi akta əlavə və dəyişikliklərin edilməsi təşəbbüsünə malik olan orqan deyil, səlahiyyətli subyektlərin sorğu və müraciətləri, fərdi şikayətlər əsasında qanunverici, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanları və yerli özünüidarəetmə orqanları tərəfindən qəbul olunmuş aktlar üzərində konstitusiya nəzarətini həyata keçirən ali konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanıdır.

Konstitusiyanın 94-cü maddəsinin I hissəsinin 17-ci bəndinə əsasən, cinayətlərin və başqa hüquq pozuntularının müəyyən edilməsi, onların törədilməsinə görə məsuliyyətin təyin edilməsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin (bundan sonra – Milli Məclis) müəyyən etdiyi ümumi qaydalardır.

Bu baxımdan Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin II və III hissələrinin, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinin tələblərinə müvafiq olaraq Cinayət Məcəlləsinin 208-ci maddəsinin bu Qərarla əks olunan hüquqi mövqelər nəzərə alınmaqla təkmilləşdirilməsi Milli Məclisə tövsiyə edilməlidir.

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

– Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin VIII hissəsinin, Konvensiyanın 7-ci maddəsinin, habelə Cinayət Məcəlləsinin 1.3 və 3-cü maddələrinin tələblərinə müvafiq olaraq xarici iqtisadi fəaliyyətin həyata keçirilməsi nəticəsində fiziki şəxs tərəfindən əldə edilmiş və Azərbaycan Respublikasının müvəkkil olunmuş banklarının hesablarına məcburi qaydada köçürülməli olan xeyli və ya külli miqdardaxarici valyuta vəsaitlərinin xaricdən qaytarılmamasına görə cinayət məsuliyyəti müəyyən edilmədiyindən, şəxs həmin Məcəllənin 208-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilməz;

– Xarici iqtisadi fəaliyyəti həyata keçirən fiziki şəxs tərəfindən xeyli və ya külli miqdarda xarici valyuta vəsaitlərinin xaricdən qaytarılmamasına görə təxirəsalınmadan cinayət məsuliyyətinin müəyyən edilməsi Milli Məclisə tövsiyə olunmalıdır;

– Milli Məclis tərəfindən bu Qərarın təsviri-əsaslandırıcı hissəsində əks olunan hüquqi mövqeyə uyğun olaraq Cinayət Məcəlləsinin 208-ci maddəsinə müvafiq dəyişikliklər ediləndə xarici iqtisadi fəaliyyətin həyata keçirilməsi nəticəsində xeyli və ya külli miqdarda xarici valyuta vəsaitlərinin xaricdən qaytarılmasını təmin etməyən fiziki şəxs İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 483-cü maddəsinin “Qeyd” hissəsinin tələbləri nəzərə alınmaqla inzibati məsuliyyətə cəlb edilə bilər.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini və “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A   A L D I :

1. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 71-ci maddəsinin VIII hissəsinin, "İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında" Konvensiyanın 7-ci maddəsinin, habelə Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 1.3 və 3-cü maddələrinin tələblərinə müvafiq olaraq xarici iqtisadi fəaliyyətin həyata keçirilməsi nəticəsində fiziki şəxs tərəfindən əldə edilmiş və Azərbaycan Respublikasının müvəkkil olunmuş banklarının hesablarına məcburi qaydada köçürülməli olan xeyli və ya külli miqdarda xarici valyuta vəsaitlərinin xaricdən qaytarılmamasına görə cinayət məsuliyyəti müəyyən edilmədiyindən, şəxs həmin Məcəllənin 208-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilməz.

2. Xarici iqtisadi fəaliyyəti həyata keçirən fiziki şəxs tərəfindən xeyli və ya külli miqdarda xarici valyuta vəsaitlərinin xaricdən qaytarılmamasına görə təxirəsalınmadan cinayət məsuliyyəti

tinin müəyyən edilməsi Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə olunsun.

3. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən bu Qərarın təsviri-əsaslandırıcı hissəsində əks olunan hüquqi mövqeyə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 208-ci maddəsinə müvafiq dəyişikliklər ediləndə xarici iqtisadi fəaliyyətin həyata keçirilməsi nəticəsində xeyli və ya külli miqdarda xarici valyuta vəsaitlərinin xaricdən qaytarılmasını təmin etməyən fiziki şəxs Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 483-cü maddəsinin “Qeyd” hissəsinin tələbləri nəzərə alınmaqla inzibati məsuliyyətə cəlb edilə bilər.

4. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

5. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

6. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

**ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**О толковании статьи 483 Кодекса Азербайджанской
Республики об Административных Проступках
во взаимосвязи со статьей 208 Уголовного Кодекса
Азербайджанской Республики**

25 декабря 2020 года

город Баку

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Судабы Гасановой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Махира Мурадова, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева (судья-докладчик),

с участием секретаря суда Фараида Алиева,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 27.2 и 33 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном Суде” и статьей 39 Внутреннего Устава Конституционного Суда Азербайджанской Республики на основе обращения Сумгайытского Городского Суда рассмотрел в судебном заседании, проведенном в порядке письменной процедуры особого конституционного производства, конституционное дело о толковании статьи 483 Кодекса Азербайджанской Республики об Административных Проступках во взаимосвязи со статьей 208 Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики.

Изучив и обсудив доклад судьи К.Шафиева по делу письменные суждения представителей заинтересованных субъектов судьи Сумгайытского Городского Суда Ф.Алиева и заведующей сектором административного законодательства отдела государственного строительства, административного и военного законодательства Милли Меджлиса Азербайджанской Республики К.Пашаевой, специалистов председателя Уголовной кол-

легии Верховного Суда Азербайджанской Республики Х.Насибова и председателя уголовной коллегии Сумгайытского Апелляционного суда В. Джафарова, письменное заключение эксперта, доцента кафедры уголовного права и криминологии Бакинского Государственного Университета М.Байрамовой и материалы дела, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л :

Сумгайытский Городской Суд обратившись в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее Конституционный Суд) попросил дать толкование статьи 483 Кодекса об Административных Проступках Азербайджанской Республики (далее – Кодекс об Административных Проступках).

В обращении отмечается что, гражданин Азербайджанской Республики Х.Асланов, занимающийся предпринимательской деятельностью без создания юридического лица, на основании договора от 7 июля 2018 года, заключенного с зарегистрированной в Турецкой Республике компанией “Ракун Кюрк“, оформил в соответствии с таможенной декларацией от 27 июля 2018 года груз “Выделенная Кожа из цельных шкур крупного рогатого скота” был доставлен в Сумгайытское Главное таможенное управление Государственного таможенного комитета Азербайджанской Республики (далее – Сумгайытское Главное таможенное управление), и экспортировал его по консигнации, взамен этих товаров Азербайджанской Республике не были возвращены средства на сумму 36 300 долларов США, около 61 710 манатов , не обеспечено перечисление данных средств на счет в уполномоченном банке Азербайджанской Республики (Бинагадинский филиал открытого акционерного общества “Капитал Банк”).

Согласно пункту 12.2 “Правил регулирования импортно-экспортных операций в Азербайджанской Республике”, утвержденных Указом Президента Азербайджанской Республики от 24 июня 1997 года (далее-Правила), юридические и физические лица должны обеспечить перечисление денежных средств взамен товаров (работ, услуг), экспортированных путем

консигнации, на счета находившиеся в уполномоченных банках Азербайджанской Республики в течение 180 (ста восьмидесяти) дней со дня их декларирования.

В соответствии с пунктом 15.1 данных Правил за нарушение настоящих правил лица несут ответственность на основании законодательства Азербайджанской Республики.

В соответствии с законодательством Азербайджанской Республики, статьями 483 Кодекса об административных проступках и 208 Уголовного кодекса предусмотрена ответственность за невозвращение из-за границы в иностранной валюте средств, полученных в результате осуществления внешнеэкономической деятельности и подлежащих обязательному перечислению на счета в уполномоченный банк Азербайджанской Республики в обязательном порядке.

Сумгайытское Главное таможенное управление составило в отношении Х.Асланова протокол со стороны о совершении административного проступка по статье 483 Кодекса об административных проступках и направило его для рассмотрения по подведомственности в Сумгайытский городской суд.

В обращении указано, что законодатель предусмотрел в Кодексе об Административных Проступках административную ответственность за невозвращение из-за границы иностранных валютных средств в незначительном размере, при этом в уголовном законодательстве не установлена уголовная ответственность физического лица за невозвращение из-за границы иностранных валютных средств, более чем в незначительном размере.

Учитывая вышеотмеченное, обратившийся считает, что поскольку законодательством не предусмотрена уголовная ответственность за данное деяние, а невозвращенные из-за рубежа средства в иностранной валюте превышают незначительный размер, возникает необходимость толкования статьи 483 Кодекса об административных проступках в целях устранения возникшей в судебной практике неопределенности в вопросе привлечения лица к уголовной или административной ответственности за подобное деяние.

Пленум Конституционного Суда считает необходимым отметить в связи с обращением следующее:

На основании статьи 59 Конституции Азербайджанской Республики (далее – Конституция), каждый может, свободно используя свои возможности, способности и имущество, отдельно или совместно с другими заниматься предпринимательской или иной не запрещенной законом экономической деятельностью. Государство осуществляет в сфере предпринимательства лишь регулирование, связанное с защитой интересов государства, жизни и здоровья людей.

Регулирование правоотношений в сфере экономической деятельности в правовом государстве должно осуществляться в соответствии с равными и справедливыми экономическими и социальными нормами, при определении прав и обязанностей субъектов этих отношений опираться на принципы баланса общественных и частных интересов, а определение условий возможного ограничения их прав на принцип соблюдения критериев соразмерности и баланса.

Внешнеэкономическая деятельность юридического лица и физического лица, занимающегося предпринимательской деятельностью не создавая юридического лица, характеризуется как сложная система, находящаяся под влиянием торговых, финансовых, производственных и инвестиционных услуг.

Внешнеэкономическая деятельность стимулирует предпринимательскую активность, позволяет регулировать рыночные отношения, положительно влияет на совершенствование структуры экономики, обуславливает внедрение новых идей в организацию производства, современных технологий и управление ими. На современном этапе данный вид деятельности осуществляется посредством заключения международных договоров, сюда, прежде всего, относится обмен товарами (заключение соглашений по импорту и экспорту товаров).

Одно из сведений, необходимых для декларирования товаров в таможенных органах при импорте товаров, заключается в том, какими методами и как уплачивается сумма импортируемых товаров. Платежи в основном осуществляются безналичным путем через банки, а в особых случаях – в наличной форме.

На основании пункта 12.1 Правил, экспорт товаров (работ, услуг) юридическими и физическими лицами путем консигнации осуществляется декларированием в таможенных органах.

Экспортные операции путем консигнации предусматривают выплату в течение установленного времени средств экспортеру взамен экспортируемых товаров (работ, услуг) на основании договора заключенного с иностранными лицами.

Данный порядок установлен с точки зрения требований рыночной экономики. Обратный подход, то есть невозвращение валютных средств, полученных от осуществления внешнеэкономической деятельности, мог бы привести к незаконному оттоку материальных ценностей страны за границу и отрицательно сказаться на функционировании валютной системы.

Как уже отмечалось, необеспечение перечисления юридическими и физическими лицами денежных средств взамен товаров (работ, услуг), экспортируемых путем консигнации, на их счета в уполномоченном банке Азербайджанской Республики в течение 180 (ста восьмидесяти) дней со дня их декларирования влечет ответственность в соответствии с законодательством.

Степень общественной опасности противоправных деяний, совершаемых против собственности, в частности, в сфере экономической деятельности, определяется в соответствии с размером и ущерба причиненного им государству. В соответствии, с этим если участник коммерческой деятельности не возвратил из-за границы иностранные валютные средства, злоупотребляя своим правом, законодатель устанавливает административную ответственность субъекта, в случае причинения государству ущерба в размере до двадцати тысяч манатов, и уголовную ответственность в случае превышения данной суммы.

Так, в статье 208 Уголовного кодекса невозвращение в значительном или крупном размере из-за границы руководителем организации средств в иностранной валюте, полученных в результате осуществления внешнеэкономической деятельности и подлежащих в соответствии с законодательством Азербайджанской Республики обязательному перечислению на счета в уполномоченный банк Азербайджанской Республики указанно как преступление. На основании части “примечание” статьи 208 данного Кодекса под “значительной” признается сумма невозвращенных средств в иностранной валюте свыше двадцати тысяч манатов, но не более тридцати тысяч манатов, а под “крупным размером” — сумма свыше тридцати тысяч манатов.

Как видно, в диспозиции статьи 208 Уголовного Кодекса круг субъектов, несущих уголовную ответственность за невозвращение иностранных валютных средств в значительном или крупном размере, ограничивается только “руководителями организаций”.

Согласно части VIII статьи 71 Конституции, никто не может нести ответственность за деяние, которое в момент совершения не признавалось правонарушением.

На основании статьи 7 Конвенции "О защите прав человека и основных свобод " (далее – Конвенция) никто не может быть осужден за совершение какого-либо деяния или за бездействие, которое согласно действовавшему в момент его совершения национальному или международному праву не являлось уголовным преступлением.

Кроме того на основании статей 1.3 и 3 Уголовного Кодекса, законы, устанавливающие уголовную ответственность и предусматривающие наказание лица, совершившего преступление, подлежат применению только после включения в настоящий Кодекс. Основанием уголовной ответственности является совершение деяния (действия или бездействие), содержащего все признаки состава преступления, предусмотренного только настоящим Кодексом.

В соответствии с принципом законности, являющемся одним из важных принципов уголовного права, признание деяния преступлением, а лица, совершившего такое деяние,-виновным и привлечение его к уголовной ответственности допускается лишь в случае предусмотренном в уголовном кодексе. Основу уголовной ответственности составляет совершение общественно опасного деяния, образующего признаки состава преступления. При определении деяний, считающихся преступлением, закон одновременно указывает признаки, характерные для данного деяния. Именно с помощью этих признаков определяется, является ли то или иное совершенное деяние преступлением, предусмотренным нормами уголовного права (Постановление Пленума Конституционного суда “О толковании некоторых положений статьи 320.1 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики от 15 ноября 2019 года”).

Таким образом, в статье 208 Уголовного Кодекса не предусмотрено в качестве уголовного деяния невозвращение в

значительном, а также крупном размере из-за границы в иностранной валюте, физическим лицом, занимающимся предпринимательской деятельностью не создавая юридического лица, средств подлежащих обязательному перечислению.

Наряду с выше указанным следует отметить, что статьей 483 Кодекса об административных проступках установлен штраф в размере от тридцати до пятидесяти процентов от стоимости иностранной валюты, являющейся непосредственным объектом административного проступка, за невозвращения из-за границы иностранных валютных средств в незначительном размере, которые были выручены в результате осуществления внешнеэкономической деятельности и подлежат переводу в обязательном порядке на счета уполномоченных банков Азербайджанской Республики.

В соответствии с частью “Примечание” данной статьи, под словами “в незначительном размере” в статье 483 настоящего Кодекса подразумевается сумма до двадцати тысяч манатов.

Как видно, поскольку невозвращение иностранной валюты в размере до двадцати тысяч манатов по степени общественной опасности является более легким в сравнении с уголовным деянием, законодатель установил административную ответственность за это деяние.

Следует отметить, что общим объектом административного проступка, установленного статьей 483 Кодекса, является экономическая деятельность, частным объектом-отношения, противоречащие таможенным правилам, а непосредственным объектом-общественные отношения, возникающие в сфере валютного регулирования и валютного контроля.

Объективная же сторона упомянутого административного проступка заключается в невозвращении из-за границы иностранных валютных средств, которые были выручены в результате осуществления внешнеэкономической деятельности и подлежат обязательному переводу на счета уполномоченных банков Азербайджанской Республики.

В качестве субъекта административного проступка выступает физическое лицо или юридическое лицо (руководители организаций), занимающиеся предпринимательской деятельностью не создавая юридического лица.

Субъективный аспект невозвращения валютных средств из-за границы определяется виновностью лица, то есть его психическим отношением к противоправному действию или бездействию, совершенному умышленно или по неосторожности.

Сравнительный анализ статьи 483 Кодекса об административных проступках и статьи 208 Уголовного кодекса дает основание сделать вывод о том, что поскольку уголовная ответственность физических лиц, занимающихся предпринимательской деятельностью не создавая юридического лица, не установлена, то обязательным признаком административного проступка в отношении этих лиц выступает лишь совершение невозвращения из-за границы иностранных валютных средств. Соответственно, даже в случае невозвращения из-за границы иностранных валютных средств в размере более двадцати тысяч манатов, в качестве обязательного признака предусмотрено лишь невозвращение из-за границы иностранных валютных средств.

В то же время, с точки зрения требований статьи 12 Кодекса об административных проступках не исключено возникновение административной ответственности физического лица, занимающегося предпринимательской деятельностью не создавая юридического лица, за невозвращение из-за границы в значительном или крупном размере иностранных валютных средств в соответствии с частью “примечание” статьи 483 данного Кодекса. На основании статьи 12 Кодекса, административным проступком признается, посягающее на охраняемые настоящим Кодексом общественные отношения, противоправное виновное (умышленное или неосторожное) действие или бездействие которое влечет административную ответственность. Административная ответственность за действия, предусмотренные в особенной части настоящего Кодекса, наступает в том случае, если эти деяния уголовной ответственности не подлежат.

Так, проступок, определенный в статье 483 Кодекса об административных проступках, выражается в посягательстве на охраняемые государством общественные отношения. В свою очередь данное деяние, по социальной природе противоречит интересам государства и приводит к причинению им вреда. Оно совершается с нарушением установленных правовыми нормами

правил, регулирующих осуществление импортно-экспортных операций всеми резидентами и нерезидентами в Азербайджанской Республике.

Согласно статье 3 данного Кодекса привлекается к административной ответственности и наказывается только такое лицо, которое признано виновным в совершении административных проступков, предусмотренных настоящим Кодексом, и совершило деяние (действие или бездействие), имеющее все иные признаки состава административного проступка.

Как видно, деяние влечет лишь административную ответственность тогда, когда данные деяния определяются законодательством об административных проступках как административный проступок, и за его совершение предусматривается наложение административного взыскания.

Таким образом, поскольку уголовная ответственность за невозвращение из-за границы в значительном или крупном размере валютных средств физическим лицом, занимающимся предпринимательской деятельностью не создавая юридического лица, с точки зрения оснований административной ответственности, принципов законодательства об административных проступках, а также требований, понятия административного проступка содержащихся в статьях 3, 4 и 12 Кодекса об административных проступках, не установлена, данные лица могут быть привлечены к ответственности в пределах незначительного размера определенного в статье 483 Кодекса об административных проступках. В соответствии с данным Кодексом в случае невозвращения иностранных валютных средств из-за границы в размере более двадцати тысяч манатов, физические лица наказываются штрафом в размере от тридцати до пятидесяти процентов стоимости двадцати тысяч манатов, как составной части невозвращенных инвалютных средств.

Иной подход, то есть непривлечение физического лица к административной ответственности за сумму превышающую двадцать тысяч манатов, не отвечал бы требованиям являющихся одним из основополагающих принципов законодательства об административных проступках, регулирующих применение административного взыскания, принципов справедливости,

равенства перед законом, предупреждения административных проступков, а также принципа ответственности за вину

Учитывая вышеуказанное, Пленум Конституционного Суда считает, что, поскольку законодательством не установлена уголовная ответственность в отношении физических лиц, занимающихся предпринимательской деятельностью не создавая юридического лица, невозвращение такими лицами из-за границы валютных средств в размере до двадцати тысяч манатов влечет административную ответственность.

Вместе с тем Пленум Конституционного Суда считает важным отметить, что однозначное и правильное определение законодательных актов, в том числе положений Уголовного кодекса, представляет большое значение. Так, определенность, ясность, недвусмысленность правовых норм служат правильной классификации преступлений, совершаемых правоохранительными органами, и позволяют соблюдать принцип законности в деятельности данных органов.

В противном случае это может затруднить защиту прав и свобод каждого, предсказуемость действий правоприменителя и поставить под сомнение предварительную осведомленность о последствиях своего противоправного деяния.

Такое обстоятельство может привести к необоснованному привлечению лица к уголовной ответственности или, напротив, к безнаказанности виновного за совершенное деяние (Постановление Пленума Конституционного суда “О толковании статьи 188 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики” от 30 марта 2015 года).

Не урегулирование законодателем различных общественных отношений и вытекающей из них юридической ответственности может в конечном итоге негативно отразиться на определении объема прав и обязанностей субъектов данных отношений. А это, в свою очередь, зачастую приводит к необоснованному ограничению прав, неисполнению обязанностей, невозникновению ответственности за совершение противоправных действий.

Согласно принципу разделения властей, закрепленному в статье 7 Конституции, Конституционный Суд является не нормотворческим органом, то есть органом, принимающим нормативный правовой акт по регулированию каких-либо правоотно-

шений, в том числе обладающим инициативой внесения дополнений и изменений в какой-либо нормативный правовой акт, а высшим органом конституционного правосудия, осуществляющим конституционный контроль за актами, принятыми органами законодательной, исполнительной и судебной власти и органами местного самоуправления на основании запросов и обращений уполномоченных субъектов.

Согласно пункту 17 части I статьи 94 Конституции, определение преступлений и других правонарушений, установление ответственности за их совершение являются общими правилами, установленными Милли Меджлисом Азербайджанской Республики (далее-Милли Меджлис).

В этом контексте Пленум Конституционного Суда считает, что в соответствии с требованиями частей II и III статьи 25, частей I и III статьи 149 Конституции Милли Меджлису следует рекомендовать усовершенствовать статью 208 Уголовного кодекса с учетом правовых позиций, отраженных в настоящем постановлении.

На основании изложенного Пленум Конституционного суда приходит к следующим выводам:

- Поскольку в соответствии с требованиями части VIII статьи 71 Конституции, статьи 7 Конвенции, а также статей 1.3 и 3 Уголовного кодекса не установлена уголовная ответственность за невозвращение из-за границы в значительном или крупном размере, полученных физическим лицом средств в иностранной валюте в результате осуществления внешнеэкономической деятельности и подлежащих обязательному перечислению на счета в уполномоченных банках Азербайджанской Республики, лицо не может быть привлечено к уголовной ответственности по статье 208 данного кодекса;

- Следует рекомендовать Милли Меджлису безотлагательно установить уголовную ответственность за невозвращение в значительном или крупном размере из-за границы физическим лицом, осуществляющим внешнеэкономическую деятельность, средств в иностранной валюте;

- До внесения Милли Меджлисом, в соответствии с правовой позицией, отраженной в описательно-мотивировочной части настоящего постановления, соответствующих изменений в ста-

тью 208 Уголовного кодекса физическое лицо не обеспечившее возвращения из-за границы в значительном или крупном размере средств в иностранной валюте в результате осуществления внешнеэкономической деятельности, может быть привлечено к административной ответственности с учетом требований части “Примечание” статьи 483 Кодекса об административных проступках.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики и статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном Суде”, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики,

ПОСТАНОВИЛ:

1. Поскольку в соответствии с требованиями части VIII статьи 71 Конституции Азербайджанской Республики, статьи 7 Конвенции "О защите прав человека и основных свобод", а также статей 1.3 и 3 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики не установлена уголовная ответственность за невозвращение в значительном или крупном размере из-за границы средств в иностранной валюте, полученных физическим лицом в результате осуществления внешнеэкономической деятельности и подлежащих обязательному перечислению на счета в уполномоченных банках Азербайджанской Республики, лицо не может быть привлечено к уголовной ответственности по статье 208 данного Кодекса.

2. Рекомендовать Милли Меджлису Азербайджанской Республики безотлагательно установить уголовную ответственность за невозвращение в значительном или крупном размере из-за границы физическим лицом, осуществляющим внешнеэкономическую деятельность, средств, в иностранной валюте.

3. До внесения Милли Меджлисом Азербайджанской Республики, в соответствии с правовой позицией, отраженной в описательно-мотивировочной части настоящего постановления, соответствующих изменений в статью 208 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики физическое лицо не обеспечившее возвращение из-за границы в значительном или

крупном размере средств в иностранной валюте в результате осуществления внешнеэкономической деятельности, может быть привлечено к административной ответственности с учетом требований части “Примечание” статьи 483 Кодекса Азербайджанской Республики об Административных проступках.

4. Постановление вступает в силу со дня его опубликования.

5. Постановление опубликовать в газетах “Азербайджан”, “Республика”, “Халг газети”, “Бакинский рабочий” и “Вестнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики”.

6. Постановление является окончательным, и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

**Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1193 və
1200-cü maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair**

8 yanvar 2021-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov (məruzəçi-hakim) və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 33-cü maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, xüsusi konstitusiya icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1193 və 1200-cü maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim İ.Nəcəfovun məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi S.Qafari və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İqtisadi və sosial qanunvericilik şöbəsinin müdiri M.Bazıqov, mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi və Bakı Apellyasiya Məhkəməsi tərəfindən təqdim edilmiş mülahizələri, ekspert Milli Aviasiya Akademiyasının Hüquq kafedrasının müdiri, hüquq üzrə elmlər doktoru A.Rüstəmzadənin rəyini və iş

materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi) müraciət edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiyaya) 60-cı maddəsi baxımından Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Məcəllə) 1193, 1194 və 1200-cü maddələrinin şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Müraciətdən görünür ki, iddiaçılar Ali Azimi və digərləri cavabdehlər Azimi Abbas və qeyrilərinə qarşı iddia qaldıraraq mərhum ataları Azimi Eynullah tərəfindən mülkiyyət hüququ ilə ona məxsus olan və sağlığında bağışlanmış Sumqayıt şəhəri Novxanı bağ massivi 137 V ünvanında yerləşən bağ evinə dair bağışlama müqaviləsinin hissəvi ləğv edilməsi, çıxarışın ləğv edilməsi, torpaqdan istifadə hüququnun və evin hissəsinə vərəsəlik hüququnun tanınması və digər tələblər irəli sürərək onlara çata biləcək məcburi payların artırılmasını xahiş etmişlər.

İddia onunla əsaslandırılmışdır ki, Mülki Məcəllənin 1200-cü maddəsinə uyğun olaraq, onların miras qoyan tərəfindən bağışlanmış əşya hesabına məcburi paylarının tamamlanmasını tələb etmək hüquqları vardır. Belə ki, həmin maddəyə əsasən, miras qoyan əşyanı üçüncü şəxsə bağışladıqda, məcburi paya hüququ olan şəxs, əgər bağışlanmış əşya mirasa daxil olsaydı, onun məcburi payının arta biləcəyi məbləğdə məcburi payın tamamlanmasını tələb edə bilər. Əgər mirasın açıldığı vaxtadək hədiyyənin verilməsindən iki il keçirsə, hədiyyə hesaba alınmır.

Sumqayıt Şəhər Məhkəməsinin 18 dekabr 2019-cu il tarixli qətnaməsi ilə iddia tələbi təmin edilməmişdir. Birinci instansiya məhkəməsi Mülki Məcəllənin 1200-cü maddəsinə istinad edərək göstərmişdir ki, qanunverici məcburi pay hüququnun olmasını vəsiyyətnamənin mövcudluğu ilə şərtləndirmişdir. Yəni miras əmlakda məcburi paya ancaq vəsiyyətnamə olduğu halda birinci növbə vərəsələr malik ola bilər, vəsiyyətnamə olmadığı halda isə qanun üzrə vərəsələrin belə hüququ yoxdur. Bu baxımdan

məhkəmə hesab etmişdir ki, hazırkı işdə miras qoyan tərəfindən vəsiyyətnamə tərtib edilmədiyindən iddiaçıların Mülki Məcəllənin 1200-cü maddəsinə əsasən mirasdan məcburi pay tələb etmək hüquqları yoxdur.

İddiaçıların apellyasiya şikayəti onunla əsaslandırılmışdır ki, birinci instansiya məhkəməsi işi həll edərkən Mülki Məcəllənin 1200-cü maddəsinin məzmununu məhdudlaşdırıcı təfsir etmiş və nəticədə qanunsuz olaraq məcburi pay hüququnun olmasını vəsiyyətnamənin mövcudluğundan asılı etmişdir.

Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsi məhkəmə təcrübəsində bu cür işlərlə bağlı fikir ayrılığının mövcudluğunu nəzərə alaraq müvafiq normaların Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən şərh edilməsinin zəruriliyi qənaətinə gəlmişdir. Müraciətdən hesab edir ki, məsələyə dair hüquq tətbiq etmə təcrübəsində müxtəlif yanaşmaların olması məcburi pay tələb etmək hüququ olan şəxslərin öz hüquq və qanunla qorunan mənafelərini realizə etməsində çətinliklər yaradır.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu müraciətdə göstərilən məsələyə aydınlıq gətirilməsi üçün, ilk növbədə, vərəsəlik hüququnun mahiyyəti və əsas prinsiplərinin, miras əmlak anlayışının, eləcə də vərəsəliyin növlərinə dair normaların nəzərdən keçirilməsini zəruri hesab edir.

Konstitusiyanın 29-cu maddəsinin VII hissəsinə əsasən, dövlət vərəsəlik hüququna təminat verir. Konstitusiyanın bu norması vəsiyyət etmə hüququ ilə yanaşı, miras alma hüququna da təminat vermişdir. Belə ki, vərəsəlik hüququna təminat miras qoymağı, yəni bir tərəfdən vəsiyyət edə bilməyi, digər tərəfdən isə vərəsə olaraq mirası qəbul edib ona sahib olmanı nəzərdə tutur.

Vərəsəlik hüququ obyektiv hüquq kimi ölmüş şəxsin əmlakının və bununla bağlı hüquq və vəzifələrinin digər şəxslərə keçməsi qaydalarını müəyyənləşdirən hüquq normalarının məcmusudur. Vərəsə olmaq hüququ, yəni subyektiv hüquq kimi vərəsəlik hüququ şəxsin mülki hüquq qabiliyyətinin tərkib hissəsidir. Belə ki, vərəsə olmaq hüququ maya bağlandığı andan əmələ gəlir, bu hüququn həyata keçirilməsi isə yalnız doğumdan sonra mümkündür (Mülki Məcəllənin 25.3-cü maddəsi).

Vərəsəlik hüququ mülki hüququn ən böyük yarım sahələrindən olmaqla, özünəməxsus prinsiplərə malikdir. Vərəsəlik hü-

ququnun prinsiplərinə universal hüquq varisliyi, vəsiyyəət azadlığı, ailə-təminat, məcburi vərəsələrin hüquq və maraqlarının təmin olunması, vərəsəliyə çağrılan şəxslərin azad seçimi, miras qoyanın və vərəsələrin hüquq və maraqlarının, hüquq qaydalarının və mənəviyyatın mühafizəsi prinsiplərini aid etmək olar. Qeyd edilən prinsiplərin hər biri digər prinsipin təmin edilməsinə yönəlir və qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada və hədlərdə müəyyən maraqlar nəzərə alınmaqla məhdudlaşdırıla bilər.

Vərəsəlik hüququnun özəyini təşkil edən miras əmlak şəxsin ölümündən sonra hüquq varisliyi qaydasında vərəsələrə keçən əmlak və şəxsi qeyri-əmlak hüquqlarını ehtiva edir. Mülki Məcəllənin 1151.1-ci maddəsinə əsasən, mirasa (miras əmlaka) miras qoyanın öldüyü məqamədək malik olduğu əmlak hüquqlarının (miras aktivi) və vəzifələrin (miras passivi) toplusu daxildir. Miras qoyana sağlığında məxsus olan bütün hüquq və vəzifələr deyil, yalnız hüquqi təbiətinə görə başqasına verilə bilən hüquq və vəzifələr vərəsəlik qaydasında keçmək qabiliyyətinə malikdir.

Mülki qanunvericilik miras əmlakın başqa şəxslərə keçməsinin iki növünü müəyyən etmişdir. Mülki Məcəllənin 1133-cü maddəsinə görə, ölmüş şəxsin (miras qoyanın) əmlakı başqa şəxslərə (vərəsələrə) qanun üzrə və ya vəsiyyəət üzrə və ya hər iki əsasla keçir. Qanun üzrə vərəsəlik (ölmüş şəxsin əmlakının qanunda göstərilmiş şəxslərə keçməsi) o zaman qüvvədə olur ki, miras qoyan vəsiyyətnamə qoymur, yaxud vəsiyyətnamə tamamilə və ya qismən etibarsız sayılır.

Qanun üzrə vərəsə sayılan şəxslərin dairəsi və onların vərəsəliyə çağırılması növbəliliyi Mülki Məcəllənin 1159-cu maddəsi ilə müəyyən edilmişdir. Həmin maddədə beş növbə vərəsəlik nəzərdə tutulmuşdur. Məcəllənin 1159.1.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, birinci növbədə olan vərəsələrə ölənin uşaqları, miras qoyanın ölümündən sonra doğulmuş uşaq, arvad (ər), valideynlər (övladlığa götürənlər) aiddir. Qanunverici bu cür növbəliliyi müəyyən edərkən vərəsə olan şəxslərin qohumluq dərəcəsini nəzərə almışdır. Qanun üzrə vərəsəlik zamanı vərəsələr qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada miras əmlakdan bərabər pay almaq hüququna malikdirlər. Əvvəlki növbənin vərəsələrindən, heç olmasa, birinin mövcudluğu sonrakı növbənin və-

rəsəliyini istisna edir. Qanun üzrə vərəsəlik halında vərəsəliyin şərtləri və qaydası miras qoyan tərəfindən dəyişdirilə bilməz.

Vəsiyyət üzrə vərəsəlik zamanı isə miras əmlak vəsiyyətnamədə göstərilən şəxslərə keçir. Bu zaman vərəsəliyin şərtləri və qaydası vərəsəlik hüququnun əsas prinsiplərindən olan vəsiyyət etmək azadlığına uyğun olaraq miras qoyanın iradəsi ilə müəyyən edilir.

Lakin nəzərə alınmalıdır ki, vəsiyyət etmək azadlığı prinsipi mütləq xarakter daşımır. Belə ki, mülki qanunvericilikdə vəsiyyət üzrə vərəsəlik və vəsiyyət etmək azadlığı məcburi vərəsələr institutu ilə məhdudlaşdırılmışdır. Məcburi pay hüququ olan vərəsələrə vəsiyyətnamədən asılı olmayaraq mirasdan məcburi pay almaq hüququna malik olan şəxslər aiddir. Həmin şəxslərin dairəsinin mövcudluğu vərəsəlik hüququnun cəmiyyətdə sosial-təminat funksiyasına malik olması ilə əlaqədardır. Bu funksiyanın təyinatı məhz birinci növbəli vərəsələr dairəsinə aid olan, bilavasitə miras qoyana daha yaxın olan, onunla bir qayda olaraq, birgə təsərrüfat apararı, onun himayəsində olan və ya həmin əmlakın əldə edilməsində bu və ya digər formada rolu olan şəxslərin maraqlarının müdafiəsindən ibarətdir.

Mülki qanunvericilikdə mirasda məcburi paya verilmiş anlayışın vərəsəlik hüququnun əsas prinsiplərindən olan məcburi vərəsələrin hüquq və mənafelərinin təmin edilməsi və ailə-təminat prinsipləri baxımından təhlil edilməsi həmin institutun mahiyyətinin, eləcə də bu hüququ əldə edən şəxslərin onu reallaşdırması qaydalarının dərk edilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Mirasda məcburi pay – vərəsəlik hüququnun sosial-iqtisadi və əxlaqi yükü (dəyəri) olan ənənəvi hissəsidir. Mirasda məcburi payın anlayışı və ona hüququ olan subyektlərin dairəsi Mülki Məcəllənin 1193-cü maddəsində öz əksini tapmışdır. Həmin maddəyə müvafiq olaraq, vəsiyyət edənin uşaqlarının, valideynlərinin və arvadının (ərinin) vəsiyyətnamənin məzmunundan asılı olmayaraq mirasda məcburi payı vardır. Bu pay qanun üzrə vərəsəlik zamanı onlara çatması payın yarısını (məcburi pay) təşkil etməlidir. Məcburi payı tələb etmək hüququ isə mirasın açıldığı an əmələ gəlir. Bu cür tələb hüququ vərəsəlik üzrə keçir. Məcburi payı tələb etmək hüququ olan şəxs qarşısında digər

vərəsələr birgə borclu kimi çıxış edirlər (Mülki Məcəllənin 1194-cü maddəsi).

Mirasda məcburi pay hüququ məcburi vərəsələrə (vəsiyyət edənin uşaqları, valideynləri və arvadına (ərinə)) vəsiyyətnamənin mövcudluğundan asılı olmayaraq həcmi qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada verilən minimum pay haqqıdır.

Konstitusiya Məhkəməsi dəfələrlə vərəsəlikdə məcburi pay institutu ilə bağlı normaları ətraflı şəkildə təhlil edərək bu institutun mahiyyətinin və cəmiyyətin həyatında rolunun açıqlanmasına dair bir sıra qərarlar qəbul etmişdir. Plenumun formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə görə, məcburi pay institutunun göstərilən qaydada təsbit olunması vəsiyyət etmə və varis olma hüququnun sosial ədalət baxımından hədlərinin (sərhədlərinin) olması ilə əlaqədardır. Belə ki, Mülki Məcəllənin 1193-cü maddəsinə əsasən, vəsiyyət edən vəsiyyətnamə əsasında bu şəxsləri mirasdan məcburi pay almaq hüququndan məhrum edə bilməz. Mülki Məcəllənin 1193-cü maddəsində məcburi pay hüququ olan şəxslərin dairəsini bu cür müəyyən etməklə, yəni qanun üzrə vərəsələrdən məhz birinci növbə vərəsələri göstərməklə, qanunverici ailə münasibətlərinin qorunub saxlanması və himayə edilməsi məqsədini güdür (“Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1193-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiya-sının 13-cü maddəsinin I və II hissələrinə, 29-cu maddəsinin I, II və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” 2011-ci il 20 oktyabr tarixli Qərar).

Vətəndaş cəmiyyətinin özəyini təşkil edən ailə üzvlərinin mənafeyinin digər şəxslərin mənafeyindən üstün olması ailə-təminat prinsipindən irəli gəlir. Bu prinsipə əsasən, mülkiyyətçiyə yaşadığı dövrdə məxsus olan əmlakın (əmlakın müəyyən hissəsinin) iqtisadi təminatı vəfatından sonra əsasən onun yaxın ailə üzvlərinə məxsus olmalıdır. Mülkiyyətçi yaşadığı dövrdə ona məxsus olan əmlak üzərində sərəncam vermək hüququna malik olmaqla yanaşı, öz övladları, habelə digər yaxın ailə üzvləri qarşısında müəyyən qədər cavabdehlik daşıyır. Mülkiyyətçinin bu cavabdehliyi onun ölümündən sonra vərəsəlik hüququnda öz təsbitini tapmış mirasda məcburi pay institutu ilə təmin edilmiş olur. Bu zaman yaxın qohumluqla (uşaq, ər, arvad, valideynlər) miras qoyana bağlı olan şəxslərə miras qoyanın iradəsindən ası-

lı olmayaraq mirasda məcburi pay ayrılır. Beləliklə, qanunverici mirasda məcburi pay institutunu təsbit etməklə, ailə münasibətlərini bir ailə üzvünün düşünülməmiş, digər ailə üzvlərinin mənafeələrini nəzərə almadan, bununla da etibarlı və sağlam ailə münasibətlərinə və təminatına zərər verə bilən qərarından qorumaq məqsədi daşıyır.

Məcburi pay tələb etmək hüququnun vəsiyyətnamənin mövcudluğundan asılı edilməsi ilə bağlı müraciətdə qaldırılan məsələyə dair qeyd edilməlidir ki, Mülki Məcəllənin 1193-cü maddəsi məhz cəmiyyətdə təşəkkül tapmış hüquqi və mənəvi prinsiplərə uyğun olaraq, məcburi pay hüququ olan şəxslərin dairəsini müəyyən etmişdir.

Qeyd olunduğu kimi, qanunverici Mülki Məcəllənin birinci növbə vərəsələri nəzərdə tutan 1159.1.1-ci maddəsinin məqsədlərindən çıxış edərək məcburi pay hüququ olan şəxslərin dairəsini təsbit etmişdir. Bu isə onu göstərir ki, Məcəllənin 1159-cu maddəsinin müddəaları 1193-cü maddəyə münasibətdə müəyyənləşdirici norma kimi çıxış edir və orada sadalanan şəxslər Məcəllənin 1159.1.1-ci maddəsində də göstərilmişdir.

Göstərilənlərə əsasən belə nəticəyə gəlmək olar ki, qanunverici vərəsəlik və ailə hüquq institutlarının konstitusiyaya əhəmiyyətindən çıxış edərək Mülki Məcəlləyə “məcburi pay” anlayışını daxil etmiş və Mülki Məcəllənin 1193-cü maddəsində məcburi pay hüququ olan şəxslərin dairəsini bu cür müəyyən etməklə ailə münasibətlərinin himayə edilməsini, bununla da vəsiyyətnamənin mövcudluğundan asılı olmayaraq birinci növbə vərəsələrin (məcburi vərəsələrin) qanunla onlara verilmiş minimum paylarının qorunması hüquqlarını təmin etmişdir.

Lakin Mülki Məcəllənin 1193-cü maddəsində əks olunmuş “vəsiyyət edən və vəsiyyətnamənin məzmunundan asılı olmayaraq” ifadələrinin hərfi mənada izah edilməsi, yəni mirasda məcburi pay hüququnun vəsiyyətnamənin mövcudluğundan və bununla da vəsiyyət edənin iradəsindən asılı edilməsi məcburi pay institutunun qoruduğu ictimai münasibətlərə zidd olmaqla, vəsiyyətnamə olmadığı təqdirdə birinci növbə vərəsələrə, yəni miras qoyanla eyni dərəcədə qohumluq münasibətlərində olan şəxslərə fərqli yanaşılmasına, zərurət olduğu təqdirdə onların öz məcburi paylarını qorumaq hüququndan məhrum edilməsinə,

eləcə də yuxarıda göstərilən əsas prinsiplərin mahiyyətinin pozularaq əhəmiyyətsiz hala gətirilməsinə səbəb ola bilər.

Beləliklə Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, qanun üzrə vərəsələrdən, birinci növbə vərəsələrin mirasda məcburi pay hüququ – vəsiyyətnamə ilə bağlı deyil və onların hüquqlarının pozulması nəticəsində yaranan, birtərəfli qaydada dəyişdirilməsi mümkün olmayan, icrası məcburi xarakter daşıyan subyektiv hüquqdur.

Müraciətdə qaldırılan qanun üzrə vərəsələrin məcburi paylarının tamamlanmasını tələb etmək hüquqlarının mövcudluğu məsələsinə gəlincə qeyd edilməlidir ki, Mülki Məcəllənin 1200-cü maddəsində əks olunan bu hüquq məcburi pay institutunun əsas məqsədi olan məcburi vərəsələrin əmlak hüquqlarının vəsiyyət edənin subyektiv iradəsindən qorunmasına və nəticədə onlara çatacaq məcburi payın pozulmasının qarşısının alınmasına xidmət edir.

Məcburi payın həcmnin müəyyənləşdirilməsi qaydası Mülki Məcəllənin 1195-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur. Həmin maddəyə əsasən, məcburi payın tam həcmi vəsiyyət tapşırığını və ya ümumi faydalı məqsədlər üçün hər hansı hərəkəti yerinə yetirməkdən ötrü nəzərdə tutulan əmlak da daxil olmaqla, bütün mirasdan müəyyənləşdirilir.

Bəzən miras qoyan vəfatından öncə yalnız vəsiyyətnamə ilə deyil, bağışlama müqaviləsi əsasında əmlakını əvəzsiz özgəninkiləşdirməklə də qanuni vərəsələrini həmin mirasdan məhrum edə və ya miras əmlakın həcmi azalda bilər. Bununla əlaqədar qeyd edilməlidir ki, mülkiyyətçinin öz əmlakına dair sərəncam verməsi, bağışlaması onun konstitusiya hüquqlarından biridir. Bu hüquqların məhdudlaşdırılması isə yalnız qanunvericilik qaydasında ola bilər və belə məhdudlaşdırma digər şəxslərin bəşəri hüquqlarının müdafiəsinə xidmət etməlidir.

Vərəsəlik hüquq institutu ailə və əmlak hüquq normaları qrupu arasında mövcud olan mülki hüquq münasibətlərini tənzimlədiyindən, bağışlanmış əşyanın vərəsəlik hüququ ilə məhdudlaşdırılmasına dair göstəriş Mülki Məcəllənin 32-ci fəslində də nəzərdə tutulmuşdur. Həmin fəsil bağışlamaya dair normaları təsbit edərək, bağışlama müqaviləsini sağ ikən bağlanan və hədiyyə verənin öz əmlakının bir hissəsini bağışlamaqla hədiyyə ala-

nı zənginləşdirən, hədiyyə alan tərəfindən heç bir cavab xidməti ilə şərtləndirilməyən müqavilə kimi müəyyən etmişdir (Mülki Məcəllənin 666.1-ci maddəsi).

Mülki Məcəllənin bağışlamaq və hədiyyəni qəbul etmək qabiliyyətini müəyyən edən 667-ci maddəsində isə bağışlamanın həyata keçirilməsi üçün zəruri olan şərtlər nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, Məcəllənin 667.1-ci maddəsində göstərilmişdir ki, fəaliyyət qabiliyyətli şəxs öz əmlakına dair bağışlama yolu ilə o halda sərəncam verə bilər ki, həmin əmlak ər-arvadın ümumi mülkiyyəti və ya vərəsəlik hüququ ilə məhdudlaşmış olmasın.

Müvafiq maddədə bağışlama hüququnun konkret hansı vərəsələrin hüquqları ilə məhdudlaşdırıldığı dəqiq göstərilməsə də, Mülki Məcəllənin 667.1, 1193 və 1200-cü maddələrinin funksional əlaqəsinin, həmçinin vərəsəlik hüququnun prinsipləri ilə bağlı yuxarıda qeyd olunanların qarşılıqlı təhlili onu deməyə əsas verir ki, qanunverici bağışlama qabiliyyətinin reallaşdırılmasını bağışlanan əmlakın vərəsəlik hüquq normalarına uyğun olaraq qanun üzrə vərəsələrdən birinci növbə vərəsələrə, yəni məcburi pay əldə etmək hüququ olan şəxslərə çatacaq əmlak payına daxil olan hissəsi ilə məhdudlaşdırmışdır.

Beləliklə, Mülki Məcəllənin 667.1-ci maddəsində bağışlama müqaviləsinin bağlanması zamanı vərəsəliklə bağlı müddəalarla mülkiyyətçi üçün müəyyən məhdudiyyətlər tətbiq edilməsi, vərəsəlik institutunun mahiyyətinin və prinsiplərinin, ailə maraqlarının qorunmasına xidmət edir və istər qanun üzrə, istərsə də vəsiyyət üzrə vərəsəlik zamanı mirasda məcburi pay hüququ olan şəxslərin müvafiq paya hüquqlarını təsbit edir. Qanunverici həmin maddədə bağışlama müqaviləsinin əvəzsiz xarakter daşdığını nəzərə alaraq bağışlamaya dair belə məhdudiyyət müəyyən etməklə, miras qoyan tərəfindən müxtəlif motivlə sağ ikən verilmiş sərəncamlar nəticəsində məcburi pay sahibi vərəsələrinin məcburi paylarının pozulmasının qarşısının alınması məqsədini güdmüşdür.

Vərəsəlik hüququ baxımından qeyd olunan normanın davamı olaraq Mülki Məcəllənin 1200-cü maddəsində məcburi payın bağışlanmış əşya hesabına artırılması qaydası nəzərdə tutulmuşdur. Həmin maddəyə əsasən, miras qoyan əşyanı üçüncü şəxsə bağışladıqda, məcburi paya hüququ olan şəxs, əgər bağışlanmış

əşya mirasa daxil olsaydı, onun məcburi payının arta biləcəyi məbləğdə məcburi payın tamamlanmasını tələb edə bilər. Əgər mirasın açıldığı vaxtdək hədiyyənin verilməsindən iki il keçirsə, hədiyyə hesaba alınmır.

Qeyd olunan maddə məcburi paya hüququ olan şəxslərin məcburi paylarının artırılmasını tələb etmək hüquqlarını müddətlə məhdudlaşdıraraq, yalnız hədiyyə kimi verilməsindən iki il keçməyən əşya hesabına həmin payın tamamlanmasını mümkün hesab etmişdir. Qanunvericilikdə bu şəkildə məhdudlaşdırıcı müddətin müəyyən olunması əsasən bağışlama müqavilələri baxımından hüquqi etimadın təmin olunmasında tarazlığı qorumaq məqsədinə yönəlmişdir.

Məcburi payın tamamlanması tələbi məcburi paya hüququn xüsusi forması olmaqla, subsidiar xarakter daşıyır. Bu tələbin əsas məqsədi bağışlama yolu ilə məcburi payın aradan qaldırılmasının və ya azaldılmasının qarşısını almaqla qanuni vərəsələrin pozulmuş hüquqlarını bərpa etməkdən ibarətdir. Tamamlanma tələbini Mülki Məcəllənin 1193-cü maddəsində sadalanmış şəxslər irəli sürə bilərlər. Bu cür tələb irəli sürüldükdə bağışlanmış əşya xəyali olaraq miras əmlaka əlavə olunur, həmin hissə ilə birgə miras dəyəri hesablanır, məcburi payın həcmi müəyyənləşdirilir və bu həcmə qarşılana olmadığı təqdirdə məcburi paya hüququ olan vərəsələrə çatmalı olan tamamlanmamış hissə ödənilir.

Mülki Məcəllənin 1200-cü maddəsinin məzmunundan görüldüyü kimi, tamamlanma tələbinin təmin edilməsi üçün bir neçə şərt eyni zamanda mövcud olmalıdır:

- tələb irəli sürən şəxs məcburi pay hüququna malik olan şəxslər sırasına aid olmalı;
- əşya bağışlama yolu ilə üçüncü şəxsin mülkiyyətinə verilmiş olmalı;
- əşyanın bağışlanmasından iki ildən artıq müddət keçməməli;
- həmin əşya mirasa daxil olsa idi, miras əmlakın həcmi artmış olmalı idi.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu bir daha qeyd edir ki, məcburi pay miras əmlakdan məcburi vərəsəyə mütləq şəkildə çatması pay olduğundan qanun üzrə vərəsələrdən birinci növbə vərəsələr (vəsiyyət edənin uşaqları, valideynləri və arvadı (əri))

belə payı miras qoyanın iradəsindən asılı olmadan əldə edirlər. Lakin vəsiyyətnamə olmadığı təqdirdə qeyd olunan şəxslərin aldığı miras əmlaka məcburi pay da daxil olduğundan, bir qayda olaraq həmin məcburi pay hüququnun müdafiəsinə zərurət qalmır. Bağışlama halında isə məcburi pay hüququ olan şəxslər hesab olunan birinci növbə vərəsələrə çatacaq pay pozulduğundan, onlar həmin bağışlanmış əşya hesabına məcburi paylarının tamamlanmasını tələb etməklə pozulmuş hüquqlarını bərpa edə birlər.

Bağışlanmış əşyanın məcburi payın hesablanmasında nəzərə alınması bir sıra ölkələrin qanunvericiliyində də öz əksini tapmışdır.

Almaniya Federativ Respublikasının mülki qanunvericiliyi məcburi payı vəsiyyətnamənin olmadığı zamandakı payın yarısı kimi təsbit edir və vəsiyyət edənin əşyanı üçüncü şəxsə bağışladığı halda, məcburi paya hüququ olan şəxsin, əgər bağışlanmış əşya mirasa daxil olsa idi, onun məcburi payının arta biləcəyi məbləğdə məcburi payın tamamlanmasını tələb etmək hüququnun olduğunu göstərir (Almaniya Federativ Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 2303 və 2325-ci maddələri).

Fransa Respublikasının mülki qanunvericiliyinə görə, miras qoyan bir övladı varsa istər sağlığında, istərsə də ölümə bağlı sərəncam (vəsiyyətnamə) ilə əmlakının yarısını, iki övladı varsa üçdə birini, üç və daha çox övladı varsa dördə biri bərsində əvəzsiz olaraq sərəncam vermək səlahiyyətinə malik deyildir (Fransa Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 913-cü maddəsi).

Həmçinin, Yaponiya Mülki Məcəlləsinə görə, mirasın açılmasına kimi bir il ərzində bağışlanmış və hədiyyə verilmiş bütün əşyaların dəyəri məcburi payın hesablanmasına əsas olan məbləğə daxil edilir (Yaponiya Mülki Məcəlləsinin 1030-cu maddəsi).

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müvafiq qanunvericilik normalarını təhlil edərək qeyd edir ki, qüvvədə olan Mülki Məcəllənin 667.1-ci maddəsində mülkiyyətçinin öz əmlakına dair sərəncam vermək hüququnun vərəsəlik hüququ ilə məhdudlaşdırıldığı göstərilə də, bu hüququn hansı həcmdə və qaydada məhdudlaşdırılması və vərəsələrin həmin əmlaka hansı həcmdə hüquqlarının olması nəzərdə tutulmamışdır. Müvafiq qaydaların təkmilləşdirilməsi gələcəkdə mülkiyyətçinin və əşyanın bağış-

landığı şəxsin öz hüquqlarını təminat altına ala bilməsinə, hüquqi müəyyənlik prinsipinin təmin edilməsinə, eləcə də vərəsəlik hüquq münasibətləri həyata keçirilərkən müvafiq vərəsələrin hüquqlarının aydın şəkildə tənzimlənməsinə xidmət etmiş olar.

Göstərilənlərə əsasən, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, Mülki Məcəllənin bağışlama hüququnun vərəsəliklə məhdudlaşdırılmasına dair 667.1-ci maddəsinin bu Qərarda əks olunmuş hüquqi mövqelər nəzərə alınmaqla qanunverici orqan tərəfindən təkmilləşdirilməsi məqsədemüvafiq olardı.

Bununla yanaşı qeyd edilməlidir ki, qanunvericilik mülkiyyətçinin bağışlama qabiliyyətinin vərəsəlik hüququ ilə məhdudlaşdırılmasına dair norma nəzərdə tutmaqla yanaşı, miras qoyana sağlığında müvafiq şərtlər daxilində vərəsəlik hüququndan məhrum etmə imkanını da vermişdir. Belə ki, miras qoyan hər hansı vərəsəni, o cümlədən məcburi pay almaq hüququ olan vərəsəsinə ləyaqətsiz vərəsə hesab etdirməklə mirasdan kənarlaşdırıla bilər. Mülki Məcəllənin 1137-ci maddəsinə görə, miras qoyanın son iradəsini həyata keçirməsinə qəsdən maneə törətmiş və bununla da özünün və ya özünə yaxın şəxslərin vərəsəliyə çağırılmasına və ya miras paylarının artırılmasına kömək göstərmiş, yaxud vəsiyyətdən vəsiyyətnamədə ifadə edilmiş son iradəsinə qarşı qəsdən cinayət və ya digər əxlaqsız hərəkət törətmiş şəxs (ləyaqətsiz vərəsə) nə qanun üzrə, nə də vəsiyyət üzrə vərəsə ola bilməz, bu şərtlə ki, həmin hallar məhkəmə tərəfindən təsdiq edilsin. Həmin Məcəllənin 1203-cü maddəsinə əsasən isə məcburi pay almaq hüququndan məhrum etmə, ümumiyyətlə, vərəsəlik hüququndan məhrum etməyə səbəb olan hallar olduqda mümkündür. Məcburi pay almaq hüququndan məhrum etməni miras qoyan hələ öz sağlığında məhkəməyə müraciət etmək yolu ilə həyata keçirə bilər.

Qeyd olunanlara əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

– Mülki Məcəllənin 1159.1.1 və 1193-cü maddələrinin tələblərinə uyğun olaraq, qanun üzrə vərəsələrdən birinci növbə vərəsələr (vəsiyyət edənin uşaqları, valideynləri və arvadı (əri)) vəsiyyətnamənin mövcudluğundan asılı olmayaraq məcburi pay hüququna malik olan şəxslərdir;

– Mülki Məcəllənin 667.1 və 1200-cü maddələrinin məzmununa əsasən, qanun üzrə vərəsələrdən birinci növbə vərəsələr (məcburi pay hüququ olan vərəsələr) vəsiyyətnamə olmadığı təqdirdə də məcburi paylarının tamamlanmasını tələb etmək hüququna malikdirlər.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A   A L D I :

1. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1159.1.1 və 1193-cü maddələrinin tələblərinə uyğun olaraq, qanun üzrə vərəsələrdən birinci növbə vərəsələr (vəsiyyət edənin uşaqları, valideynləri və arvadı (əri)) vəsiyyətnamənin mövcudluğundan asılı olmayaraq məcburi pay hüququna malik olan şəxslərdir.

2. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 667.1 və 1200-cü maddələrinin məzmununa əsasən, qanun üzrə vərəsələrdən birinci növbə vərəsələr (məcburi pay hüququ olan vərəsələr) vəsiyyətnamə olmadığı təqdirdə də məcburi paylarının tamamlanmasını tələb etmək hüququna malikdirlər.

3. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

5. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

**ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**О толковании статей 1193 и 1200 Гражданского кодекса
Азербайджанской Республики в их взаимосвязи**

8 января 2021 года

г. Баку

Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Судабы Гасановой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Махира Мурадова, Исы Наджафова(судья-докладчик) и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда Фараида Алиева,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 27.2 и 33 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном Суде” и статьей 39 Внутреннего устава Конституционного суда Азербайджанской Республики на основании обращения Сумгайтского апелляционного Суда рассмотрел в судебном заседании, проведенном в порядке специальной письменной процедуры особого конституционного производства, конституционное дело о толковании статей 1193 и 1200 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики в их взаимосвязи.

Изучив и обсудив доклад судьи И. Наджафова, по делу суждения представителей заинтересованных субъектов Судьи Сумгайтского апелляционного суда С.Гафари и заведующего отделом экономического и социального законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики М.Базыгова, специалистов Верховного суда Азербайджанской Республики и Бакинского Апелляционного суда, заключение эксперта- заведующего кафедрой права Национальной академии авиации, доктора юридических наук А.Рустамзаде и мате-

риалы дела, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л :

Сумгайытский апелляционный суд обратился в Конституционный суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный суд) с просьбой о толковании статей 1193, 1194 и 1200 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики (далее – Гражданский кодекс) с точки зрения статьи 60 Конституции Азербайджанской Республики (далее – Конституция).

Из обращения следует, что истцы, Али Азими и другие, подали иск против ответчиков Азими Аббаса и других выдвинув такие требования, как их покойному отцу Азими Эйнуллаху, по праву собственности частичное расторжение договора о дарении принадлежавшего ему загородного дома, расположенного по адресу: дачный массив Новханы, 137 В, г. Сумгайыт., отмена купчей признание права пользования землей и права наследования части дома, и др., они просили увеличения могущих причитаться им обязательных долей.

Иск обоснован тем, что в соответствии со статьей 1200 Гражданского кодекса они в праве требовать исполнения обязательной доли за счет вещи, подаренной наследодателем. Так на основании данной статьи, когда вещь подарена наследодателем третьему лицу, лицо, обладающее правом на обязательную долю, в праве требовать исполнения обязательной доли на ту сумму, на которую могла бы возрасти его обязательная доля, если бы подаренная вещь была включена в наследство.

Решением Сумгайытского городского суда от 18 декабря 2019 года иск не был удовлетворен. Ссылаясь на статью 1200 Гражданского кодекса, суд первой инстанции указал, что законодатель обусловил возникновение права на обязательную долю наличием завещания. То есть, наследники первой очереди могут обладать правом на обязательную долю в наследственном имуществе только при наличии завещания, при отсутствии завещания наследники не имеют такого права по закону. В связи с этим суд счел, что в данном деле истцы не в праве требовать

на основании статьи 1200 Гражданского кодекса обязательной доли наследстве поскольку наследодатель не составил завещания.

Апелляционная жалоба истцов была обоснована тем, что суд первой инстанции при разрешении дела дал ограничительное толкование содержания статьи 1200 Гражданского кодекса, в результате незаконно поставив возникновение право на обязательную долю в зависимость от наличия завещания.

Сумгайытский апелляционный суд, принимая во внимание наличие разногласий в судебной практике по таким делам, пришел к выводу, о необходимости толкования соответствующих норм Конституционным судом. Обратившийся считает, что наличие различных подходов в правоприменительной практике по данному вопросу создает трудности в реализации прав и охраняемых законом интересов лиц, обладающих правом требовать обязательной доли.

Для внесения ясности в указанный в обращении вопрос Пленум Конституционного суда, прежде всего, считает необходимым рассмотреть нормы относительно сути и основных принципов права наследования, понятия наследственного имущества, а также видах наследства.

На основании части VII статьи 29 Конституции государство гарантирует право наследования. Данная норма Конституции, наряду с правом завещания гарантирует и право наследования. Так гарантия права наследования подразумевает оставление наследства, то есть, с одной стороны, возможность составления завещания, а другой принятие наследства и владение им в качестве наследника.

Право наследования как объективное право является совокупностью правовых норм, определяющих правила перехода имущества и связанных с ним прав и обязанностей умершего лица к другим лицам. Право быть наследником, то есть право наследования как субъективное право, является частью гражданской правоспособности человека. Так, право быть наследником возникает с момента зачатия, а осуществление этого права возможно только после рождения (статья 25.3 Гражданского кодекса).

Право наследования, являясь одной из крупнейших подотраслей гражданского права, обладает специфическими принци-

пами. К принципам права наследования можно отнести принципы универсального правопреемства, свободы завещания, защиты интересов семьи, обеспечения прав и интересов принудительных наследников, свободного выбора лиц, призванных к наследованию, защиты прав и интересов наследодателя и наследников, правопорядка и нравственности. Каждый из отмеченных принципов направлен на обеспечение другого принципа и может быть ограничен в порядке и пределах, предусмотренных законодательствам, с учетом определенных интересов.

Наследственное имущество, составляющее основу права наследования, включает имущественные и личные неимущественные права, переходящие к наследникам после смерти лица в порядке правопреемственности. На основаниях статьи 1151.1 Гражданского кодекса, наследство (наследственное имущество) включает в себя совокупность имущественных прав (наследственный актив) и обязанностей (наследственный пассив), которыми наследодатель обладал к моменту смерти. В порядке наследования переходит не все права и обязанности. Принадлежавшие наследодателю при жизни, а только те, что могут быть переданы другому лицу в силу своей правовой природы.

Гражданское право определило два вида перехода наследственного имущества к другим лицам. Согласно статье 1133 Гражданского кодекса, имущество умершего лица (наследодателя) переходит к другим лицам (наследникам) в силу закона либо завещания, либо по обоим основаниям. Наследование по закону (переход имущества умершего к лицам, указанным в законе) наступает в том случае, если наследодатель не оставит завещание либо завещания полностью или частично признано недействительным.

Круг лиц, считающихся наследниками по закону, и очередность их привлечения к наследованию определяются статьей 1159 Гражданского кодекса. В данной статье предусмотрены пять этапов наследования. В соответствии со статьей 1159.1.1 Кодекса к наследникам первой очереди относятся дети умершего, ребенок, родившийся после смерти наследодателя, жена (муж), родители (усыновители). При определении такой очередности законодатель учитывал степень родства лиц, являющихся

наследниками. При наследовании по закону наследники в установленном законодательством порядке имеют право на получение равных долей в наследственном имуществе. Наличие хотя бы одного из наследников предыдущей очереди исключает наследование по следующей очереди. При наследовании по закону условия и порядок наследования не могут быть изменены наследодателем.

При наследовании по завещанию наследство переходит к лицам, указанным в завещании. В этом случае условия и порядок наследования определяются волей наследодателя в соответствии со свободой завещания, одним из основных принципов права наследования.

Однако следует учитывать, что принцип свободы завещания не носит обязательного характера. Так, в гражданском законодательстве наследование по завещанию и свобода завещания ограничиваются институтом принудительных наследников. К наследникам, обладающим правом на обязательную долю, относятся лица, имеющие право на получение обязательной доли в наследстве независимо от завещания. Существование этого круга людей связано с тем, что право наследования выполняет в обществе функцию социального обеспечения. Предназначение данной функции заключается в защите интересов лиц, относящихся именно к наследникам первой очереди, более близких к непосредственно к наследодателю, ведущих как правило с ним, управляющих совместным хозяйством находящихся на его попечении или участвующих в той или иной форме в приобретении этого имущества.

Анализ приведенного в гражданском законодательстве понятия обязательной доли в наследстве с точки зрения принципов обеспечения прав и интересов принудительных наследников, и защиты интересов семьи как одних из основных принципов права наследования представляет важное значение с точки зрения понимания сущности данного института, а также правил реализации этого права получившими его лицами.

Обязательная доля в наследстве – традиционная часть права наследования, которая несет социально-экономическую и моральную нагрузку (ценность). Понятие обязательной доли в наследстве и круг субъектов, обладающих на право него, отра-

жены в статье 1193 Гражданского кодекса. В соответствии с данной статьей, дети, родители и жена (муж) завещателя независимо от содержания завещания имеют обязательную долю в наследстве. Эта доля должна составлять половину той доли, которая причиталась бы им при наследовании (обязательная доля) по закону. Право на требование обязательной доли возникает с момента открытия завещания. Право такого требования переходит по наследству. Другие наследники выступают перед лицом, имеющим право требования обязательной доли как совместные должники (статья 1194 Гражданского кодекса).

Право обязательной доли в завещании – это право на минимальную долю объем установлен законодательством предоставляемую принудительным наследникам (детям, родителям и жене (мужу) наследодателя), размер независимо от наличия завещания.

Конституционный Суд неоднократно подробно анализировал нормы, связанные с институтом обязательной доли в наследстве, и принял ряд постановлений, раскрывающих сущность данного института и его роль в жизни общества.

Согласно сформированной Пленумом правовой позиции, закрепление института обязательной доли в указанном порядке связано с существованием пределов (границ) права завещать и быть наследником с точки зрения социальной справедливости. Так, на основании статьи 1193 Гражданского кодекса, завещатель не может на основании завещания лишить этих лиц права на получение обязательной доли в наследстве. Определяя таким образом в статье 1193 Гражданского кодекса круг лиц, обладающих правом на обязательную долю, то есть указывая в числе наследников по закону именно наследников первой очереди, законодатель преследует цель защиты и сохранения семейных отношений (Постановление «О проверке соответствия статьи 1193 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики частям I и II статьи 13, частям I, II и III статьи 29 Конституции Азербайджанской Республики» от 20 октября 2011 года).

Преобладание интересов членов семьи, составляющих ячейку гражданского общества, над интересами других, лиц вытекает из принципа защиты интересов семьи. На основании данного принципа, экономическое обеспечение имущества (опре-

деленной части имущества), принадлежавшего собственнику при жизни после его смерти, должно принадлежать в основном близким членам его семьи. Обладая правом распоряжаться принадлежащим ему при жизни имуществом. Собственник одновременно несет определенную ответственность перед своими детьми, а также другими близкими членами семьи. Эта ответственность собственника обеспечивается институтом обязательной доли в наследстве, закрепленным в праве наследования после его смерти. При этом лицам, связанным с наследодателем близким родством (дети, муж, жена, родители), независимо от воли наследодателя выделяется обязательная доля в наследстве. Таким образом, закрепляя институт обязательной доли в наследстве, законодатель преследует цель защитить семейные отношения от необдуманного решения одного из членов семьи, которое, не учитывая интересов других членов семьи, может нанести ущерб надежным и здоровым семейным отношениям и интересам.

Что касается поставленного в обращении вопроса в связи с приведением права на требование обязательной доли в зависимость от наличия завещания. следует отметить, что статья 1193 Гражданского кодекса определяет круг лиц, обладающих правом на обязательную долю, именно в соответствии сформировавшимися правовыми и моральными принципами в обществе.

Как уже отмечалось, законодатель, исходя из целей статьи 1159.1.1 Гражданского кодекса, которая предусматривает наследников первой очереди, закрепила круг лиц, обладающих правом на обязательную долю. Это свидетельствует о том, что положения статьи 1159 Кодекса выступает в качестве определяющей нормы в отношении статьи 1193, и перечисленные в ней лица указаны также в статье 1159.1.1 Кодекса.

На основании вышеизложенного можно прийти к такому выводу, что законодатель, исходя из конституционного значения институтов наследственного и семейного права, включил в Гражданский кодекс понятие «обязательная доля» и, определив таким образом в статье 1193 Гражданского кодекса круг лиц, обладающих правом на обязательную долю, обеспечил права наследников первой очереди (принудительных наследников) на

сохранение минимальной доли, предоставленной им по закону, независимо от наличия завещания.

Однако буквальное толкование выражений «завещатель и независимо от содержания завещания», отраженных в статье 1193 Гражданского кодекса, то есть права на обязательную долю приведение в зависимость в наследстве от наличия завещания и, тем самым, от воли завещателя, противореча общественным отношениям, защищаемым институтом обязательной доли, при отсутствии завещания, может привести к иному отношению к наследникам первой очереди. То есть к лицам, находящимся в тех же родственных с наследодателем; лишению их при необходимости права сохранения обязательной доли, а также нарушению сути вышеуказанных основных принципов и приведению их в бессмысленное состояние.

Таким образом, Пленум Конституционного суда отмечает, что из числа наследников по закону, право наследников первой очереди на обязательную долю в наследстве не связано с завещанием и является субъективным правом, возникающим в результате нарушения их прав, которое невозможно изменить в одностороннем порядке и исполнение которого носит обязательный характер.

Что касается поставленного в обращении вопроса о наличии у наследников по закону права требовать восполнения обязательной доли необходимо отметить, что это право, отраженное в статье 1200 Гражданского кодекса, служит, защите имущественных прав принудительных наследников от субъективной воли завещателя как основной цели института обязательной доли и, как поставленного в обращении вопроса о предотвращению нарушения причитающейся им обязательной доли.

Порядок определения размера обязательной доли предусмотрен в статье 1195 Гражданского кодекса. На основании данной статьи полный размер обязательной доли определяется из всего наследства, включая имущество, предназначенное для выполнения завещательного отказа или какого-то действия для общепольных целей.

Иногда наследодатель до смерти может путем безвозмездного отчуждения имущества на, не только по завещанию, но и основании договора дарения лишить законных наследников

этого наследства или уменьшить размер наследственного имущества. В этой связи следует отметить, что распоряжение собственником своим имуществом и дарение являются одним из его конституционных прав. Ограничение этих прав может иметь место только в законодательном порядке, причем такое ограничение должно служить защите общечеловеческих прав других лиц.

Поскольку институт наследственного права регулирует гражданско-правовые отношения между группой норм семейного и имущественного права, указание относительно ограничения подаренной вещи правом наследования, предусмотренной в главе 32 Гражданского кодекса. Данная глава, закрепляя нормы относительно дарения, определяется договор о дарения, как заключаемый при жизни договор, по которому даритель обогащает одаряемого дарением части своего имущества и при этом также дарение, не обусловливается никакой ответной услугой со стороны одаряемого (статья 666.1 Гражданского кодекса).

Статья 667 Гражданского кодекса, определяющая способность дарить и принимать дар, предусматривает условия, необходимые для осуществления дарения. Так, в статье 667.1 Кодекса указано, что дееспособное лицо вправе распоряжаться своим имуществом путем дарения, постольку поскольку это имущество не ограничено общей собственностью супругов или наследственным правом.

Хотя в соответствующей статье не указано в точности, правами каких наследников конкретно ограничивается, взаимный анализ функциональной связи статей 667.1, 1193 и 1200 Гражданского кодекса, а также вышеотмеченное, связанное с принципами наследственного права, позволяют говорить о том, что законодатель ограничил реализацию способности дарить частью даримого имущества, включенного в соответствии с нормами наследственного права, в имущественную долю. Причитающуюся из числа наследников по закону-наследникам первой очереди, то есть лицам, обладающим правом на получение обязательной доли.

Таким образом, применение в статье 667.1 Гражданского кодекса положениями, касающимися наследования определенных ограничений для собственника при заключении договора

дарения, служит защите сути и принципов института наследования, интересов семьи и закрепляет права на соответствующую долю для лиц, обладающих правом на обязательную долю в наследстве, при наследовании как по закону, так и по завещанию. Учитывая, то, что договор о дарении носит в этой статье безвозмездный характер, законодатель установив такое ограничение на дарение, преследовал цель предотвратить нарушение обязательной доли наследников, обладающих правом на обязательную долю, в результате распоряжений, отданных наследодателем при жизни по различным мотивам.

В продолжение отмеченной нормы с точки зрения права наследования в статье 1200 Гражданского кодекса предусмотрена процедура исполнения обязательной доли за счет подаренной вещи. На основании данной статьи, когда вещь подарена наследодателем третьему лицу, лицо, обладающее правом на обязательную долю, вправе требовать исполнения обязательной доли на ту сумму, на которую его обязательная доля, если бы подаренная вещь была включена в наследство. Дар не принимается во внимание, если во времени открытия наследства от его передачи прошло два года.

Отмеченная статья, ограничивая сроком право лиц, обладающих правом на обязательную долю, требовать исполнения обязательной доли, признала возможным исполнение данной доли только за счет вещи, от передачи которой не прошло два года. Установление в законодательстве такого ограничительного срока, в основном направлено на сохранение баланса в обеспечении правового доверия с точки зрения договоров дарения.

Требование исполнения обязательной доли, являясь особой формой права на обязательную долю носит субсидиарный характер. Основная цель этого требования заключается в восстановлении нарушенных прав наследников по закону путем предотвращения отмены или уменьшения обязательной доли посредством дарения. Требовать исполнения могут лица, перечисленные в статье 1193 Гражданского кодекса. При выдвигании такого требования подаренная вещь воображаемо прибавляется к наследственному имуществу, стоимость наследства рассчитывается вместе с этой частью, определяется размер обязательной доли, и в случае необеспечения данного объема,

выплачивается не восполненная причитающаяся часть наследникам, обладающим правом на обязательную долю.

Как видно из содержания статьи 1200 Гражданского кодекса, обеспечения требования пополнению для необходимо одновременное выполнение нескольких условий:

- истец должен входить в число лиц, обладающих правом на обязательную долю;

- вещь должна быть передана в собственность третьего лица путем дарения;

- с момента дарения вещи не должно пройти более двух лет;

- если бы данная вещь входила в наследство, то размер наследственного имущества должен был увеличиться.

Пленум Конституционного суда ещё раз отмечает, что, поскольку обязательная доля является долей в обязательном порядке, причитающейся принудительному наследнику из наследственного имущества, то из числа наследников по закону первой очереди наследники (дети, родители и жена (муж) завещателя) получают эту долю независимо от воли наследодателя. Однако при отсутствии завещания, поскольку в унаследованное имущество входит и обязательная доля, не остается поэтому необходимости в защите права на такую обязательную долю как правило. А в случае дарения, поскольку нарушена доля, причитающаяся наследником в первой очереди, считающимся лицами, обладающими правом на обязательную долю, они могут восстановить свои нарушенные права, потребовав восполнения обязательной доли за счет данной подаренной вещи.

Учет подаренной вещи при расчете обязательной доли нашел отражение и в законодательстве ряда стран.

Гражданское право Федеративной Республики Германии устанавливает обязательную долю как половину доли при отсутствии завещания, и в случае дарения завещателем вещи третьему лицу- право лица, обладающего правом на обязательную долю, требовать восполнения обязательной доли на ту сумму, на которую могла бы возрасти его обязательная доля, если бы подаренная вещь была включена в наследство (статьи 2303 и 2325 Гражданского кодекса Федеративной Республики Германии).

Согласно гражданскому законодательству Французской Республики, безвозмездное предоставление имущества, производимое как при жизни, так и посредством завещания, не может превосходить половину имущества, принадлежащего лицу, делающему распоряжение, если оно оставляет после своей смерти одного ребенка, трети-если оставляет двух детей, четверти, если оставляет трех или большее число (статья 913 Гражданского кодекса Французской республики).

Кроме того, в соответствии с Гражданским кодексом Японии стоимость всех вещей, презентованных и подаренных в течение одного года до открытия наследства, включается в сумму, которая является основанием для расчета обязательной доли (статья 1030 Гражданского кодекса Японии).

Анализируя соответствующие законодательные нормы, Пленум Конституционного суда отмечает, что хотя в статье 667.1 действующего Гражданского кодекса указано, что право собственника распоряжаться своим имуществом ограничивается правом наследования, тем не менее объем и порядок ограничения, данного права и объём прав наследников на это имущество не предусмотрены. Усовершенствование соответствующих правил послужило бы в будущем гарантии прав собственника и лица, принимающего дар, обеспечению принципа правовой определенности, а также четкому регулированию прав соответствующих наследников при осуществлении наследственных правоотношений.

На основании вышеизложенного Пленум Конституционного суда считает целесообразным усовершенствование законодательным органом статьи 667.1 Гражданского кодекса об ограничении права дарения наследованием с учетом правовых позиций, отраженных в настоящем Постановлении.

Вместе с тем следует отметить, что законодательство, предусматривая норму ограничивающую возможность дарения правом наследования, одновременно предоставлено наследодателю возможность лишения при жизни права наследования в пределах соответствующих условий. Таким образом, наследодатель может отстранить от наследства любого наследника, включая наследника, обладающего правом на обязательную долю, добившись признания его недостойным наследником. Согласно

статье 1137 Гражданского кодекса, не может быть наследником ни по закону, ни по завещанию лицо, которое умышленно препятствовало осуществлению последней воли наследодателя и тем самым способствовало призванию к наследованию или прекращению наследственных долей себя самого или близких к себе лиц, либо умышленно совершило преступление или иное аморальное действие против последней воли завещателя, выраженной в завещании (недостойный наследник), если эти обстоятельства подтверждены судом. На основании статьи 1203 данного же Кодекса лишение права на получение обязательной доли возможно при наличии обстоятельств, влекущих лишение права на наследство в целом. Лишение права на получение обязательной доли, путем обращения в суд может быть осуществлено наследодателем ещё при жизни.

На основании вышеизложенного Пленум Конституционного суда приходит к следующим выводам:

– В соответствии с требованиями статей 1159.1.1 и 1193 Гражданского кодекса при наследовании по закону наследниками первой очереди (дети, родители и жена (муж) завещателя), независимо от наличия завещания с правом на обязательную долю признаются наследники;

– На основании содержания статей 667.1 и 1200 Гражданского кодекса при наследовании по закону наследники первой степени (наследники с правом обязательной доли) вправе требовать восполнения их обязательной доли даже при отсутствии завещания.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 62, 63, 65–67 и 69 Закона Азербайджанской Республики «О Конституционном суде», Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. В соответствии с требованиями статей 1159.1.1 и 1193 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики наследниками с правом на обязательную долю независимо от наличия завещания признаются наследники первой очереди (дети, роди-

тели и жена (муж) завещателя) при наследовании по закону долю.

2. На основании содержания статей 667.1 и 1200 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики, наследники первой очереди (наследники с правом обязательной доли) вправе требовать исполнения обязательной доли даже при отсутствии завещания.

3. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

4. Постановление опубликовать в газетах “Азербайджан”, “Республика”, “Халг газети”, “Бакинский рабочий” и “Вестнике Конституционного суда Азербайджанской Республики”.

5. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN Q Ə R A R I

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 16 və 18-ci maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair

25 yanvar 2021-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze (məruzəçi-hakim), Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 33-cü maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, xüsusi konstitusiya icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 178.2.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş “cinayətin təkrar törədilməsi” əlamətinin həmin Məcəllənin 18-ci maddəsi baxımından şərh edilməsinə dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim R.Qvaladzenin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının sədri V.Cəfərovun və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının Dövlət quruculuğu, inzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin İnsan hüquqları üzrə qanunvericilik sektorunun müdiri S.Sadıqovun, mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının sədri

H.Nəsibovun, Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun nümayəndəsi O.İsayevin və Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi F.Qasimovun mülahizələrini, ekspert Milli Aviasiya Akademiyasının Hüquq kafedrasının müdiri, hüquq üzrə elmlər doktoru A.Rüstəmzadənin rəyini və iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ :

Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi) müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra – Cinayət Məcəlləsi) 178.2.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş “cinayətin təkrar törədilməsi” əlamətinin həmin Məcəllənin 18-ci maddəsi baxımından şərh olunmasını xahiş etmişdir.

Müraciətə səbəb A.Gəncəliyev barəsində olan cinayət işi olmuşdur. A.Gəncəliyev Sumqayıt Şəhər Məhkəməsinin 10 iyun 2020-ci il tarixli hökmü ilə Cinayət Məcəlləsinin 178.2.2-ci və 178.2.4-cü maddələri ilə təqsirli bilinərək 3 il müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmiş, Cinayət Məcəlləsinin 67.1-ci maddəsinə əsasən həmin məhkəmənin 21 iyun 2018-ci il tarixli hökmü üzrə A.Gəncəliyevə təyin olunmuş cərimə cəzasının çəkilməmiş hissəsi sonuncu cəzaya tamamilə birləşdirilərək ona qəti cəza təyin edilmişdir.

Məhkəmənin hökmünə əsasən A.Gəncəliyev ona görə məhkum edilmişdir ki, o, özgə əmlakını ələ keçirmək məqsədilə tanışı K.Qafarovanın etibarından sui-istifadə edərək işə düzəldəcəyinə dair yalan vəd verib aldadaraq vahid niyyətlə əhatə olunan qəsdlə 2018-ci ilin əvvəllərində və həmin ilin fevral ayının 26-da ondan iki dəfəyə 5000 (beş min) manat məbləğində pul alıb ələ keçirməklə dələduzluq etmişdir.

Bundan başqa o, təkrarən tanışı C.İbrahimlinin etibarından sui-istifadə edərək ondan 2019-cu ilin iyun və sentyabr aylarında 6 epizod üzrə cəmi 2660 (iki min altı yüz altmış) manat pulu ələ keçirərək dələduzluq etmişdir.

A.Gəncəliyev həmçinin dələduzluq yolu ilə 2019-cu ilin avqust ayında 3 epizod üzrə T.Cəfərovadan cəmi 5000 (beş min) manat; 2019-cu ilin sentyabr ayında 2 epizod üzrə C.Ömərovdan 5000 (beş min) manat (onun 3000 (üç min) manatını sonra qaytarmış); 2019-cu ilin sentyabr-oktyabr aylarında 3 epizod üzrə B.Poladovadan 15000 (on beş min) manat pulu ələ keçirərək mənim səmişdir.

Müraciətdə qeyd olunur ki, A.Gəncəliyev əvvəllər 2014-cü ilə Cınayət Məcəlləsinin 178.2.2 və 178.2.4-cü maddələri ilə 3 il müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmiş, 15 iyun 2016-cı il tarixdə cəzasını çəkib qurtarmışdır.

Bu cinayətə görə A.Gəncəliyevin məhkumluğu 15 iyun 2018-ci il tarixdə ödənilmişdir.

Hazırkı cinayət işi üzrə təqsirli bilindiği dələduzluq əməllərindən birini – böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayəti A.Gəncəliyev 2018-ci ilin fevral ayında onun məhkumluğu ödənilənə qədər törətmişdir. Digər cinayət epizodları isə A.Gəncəliyev məhkumluğu ödənildikdən sonra törətmişdir.

Cınayət Məcəlləsinin 18.4.1-ci maddəsinə əsasən böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayətlər residivin müəyyən edilməsi zamanı nəzərə alınmır.

Birinci instansiyaya məhkəməsi hesab etmişdir ki, əməldə tövsiyə edici əlamət kimi təkrarlığa daxil olan cinayətlərdən biri məhkumluq ödənilmədiyi dövrdə törədilmişdirsə və bu əməl üzrə cinayətlərin residivi yaranmırsa, məhkumluq ödənildikdən sonra törədilən digər cinayətlər üzrə şəxsin əməlində cinayətlərin residivi müəyyən edilə bilməz.

İstintaq orqanı isə hesab etmişdir ki, əməldə təkrarlıq mövcud olmuşdursa, belə cinayətlər vahid cinayət kimi qiymətləndirilməli, təkrar törədilən cinayətin başlanğıcı birinci epizod, sonu isə sonuncu epizod qəbul edilməlidir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu cinayət işinin faktiki hallarına qiymət vermədən cinayətlərin təkrar törədilməsi məsələsinə müraciətdə göstəridiyi kimi Cınayət Məcəlləsinin 178.2.2-ci maddəsinin tələbləri baxımından deyil, həmin Məcəllənin 16-cı maddəsinin tələbləri baxımından şərh edilməsini zəruri hesab edir.

Bununla bağlı Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu müra-ciətdə qaldırılan məsələnin düzgün həll edilməsi üçün cinayətlərin çoxluğu, cinayətlərin təkrar törədilməsi və onların residivinə bir daha nəzər yetirilməsini vacib hesab edir.

Cinayətlərin çoxluğuna dair ətraflı açıqlama Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 18.5, 61.1.1 və 65-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair” 2013-cü il 18 mart tarixli Qərarında verilərək qeyd edilmişdir ki, cinayətlərin çoxluğu dedikdə, təqsirli şəxs tərəfindən cinayət məsuliyyətinə səbəb olan ardıcıl əməllərin törədilməsi və ya əvvəllər törədilmiş hərəkətlərə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması ilə bağlı məhdudiyyət müddəti ərzində yeni cinayətlərin törədilməsi halları başa düşülür.

Cinayətlərin çoxluğunun struktur elementi kimi konkret cinayətlər çıxış edir. Çoxluq, hər biri müstəqil cinayət tərkibi yara-dan iki və ya daha artıq cinayət əməlinin törədilməsini nəzərdə tutur.

Konkret cinayətlər, onların obyektiv və subyektiv tərəflərinin əlamətləri əsasında qurulur. Bu nöqtəyi-nəzərdən oğurluq, xuli-qanlıq, soyğunçuluq, rüşvətxorluq və s. ayrıca cinayətlər hesab olunurlar.

Çoxluğun elementi olan konkret cinayətlərin müxtəlif növləri mövcuddur və nəzəriyyədə onlar sadə və mürəkkəb növlərə bölünürlər.

Sadə konkret cinayət o halda mümkündür ki, bir əməlin müvafiq olaraq cinayət qanununda təsvir olunan bir nəticəsi olur. Məsələn, oğurluqda bir əməl – əmlakı gizli yolla talama və bir nəticə – mülkiyyətçinin əmlakına vurulmuş ziyan mövcuddur.

Sadə konkret cinayət həmçinin cinayət qanununda nəzərdə tutulmuş bir neçə nəticəyə səbəb olan vahid əməldən də ibarət ola bilər. Belə ki, Cinayət Məcəlləsinin 222-1.2 və 221-1.3-cü maddələri özbaşına tikinti işlərini aparma nəticəsində ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmiş şəxsin sağlamlığına ağır və ya az ağır zərərin vurulmasına, həmçinin ölümünə və ya digər ağır nəticələrə səbəb olduqda müvafiq məsuliyyəti nəzərdə tutur. Burada bir əməl və bir neçə nəticə mövcuddur.

Konkret cinayətlərə alternativ tərkibli cinayətlər də aiddir. Belə ki, Cinayət Məcəlləsinin 234.1-ci maddəsində göstərilən

cinayət əməli alternativ tərkibli olmaqla, onun obyektiv cəhətini satış məqsədi olmadan qanunsuz olaraq narkotik vasitələri və ya psixotrop maddələri şəxsi istehlak miqdarından artıq miqdarda əldə etmə, saxlama, hazırlama, emal etmə, daşıma təşkil edir.

Beləliklə, sadə konkret cinayət bir hərəkətin (və ya hərəkətsizliyin) və bir nəticənin və ya bir hərəkətin və bir neçə nəticənin, yaxud alternativ hərəkətlərin mövcudluğu ilə səciyyələnir.

Mürəkkəb konkret cinayətlər sadə konkret cinayətlərlə müqayisədə daha qəliz struktura malikdirlər. Bu cinayətlərdə törədilmiş əməlin mürəkkəb obyektiv və subyektiv tərəfi olur.

Nəzəriyyədə mürəkkəb konkret cinayətlərin növü kimi uzanan, davam edən, mürəkkəb tərkibli cinayətlər, həmçinin, əlavə ağır nəticələrin baş verməsi ilə tövsif olunan cinayətlər (onları bir çox hallarda nəticələrinə görə tövsif olunan cinayətlər də adlandırırırlar) qəbul edilirlər.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu müraciətdə qaldırılan məsələyə aydınlıq gətirilməsi üçün davam edən cinayətlərin mahiyyətinin açıqlanmasını vacib hesab edir.

Azərbaycan Respublikasının cinayət qanunvericiliyi uzanan və davam edən cinayətlərin anlayışını vermir. Lakin qanunvericilik bu cinayətlərin mövcudluğunu tanıyır və Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra – Cinayət-Prosessual Məcəllə) 74.2-ci maddəsində həmin cinayətlərə istinad olunması heç də təsadüfi xarakter daşımır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu cinayətlər məhkəmə təcrübəsində də tanınır. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun “Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluğa dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 2005-ci il 3 mart tarixli Qərarında göstərilmişdir ki, eyni mənbədən götürülən, vahid qəsdlə əhatə olunan, bir cinayət hərəkətlərinin məcmusunu təşkil edən, bir sıra oxşar cinayət hərəkətlərindən ibarət, davam edən talama cinayətini, təkrar törədilmiş talamadan fərqləndirmək lazımdır.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu nəzəriyyədə uzanan və davam edən cinayətlərə verilmiş anlayışlara əsaslanaraq qeyd edir ki, uzanan cinayət, hərəkət və ya hərəkətsizliklə törədilməklə, fasiləsiz, nisbətən uzun zaman ərzində həyata keçirilən konkret cinayət kimi qəbul edilir.

Uzanan cinayət – konkret cinayətdir və bu səbəbdən Cinayət Məcəlləsinin bir maddəsi ilə tövsif olunur. Məsələn, Cinayət Məcəlləsinin 228-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qanunsuz olaraq silahın saxlanması.

Davam edən cinayətlər isə zaman baxımından ara verməklə vahid niyyətlə əhatə olunan mütəmadi törədilən eyni cinayət əməllərindən ibarətdir.

Davam edən cinayətlərə aşağıdakı əlamətlər aiddir:

1) bu cinayətlər iki və daha artıq müstəqil, yəni bir-birindən zamana görə ayrılan oxşar cinayət əməllərindən ibarətdirlər;

2) cinayətlər bir-biri ilə vahid niyyət və ümumi, yekun nəticənin əldə olunması istəyi ilə birləşir;

3) həmin cinayətlər cinayətlərin çoxluğu kimi deyil, bir konkret cinayət kimi qiymətləndirilir və Cinayət Məcəlləsinin bir maddəsi ilə tövsif olunur.

Şəxs, talamanı oğurluq yolu ilə edərək düşünülmüş cinayəti bir neçə mərhələdə həyata keçirirsə onun əməlləri digər tövsifedici əlamətlər olmadığı halda Cinayət Məcəlləsinin 177.1-ci maddəsi ilə əhatə olunan bir davam edən cinayət kimi tövsif olunur.

Göstərilənlərə görə davam edən cinayətləri cinayətlərin çoxluğundan, o cümlədən təkrar cinayətlərdən fərqləndirmək lazımdır.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 2013-cü il 18 mart tarixli Qərarında qeyd edilmişdir ki, cinayət qanunvericiliyində cinayətlərin çoxluğu termininin adı çəkilməsə də, Cinayət Məcəlləsinin 16, 17 və 18-ci maddələrində cinayətlərin çoxluğuna aid olan cinayətlərin təkrar törədilməsi, cinayətlərin məcmusu, cinayətlərin residivi və onların növləri ilə bağlı olan məsələlər tənzimlənir.

Təkrarlıq institutu cinayətlərin çoxluğunun ən mürəkkəb formasıdır və Cinayət Məcəlləsində dar mənada istifadə olunur.

Cinayətlərin təkrar törədilməsinin özünəməxsus əlamətlərinin araşdırılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Əvvəlki cinayət qanunvericiliyindən fərqli olaraq, cinayətlərin təkrar törədilməsi Cinayət Məcəlləsinin Ümumi hissəsində müstəqil normada nəzərdə tutulmuşdur. Əvvəlki Cinayət Məcəlləsində cinayətlərin təkrar törədilməsi Məcəllənin Xüsusi hissəsinin normalarında cinayət tərkibinin əlaməti kimi və ağırlaşdı-

ricı halları nəzərdə tutan zəruri tərkib əlaməti kimi müəyyən edilmişdi. Hazırda qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsinin 16-cı maddəsində ümumi təkrarlıq anlayışından imtina edilmiş, xüsusi təkrarlığın isə iki müstəqil növü müəyyən olunmuşdur:

– Məcəllənin eyni maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayətin iki dəfə və ya iki dəfədən çox törədilməsi (Cinayət Məcəlləsinin 16.1-ci maddəsi);

– yalnız Məcəllənin Xüsusi hissəsində birbaşa göstərilən hallarda, Məcəllənin müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş iki və ya daha çox cinayətin törədilməsi (Cinayət Məcəlləsinin 16.2-ci maddəsi).

Maddənin mahiyyətindən göründüyü kimi, təkrar cinayətlər eyni və həmcins cinayətlərə bölünür.

Cinayət Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş eyni tərkib əlamətlərinə malik olan cinayətin təkrar törədilməsi eyni cinayət hesab olunur (məsələn, şəxs iki oğurluq cinayəti və ya ardıcıl olaraq iki dəfə talama məqsədi olmadan qanunsuz olaraq avtomobil və ya başqa nəqliyyat vasitəsi ələ keçirmə cinayəti törədir).

Həmcins cinayətlər isə oxşar tərkib əlamətlərinə malik olan cinayətlərin qəsdən və ya ehtiyatsızlıqdan təkrar törədilməsi kimi qəbul edilir (Cinayət Məcəlləsinin 177-185-ci maddələri).

Beləliklə, Cinayət Məcəlləsinin 16-cı maddəsində nəzərdə tutulan təkrarlıq:

– həm ehtiyatsızlıqdan, həm də qəsdən törədilən cinayətlər zamanı;

– cinayətləri təkrar törətmiş şəxs, onlardan heç birinə görə məhkum olunmadığı halda;

– şəxsin iki və ya daha artıq cinayət törətməsi zamanı;

– eyni və həmcins cinayətlərin törədilməsi zamanı yaranır.

Təkrarlıqla bağlı Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 333.1 və 333.3-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair” 2017-ci il 2 iyun tarixli Qərarında qeyd edilmişdir ki, təkrarlıq yalnız o hallarda yaranır ki, əməllərin hər birində müstəqil cinayətin tərkib əlamətləri olsun, yəni ayrılıqda götürülmüş hər bir əməldə cinayət tərkibi olmalıdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, təkrarlıq, cinayətlərin real məcmusu və davam edən cinayətlər anlayışları ilə müəyyən qarşılıqlı əlaqədədir.

Həm təkrarlıqda, həm cinayətlərin real məcmusunda iki və daha artıq cinayət törədilir. Bu anlayışlardan əmələ gələn cinayətlər müəyyən zaman fərqi ilə törədilir. Bundan əlavə, təkrarlığa daxil olan və ya real məcmunu yaradan bütün cinayətlər şəxs məhkum olunana qədər törədilir.

Bununla belə, təkrarlıq ilə cinayətlərin real məcmusu arasında ciddi fərqlər də var.

Belə ki, eyni cinayətlərin təkrarlığı zamanı, bu cinayətlərə aid olan cinayət əməlləri başa çatmış olduqda və ya cinayətə cəhd təşkil etdikdə, törədilənlərin hamısı Cinayət Məcəlləsinin eyni maddəsi ilə əhatə olunur. Real məcmuda isə hər bir cinayət əməli Cinayət Məcəlləsinin fərqli maddələrinin təsiri altına düşür.

Təkrarlıq ilə davam edən cinayətləri birləşdirən odur ki, hər ikisində eyni növdən olan iki və daha çox cinayət törədilir. Bundan əlavə, bu əməllər arasında müəyyən zaman kəsiyi var.

Lakin həmin anlayışlar arasında müraciətdə qaldırılan məsələ üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən fərq ondan ibarətdir ki, davam edən cinayətdə təkrarlıq istisna olunur və şəxsin əməli vahid cinayət kimi tövsif olunur (məsələn, oğurluq yolu ilə davam edən talama). Eyni növdən olan cinayətlərin təkrarlığı zamanı isə daha sərt cəzanın təyin edilməsini nəzərdə tutan Cinayət Məcəlləsinin 177.2.2-ci maddəsi tətbiq olunur.

Beləliklə, davam edən cinayət vahid cinayət olaraq onunla səciyyələnir ki, onu təşkil edən əməllər ümumi məqsədə yönələn vahid niyyətlə birləşir. Həmcins cinayətlərin təkrarlığı zamanı isə vahid, tək cinayətlər deyil, cinayətlərin çoxluğu əhəmiyyət daşıyır. Burada hər bir ayrı əməl digərləri ilə faktiki əlaqədə olmur, təkrarlıq zamanı ona daxil olan cinayətlər vahid niyyət və ümumi məqsədlə birləşmir.

Müraciətdə qaldırılan məsələyə cavab verilməsi üçün cinayətlərin residivinə də diqqət yetirilməlidir.

Cinayət Məcəlləsinin 18-ci maddəsində cinayətlərin çoxluğu kimi cinayətlərin residivin anlayışı və növləri müəyyən olunmuşdur.

Cinayət Məcəlləsinin 18-ci maddəsinə əsasən, şəxsin əməlinə residivin mövcud olması üçün iki şərt tələb olunur:

- şəxsin əvvəllər qəsdən cinayət törətməyə görə məhkumluğunun olması;

- şəxsin qəsdən cinayət törətməsi.

Bununla yanaşı, cinayətlərin residivi özünəməxsus xüsusiyyətlərə malikdir:

- residivi təşkil edən cinayətlərin ardıcıl olaraq törədilməsi;

- əvvəllər törədilmiş cinayətə görə qanunla müəyyən edilmiş qaydada götürülməmiş və ya ödənilməmiş məhkumluğun olması;

- əvvəllər törədilmiş cinayətə görə məhkəmə tərəfindən təyin edilmiş cəzanın tam və yaxud qismən çəkilməsi.

Qeyd olunanlardan belə nəticəyə gəlmək olar ki, cinayətlərin residivini cinayətlərin çoxluğunun digər formalarından, xüsusilə də təkrarlıqdan fərqləndirən xüsusiyyətlər mövcuddur. Bunlar aşağıdakılardır:

- şəxsin əvvəllər törədilmiş cinayətə görə qanunla müəyyən edilmiş qaydada götürülməmiş və ya ödənilməmiş məhkumluğunun olması;

- şəxs tərəfindən qəsdən yeni cinayətin törədilməsi (Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 2013-cü il 18 mart tarixli Qərarı).

Nəzərə almaq lazımdır ki, Cinayət Məcəlləsinin 18.4-cü maddəsinə əsasən residivin müəyyən edilməsi zamanı aşağıdakılar nəzərə alınmır:

18.4.1. böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayətlər;

18.4.2. yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən törədilmiş cinayətlər;

18.4.3. bu Məcəllənin 83-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada götürülmüş və ya ödənilmiş məhkumluqlar;

18.4.4. azadlıqdan məhrum etmə ilə bağlı olmayan cəza təyin edilmiş cinayətlərə görə məhkumluqlar.

Göstərilənləri nəzərə alaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

- Cinayət Məcəlləsinin 16-cı maddəsində nəzərdə tutulan cinayətlərin təkrarlığı zamanı ona daxil olan cinayətlər vahid niy-

yət və ümumi məqsədlə birləşmir və hər bir ayrı əməl digərləri ilə faktiki əlaqədə olmur.

– Cinayət Məcəlləsinin 16 və 18-ci maddələrinin tələbləri baxımından təkrarlığa daxil olan cinayətlərdən biri məhkumluğun ödənilmədiyi dövrdə törədildikdə və bu zaman cinayətlərin residivi yaranmadıqda, digər cinayətlər isə məhkumluq ödənildikdən sonra törədildikdə, şəxsin əməlində cinayətlərin residivi müəyyən edilə bilməz.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A   A L D I :

1. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 16-cı maddəsində nəzərdə tutulan cinayətlərin təkrarlığı zamanı ona daxil olan cinayətlər vahid niyyət və ümumi məqsədlə birləşmir və hər bir ayrı əməl digərləri ilə faktiki əlaqədə olmur.

2. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 16 və 18-ci maddələrinin tələbləri baxımından təkrarlığa daxil olan cinayətlərdən biri məhkumluğun ödənilmədiyi dövrdə törədildikdə və bu zaman cinayətlərin residivi yaranmadıqda, digər cinayətlər isə məhkumluq ödənildikdən sonra törədildikdə, şəxsin əməlində cinayətlərin residivi müəyyən edilə bilməz.

3. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

5. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

**ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**О толковании некоторых положений статей 16 и 18
Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики**

25 января 2021 года

город Баку

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Судабы Гасановой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе (судья-докладчик), Махира Мурадова, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева, с участием секретаря суда Фараида Алиева,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 27.2 и 33 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном Суде” и статьей 39 Внутреннего Устава Конституционного Суда Азербайджанской Республики в судебном заседании, проведенном в порядке письменной процедуры особого конституционного производства, на основании обращения Сумгайытского Апелляционного Суда рассмотрел конституционное дело о толковании признака “повторного совершения преступления” предусмотренного в статье 178.2.2 Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики, с точки зрения статьи 18 данного Кодекса.

Изучив и обсудив доклад судьи Р.Гваладзе, по делу доводы представителей заинтересованных субъектов председателя Уголовной Коллегии Сумгайытского Апелляционного Суда В.Джафарова и заведующего сектором законодательства по правам человека отдела государственного строительства, административного и военного законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики С.Садыгова, специалистов – председателя Уголовной коллегии Верховного Суда

Азербайджанской Республики Х.Насибова, представителя Прокуратуры Азербайджанской Республики О.Исаева и судьи Бакинского Апелляционного суда Ф.Гасымова, эксперта, доктора юридических наук, заведующего кафедрой права Национальной Авиационной Академии А.Рустамзаде и материалы дела, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л :

Сумгайытский Апелляционный Суд обратившись в Конституционный Суд (далее Конституционный суд) попросил дать толкование признака “повторного совершения преступления”, предусмотренного в статье 178.2.2 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики (далее – Уголовный Кодекс) с точки зрения статьи 18 данного Кодекса.

Причиной обращения явилось уголовное дело в отношении А.Гянджалиева. Приговором Сумгайытского Городского Суда от 10 июня 2020 года А.Гянджалиев был признан виновным по статьям 178.2.2 и 178.2.4 Уголовного Кодекса и приговорен к 3 годам лишения свободы, а на основании статьи 67.1 Уголовного Кодекса приговором данного суда от 21 июня 2018 года неотбытая часть наказания в виде штрафа, назначенного А.Гянджалиеву, была полностью присовокуплена к последнему вердикту и ему было назначено окончательное наказание.

Согласно приговору суда, А.Гянджалиев был осужден за то, что с целью завладения чужим имуществом, злоупотребляя доверием своей знакомой К.Гафаровой, обманул ее, дав ложное обещание устроить ее на работу, и в результате посягательства охваченного единым умыслом, совершил мошенничество, получив у нее за два раза 5000 (пять тысяч) манатов в начале 2018 года и 26 февраля того же года.

Кроме того, он повторно, злоупотребляя доверием своего знакомого Дж.Ибрагимли, в июне и в сентябре 2019 года совершил мошенничество, получив у него по 6 эпизодам в общей сложности 2660 (две тысячи шестьсот шестьдесят) манатов.

Одновременно А.Гянджалиев путем мошенничества получил и присвоил в августе 2019 года по 3 эпизодам у Т.Джафаровой в общей сложности 5000 (пять тысяч) манатов; в сентябре 2019 года

по 2 эпизодам-5000 (пять тысяч) манатов у Дж.Омаровой (впоследствии вернул ей 3000 (три тысячи) манатов); в сентябре-октябре 2019 года по 3 эпизодам-15000 (пятнадцать тысяч) манатов у Б.Поладовой.

В обращении отмечается, что А.Гянджалиев ранее был осужден на 3 года лишения свободы в 2014 году по статьям 178.2.2 и 178.2.4 Уголовного Кодекса и отбыл наказание 15 июня 2016 года.

Судимость А.Гянджалиева за данное преступление была погашена 15 июня 2018 года.

Одно из мошеннических деяний в совершении которых А.Гянджалиев был признан виновным по нынешнему уголовному делу он совершил в феврале 2018 года до погашения судимости, преступление, не представляющее большой общественной опасности. Остальные же эпизоды преступлений А.Гянджалиев совершил после погашения судимости.

На основании статье 18.4.1 Уголовного Кодекса при определении рецидива не учитываются преступления, не представляющие большой общественной опасности.

Суд первой инстанции счел, что если одно из преступлений, входящих в рецидив в качестве квалифицирующего признака в деянии, совершенного в период, когда судимость не была погашена, при этом не возникает рецидива преступлений по данному деянию, то в деянии лица по другим преступлениям, совершенным после погашения судимости рецидив преступлений не может быть определен.

А следственный орган посчитал, что при наличии повтора в совершенном деянии такие преступления следует расценивать как единое преступление, началом повторного преступления должен быть принят первый эпизод, а окончанием – последний.

Пленум Конституционного Суда считает необходимым дать толкование вопросу о повторном совершении преступлений без оценки фактических обстоятельств уголовного дела не с точки зрения требований статьи 178.2.2 Уголовного Кодекса, как указано в обращении, а с точки зрения требований статьи 16 данного Кодекса.

В связи с этим Пленум Конституционного Суда считает важным еще раз рассмотреть множественность преступлений,

повторное совершение преступлений и их рецидивов для правильного решения поднятого в обращении вопроса.

В Постановлении Пленума Конституционного Суда “О толковании статей 18.5, 61.1.1 и 65 Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики” от 18 марта 2013 года отмечается, что под множественностью преступлений следует понимать совершение виновным лицом последовательных деяний, влекущих за собой уголовную ответственность, либо совершение новых преступлений в период срока ограничения связанного привлечением к уголовной ответственности за ранее совершенные действия .

В качестве структурного элемента множественности преступлений выступают конкретные преступления. Множественность предполагает совершение двух и более преступных деяний, каждое из которых образует самостоятельный состав преступления.

Конкретные преступления основаны на признаках их объективных и субъективных аспектов. В этом контексте кража, хулиганство, грабеж, взяточничество и пр. считаются отдельными преступлениями.

Существуют различные виды конкретных преступлений, которые являются элементом множественности, и в теории они подразделяются на простые и сложные виды.

Простое конкретное преступление возможно в том случае, если оно является следствием деяния, соответственно описанного в уголовном законе. К примеру, при краже имеет место одно деяние – тайное хищение имущества и одно действие – причиненный ущерб имуществу собственника.

Простое конкретное преступление также может состоять из одного деяния, имеющего несколько последствий, предусмотренных уголовным законом. Так, статьи 222-1.2 и 221-1. 3 Уголовного Кодекса предусматривают соответствующую ответственность в случае причинения по неосторожности тяжкого или менее тяжкого вреда здоровью потерпевшего в результате самовольного ведения строительных работ, а также его смерти или иных тяжких последствий. Здесь имеет место одно деяние и несколько последствий.

К конкретным преступлениям относятся также преступления альтернативного состава. Так, преступным деянием альтернативного состава, указанным в статье 234.1 Уголовного Кодекса, является незаконное приобретение, хранение, изготовление, обработка, перевозка без цели сбыта наркотических средств или психотропных веществ в количестве, превышающем необходимое для личного потребления.

Таким образом, простое конкретное преступление характеризуется наличием одного действия (или бездействия) и последствия, или одного действия и нескольких последствий, одного либо альтернативных действий.

Сложные конкретные преступления имеют более сложную структуру по сравнению с простыми конкретными преступлениями. В этих преступлениях имеет место сложная объективная и субъективная сторона совершенного деяния.

В теории в качестве вида сложных конкретных преступлений рассматриваются делящиеся преступления, продолжаемые преступления, преступления со сложным составом, а также преступления, квалифицированные наступлением дополнительных тяжких последствий (в большинстве случаев их именуют как преступления квалифицированные по последствиям).

Для внесения ясности в поставленный в обращении вопрос Пленум Конституционного Суда считает важным раскрыть суть продолжаемых преступлений.

Уголовное законодательство Азербайджанской Республики не дает понятия делящихся и продолжаемых преступлений. Однако законодательство признает наличие данных преступлений, и не случайно статья 74.2 Уголовно-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики (далее – Уголовно-Процессуальный Кодекс) ссылается на эти преступления. Следует также отметить, что данные преступления признаются и в судебной практике. Так, в Постановлении Пленума Верховного Суда Азербайджанской Республики от 3 марта 2005 года “О судебной практике по делам о краже, грабеже и разбое” указано, что следует отличать продолжаемое преступление грабежа, состоящее из ряда тождественных преступных действий, взятых из одного и того же источника, охватываемых единым

умыслом, образующих совокупность одинаковых преступных действий, от повторно совершенного грабежа.

Пленум Конституционного суда, опираясь на понятия, данные в теории для случая и продолжаемым преступлением, отмечает, что длящееся преступление рассматривается как конкретное преступление, совершаемое непрерывно, в течение относительно длительного времени, осуществлением действия или бездействия.

Длящееся преступление – это конкретное преступление, и поэтому оно классифицируется данной статьей Уголовного Кодекса. К примеру, незаконное хранение оружия, предусмотренное статьей 228 Уголовного Кодекса.

А продолжаемые преступления состоят из регулярно совершаемых с перерывом тождественных преступных деяний, объединённых единым умыслом.

К продолжаемым преступлениям относятся следующие признаки:

1) данные преступления состоят из двух и более самостоятельных, то есть сходных по времени преступных деяний, отделённых друг от друга;

2) преступления сочетаются друг с другом единым умыслом и направлением к единой цели;

3) данные преступления расцениваются не как множественность преступлений, а как одно конкретное преступление и классифицируются по одной статье Уголовного Кодекса.

Если лицо совершило умышленное преступление в несколько этапов, осуществив хищение путем кражи, его деяние квалифицируются как продолжаемое преступление, подпадающее под действие статьи 177.1 Уголовного Кодекса, при отсутствии других квалифицирующих признаков.

В соответствии с указанным необходимо отличать продолжаемые преступления от множественности преступлений, в том числе повторных преступлений.

В Постановлении Пленума Конституционного суда от 18 марта 2013 года отмечено, что хотя в уголовном законодательстве термин множественность преступлений не упоминается, тем не менее, в статьях 16, 17 и 18 УК регулируют вопросы, связанные с повторным совершением преступлений, относящихся

к множественности преступлений, совокупностью преступлений, рецидивом преступлений и его видам.

Институт повторности является наиболее сложной формой множественности преступлений и используется в Уголовном кодексе в узком смысле.

Важное значение имеет исследование специфических признаков повторного совершения преступлений.

В отличие от предыдущего уголовного законодательства, повторное совершение преступлений предусмотрено самостоятельной нормой в Общей части Уголовного кодекса. В предыдущем Уголовном кодексе повторное совершение преступлений было определено в положениях особенной части Кодекса как признак состава преступления и обязательный признак состава, предусматривающий отягчающие обстоятельства. Статья 16 действующего Уголовного Кодекса отклоняет понятие общей неоднократности и определяет два самостоятельных вида специальной неоднократности:

- Совершение двух или более, преступлений предусмотренных одной статьей Кодекса, (статья 16.1 Уголовного Кодекса);

- совершение двух или более преступлений, предусмотренных различными статьями Кодекса, только в случаях, непосредственно указанных в Особенной части Кодекса (статья 16.2 Уголовного Кодекса).

Как видно из сути статьи, неоднократные преступления подразделяются на однородные и тождественные.

Повторное совершение преступления, имеющего тождественные признаки состава, предусмотренные в Уголовном Кодексе считается тождественным преступлением, (например, лицо совершает два преступления, связанные с кражей, или дважды подряд преступление в виде незаконного завладения автомобилем или иным транспортным средством без цели хищения).

А однородные преступления рассматриваются как повторное совершение умышленных или по неосторожности преступлений, имеющих сходные признаки состава (статьи 177-185 Уголовного Кодекса).

Таким образом, неоднократность, предусмотренная в статье 16 Уголовного Кодекса, возникает:

– при преступлениях, совершенных как по неосторожности, так и умышленно;

– в случае если лицо, повторно совершившее преступление, не было осуждено ни за одно из них;

– при совершении лицом двух и более преступлений;

– при совершении однородных и тождественных преступлений.

В Постановлении Пленума Конституционного суда “о толковании статей 333.1 и 333.3 Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики” от 2 июня 2017 года связанным с неоднократностью, отмечено, что неоднократность возникает только в тех случаях, когда каждое из деяний имеет признаки самостоятельного состава преступления, то есть в каждом отдельно взятом деянии имеется состав преступления.

Следует отметить, что неоднократность находится в определенной взаимосвязи с понятиями реальной совокупности преступлений и продолжаемых преступлений.

Как при неоднократности, так и реальной совокупности преступлений совершаются два и более преступления. Преступления, вытекающие из этих понятий, совершаются с определенной разницей во времени. Кроме того, все преступления, входящие в неоднократность или создающие реальную совокупность, совершаются до осуждения лица.

Однако между неоднократностью и реальной совокупностью преступлений есть существенные различия.

В случае неоднократности тождественных преступлений, при оконченных преступных деяниях, связанных с данными преступлениями, или при покушениях на преступление, все подпадает под совершение одной статьи Уголовного Кодекса. Что касается реальной совокупности, то каждое уголовное деяние подпадает под действие различных статей Уголовного Кодекса.

Неоднократность и продолжаемые преступления, объединяет, то, что в обоих случаях совершаются два и более преступления одного вида. Кроме того, между этими деяниями существует определенный промежуток времени.

Однако отличие между данными понятиями, представляющее большее значение для поставленного в обращении вопроса

заключается в том, что при продолжающемся преступлении неоднократность исключается, а деяния лица квалифицируются как единичное преступление (например, хищение путем кражи). В случае же неоднократности преступлений одного вида применяется статья 177.2.2 Уголовного Кодекса, предусматривающая более строгое наказание.

Таким образом, продолжаемое преступление, как единое преступление характеризуется тем, что, составляющие его деяния, объединены единым умыслом, направленным на достижение общей цели. А при неоднократности однородных преступлений представляют значение не отдельные преступления, а их множественность. Здесь каждое отдельное деяние не находится в фактической связи с другими преступлениями, входящими в него при неоднократности, не объединены единым умыслом и общей целью.

Для ответа на вопрос, поставленный в обращении, также следует обратить внимание на рецидив преступлений.

В статье 18 Уголовного Кодекса в качестве множественности преступлений определены понятие и виды рецидива.

На основании статьи 18 Уголовного Кодекса, для наличия рецидива в деянии лица необходимы два условия:

- наличие у лица ранее судимости за совершение умышленного преступления;
- умышленное совершение лицом преступления.

Однако рецидив преступлений имеет специфические особенности:

- последовательное совершение преступлений, составляющих рецидив;
- наличие судимости за ранее совершенное преступление, которая не была снята или погашена в установленном законом порядке;
- полное или частичное отбытие назначенного судом наказания за ранее совершенное преступление.

Из вышеотмеченного можно прийти к такому выводу, что существуют особенности, отличающие рецидив преступлений от других форм множественности преступлений, в частности неоднократности. К ним относятся:

– наличие у лица, не снятой или погашенной в установленном законом порядке судимости за ранее совершенное преступление;

– умышленное совершение лицом нового преступления (Постановление Пленума Конституционного Суда Азербайджанской Республики от 18 марта 2013 года).

Следует иметь в виду, что на основании статьи 18.4 Уголовного Кодекса при определении рецидива не учитывается следующее:

18.4.1. преступления, не представляющие большой общественной опасности;

18.4.2. преступления, совершенные несовершеннолетними;

18.4.3. судимость, снятая или погашенная в порядке, предусмотренном статьей 83 настоящего Кодекса;

18.4.4. судимость за преступления, по которым назначено наказание, не связанное с лишением свободы.

Учитывая вышеизложенное, Пленум Конституционного суда приходит к следующим выводам:

– При неоднократности преступлений, предусмотренных статьей 16 Уголовного Кодекса, входящие в нее преступления не объединены единым умыслом и общей целью, и каждое отдельное деяние не находится в фактической связи с другими.

– В деянии лица не может быть установлен рецидив преступлений с точки зрения требований статей 16 и 18 Уголовного Кодекса, если одно из преступлений, включенных в неоднократность, совершено в период, непогашенной судимости, при этом рецидив преступлений не признан, а другие преступления совершены после погашения судимости.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики и статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном Суде”, Пленум Конституционного Суда,

ПОСТАНОВИЛ:

1. При неоднократности преступлений, предусмотренных статьей 16 Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики, входящие в нее преступления не объединены единым умыслом

и общей целью, и каждое отдельное деяние не находится в фактической связи с другими.

2. В деянии лица не может быть установлен рецидив преступлений с точки зрения требований статей 16 и 18 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики, если одно из преступлений, включенных в неоднократность, совершено в период непогашенной судимости, при этом рецидив преступлений не признан, а другие преступления совершены после погашения судимости.

3. Постановление вступает в силу со дня его опубликования.

4. Постановление опубликовать в газетах “Азербайджан”, “Республика”, “Халг газети”, “Бакинский рабочий” и в “Вестнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики”.

5. Постановление является окончательным, и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN Q Ə R A R I

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1193-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I, III, IV və V hissələrinə, 26-cı maddəsinin II hissəsinə, 29-cu maddəsinin I və VII hissələrinə, 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair

19 fevral 2021-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Humay Əfəndiyeva, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov (məruzəçi-hakim) və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə, “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 32-ci maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, konstitusiyaya məhkəmə icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1193-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I, III, IV və V hissələrinə, 26-cı maddəsinin II hissəsinə, 29-cu maddəsinin I və VII hissələrinə, 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılması ilə bağlı Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusu əsasında konstitusiyaya işinə baxdı.

İş üzrə hakim İ.Nəcəfovun məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) Aparatının Elmi-Analitik sektorunun müdiri M.Məmmədov və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İqtisadi və sosial qanunvericilik şöbəsinin müdiri M.Bazıqov, mütəxəssislər Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi və Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının hakimi R.Eyvazov tərəfindən təqdim edilmiş mülahizələri və iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ :

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi) sorğu ilə müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Məcəllə) 1193-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiyaya) 25-ci maddəsinin I, III, IV və V hissələrinə, 26-cı maddəsinin II hissəsinə, 29-cu maddəsinin I və VII hissələrinə, 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğuda göstərilmişdir ki, Mülki Məcəllənin 1159.1.1 və 1159.1.2-ci maddələrinin tələblərinə uyğun olaraq, qanun üzrə vərəsəlik zamanı birinci növbədə – ölənin uşaqları, miras qoyanın ölümündən sonra doğulmuş uşaq, arvad (ər), valideynlər (övladlığa götürənlər) bərabər pay hüquqlu vərəsələr sayılırlar. Övladlığa götürülən və onun övladları övladlığa götürənin vərəsələri və ya qohumları kimi övladlığa götürənin uşaqlarına və onların övladlarına bərabər tutulurlar.

Həmin Məcəllənin 1193-cü maddəsinə görə, vəsiyyəet edənin uşaqlarının, valideynlərinin və arvadının (ərinin) vəsiyyətnamənin məzmunundan asılı olmayaraq mirasda məcburi payı vardır. Bu pay qanun üzrə vərəsəlik zamanı onlara çatması payın yarısını (məcburi pay) təşkil etməlidir.

Sorğuverən qeyd edir ki, göstərilən maddədə övladlığa götürənlərə və övladlığa götürülənlərə münasibətdə məcburi pay hü-

ququ təsbit edilməmişdir. Halbuki Mülki Məcəllənin qanun üzrə vərəsə sayılan şəxslərin dairəsini müəyyən edən 1159.1.1 və 1159.1.2-ci maddələrində qeyd olunan şəxslər müvafiq olaraq doğma valideynlərə və uşaqlara bərabər tutulurlar.

Sorğuverənin qənaətinə görə, mirasdan məcburi pay almaq hüququ qanun üzrə birinci növbə vərəsələr sırasından yalnız miras qoyanın doğma valideynləri və övladları üçün deyil, o cümlədən övladlığa götürənlər və övladlığa götürülənlər üçün də tanınmalıdır. Belə ki, Mülki Məcəllənin sözügedən maddələri arasında bu cür uyğunsuzluq qanun üzrə birinci növbə vərəsə kimi övladlığa götürən və övladlığa götürülənlərin Konstitusiyanın 13 və 29-cu maddələrində nəzərdə tutulmuş mülkiyyət hüququunu pozur, normalar arasında daxili uzlaşmanı istisna etməklə Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin normativ hüquqi aktların haqq-ədalətə əsaslanmalı olması tələbinə cavab vermir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə əlaqədar aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edir.

Konstitusiyanın 29-cu maddəsinin VII hissəsinə əsasən, dövlət vərəsəlik hüququna təminat verir. Vərəsəlik hüququna təminat miras qoymağı, bir tərəfdən vəsiyyət edə bilməyi, digər tərəfdən isə vərəsə olaraq mirası qəbul edib ona sahib olmanı nəzərdə tutur.

Vərəsəlik münasibətləri miras qoyanla vərəsələr arasında qanunda nəzərdə tutulmuş əsaslar üzrə, yaxud miras qoyanın iradəsinə əsaslanan vəsiyyət üzrə yaranır.

Mülki Məcəllənin 1133.1-ci maddəsinə görə, vərəsəlik qanun və ya vəsiyyət üzrə və ya hər iki əsasla həyata keçirilir. Qanun üzrə vərəsəlik (ölmüş şəxsin əmlakının qanunda göstərilmiş şəxslərə keçməsi) o zaman qüvvədə olur ki, miras qoyan vəsiyyətnamə qoymur, yaxud vəsiyyətnamə tamamilə və ya qismən etibarsız sayılır (Mülki Məcəllənin 1133.2-ci maddəsi).

Qanunvericiliyə uyğun olaraq vərəsəliyin bu növü üçün növbəlilik prinsipi əsasında bərabər pay hüquqlu vərəsələrin konkret dairəsi müəyyən edilmiş, əvvəlki növbənin vərəsələrindən heç olmasa birinin mövcudluğu halında sonrakı növbənin vərəsəliyi istisna edilmişdir (Mülki Məcəllənin 1159 və 1160-cı maddələri).

Mülki Məcəllənin qanun üzrə vəərəsə sayılan şəxslərin dairəsi və onların vəərəsəliyə çağırılması növbəliliyini müəyyən edən 1159-cu maddəsində beş növbə vəərəsələr nəzərdə tutulmuşdur. Qanunverici bu cür növbəliliyi müəyyən edərkən vəərəsə olan şəxslərin miras qoyanla qohumluq dərəcəsini nəzərə almışdır.

Mülki Məcəllənin 1159.1.2-ci maddəsində övladlığa götürülən və onun övladlarının övladlığa götürənin vəərəsələri və ya qohumları kimi övladlığa götürənin uşaqlarına və onların övladlarına bərabər tutulması təsbit edilmişdir. Bu isə qanunvericilik səviyyəsində həmin şəxslərin miras qoyanın birinci növbə vəərəsələri sırasına daxil edildiyini və qanun üzrə vəərəsəlik zamanı qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada miras əmlakdan bərabər pay almaq hüququnun mövcudluğunu göstərir.

Mülki Məcəllənin mirasda məcburi pay anlayışını müəyyən edən 1193-cü maddəsində qanun üzrə birinci növbə vəərəsələr sırasından uşaqlar, valideynlər və arvad (ər) mirasda məcburi pay hüququ olan şəxslər kimi göstərilmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu “Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1193 və 1200-cü maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 2021-ci il 8 yanvar tarixli Qərarında məcburi pay institutunun əhəmiyyətini vurğulayaraq qeyd etmişdir ki, qanunverici Mülki Məcəllənin 1193-cü maddəsində məcburi pay hüququ olan şəxslərin dairəsini bu cür müəyyən etməklə, yəni qanun üzrə vəərəsələrdən məhz birinci növbə vəərəsələri göstərməklə ailə münasibətlərinin qorunub saxlanması və himayə edilməsi məqsədini güdür. Mirasda məcburi pay hüququ məcburi vəərəsələrə (vəsiyyət edənin uşaqları, valideynləri və arvadına (ərinə)) vəsiyyətnamənin mövcudluğundan asılı olmayaraq həcmi qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada verilən minimum pay haqqıdır.

Həmin Qərarında Plenum məcburi pay institutunun Mülki Məcəllənin 1159.1.1-ci maddəsində təsbit edilmiş qanun üzrə vəərəsəlik hüququ ilə qarşılıqlı və funksional əlaqəsinin mövcudluğunu qeyd etmiş və həmin maddənin mülki qanunvericiliyin məcburi pay institutuna dair normalarına münasibətdə müəyyənləşdirici olduğunu göstərmişdir.

Bu baxımdan Mülki Məcəllənin 1193-cü maddəsində mirasda məcburi payın anlayışı və ona hüququ olan subyektlərin dairəsi

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı №1/2022

müəyyən edilərkən Məcəllənin 1159.1.1 və 1159.1.2-ci maddələrində bərabər pay hüquqlu vərəsələr kimi nəzərdə tutulmuş övladlığa götürənlər və övladlığa götürülənlərin məcburi pay hüququ olan vərəsələr qismində göstərilməməsi onların mirasdan məcburi pay hüququnun olmaması kimi qəbul edilməməlidir. Əks yanaşma Konstitusiyanın, ailə və mülki qanunvericiliyin müvafiq münasibətləri tənzimləyən normalarının məqsəd və hüquqi funksiyasına, təməl prinsiplərinə zidd olmaqla cəmiyyətin özəyini təşkil edən və dövlətin xüsusi himayəsində olan ailədə etibarlı və sağlam münasibətlərin qurulmasının təmin edilməsinə çətinlik yaradar.

Ailə qanunvericiliyinin əsas məqsədi ailənin sağlam və etibarlılığını təmin etməkdir. Qanunverici ailə birliyinin mənafeyini, ilk növbədə, onun üzvlərinin mənafeyini qorumaqla təmin etmiş olur. Bunun üçün zəruri olan hüquqi mühitin yaradılması isə dövlətin üzərinə düşən vəzifədir. Bu səbəbdən Konstitusiyada ailə münasibətlərinin tənzimlənməsi ilə bağlı təməl prinsip və birbaşa göstərişlər nəzərdə tutulmuşdur.

Konstitusiyanın 17 və 34-cü maddələrinə əsasən, cəmiyyətin əsas özəyi kimi ailə dövlətin xüsusi himayəsindədir. Uşaqların qayğısına qalmaq və onları tərbiyə etmək valideynlərin borcudur. Bu borcun yerinə yetirilməsinə dövlət nəzarət edir. Valideynləri və ya qəyyuqları olmayan, valideyn qayğısından məhrum olan uşaqlar dövlətin himayəsindədirlər. Nikah və ailə dövlətin himayəsindədir. Analıq, atalıq, uşaqlıq qanunla mühafizə edilir. Dövlət çoxuşaqlı ailələrə yardım göstərir.

Sahəvi qanunvericilik aktı olan Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin (bundan sonra – Ailə Məcəlləsi) 1-ci maddəsində həmin Məcəllənin məqsədi müəyyən edilərək qeyd olunur ki, ailə qanunvericiliyi ailənin möhkəmləndirilməsi zəruriyyətindən, ailə münasibətlərinin qarşılıqlı məhəbbət və hörmət hisləri əsasında qurulmasından, ailənin işinə hər kəsin qarışmasının yolverilməzliyindən, ailə üzvlərinin ailə qarşısında qarşılıqlı yardım və məsuliyyətdən, onların hüquqlarının maneəsiz həyata keçirilməsinin təmin olunmasından və bu hüquqların məhkəmədə müdafiəsi imkanlarından irəli gəlir. Qeyd edilməlidir ki, ailə qanunvericiliyinin bütün digər normaları məhz göstərilən məqsədin təmin edilməsinə yönəlmişdir.

Ailə qanunvericiliyində öz əksini tapmış göstərişlərin və prinsiplərin realizəsi, sağlam və etibarlı ailə münasibətlərinin qurulmasının təmin edilməsi üçün zəruri olan hüquqi institutlardan biri övladlığa götürmə institutudur.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 132.1.1 və 132.1.2-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair” 2012-ci il 5 oktyabr tarixli Qərarında formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə görə, hər bir uşaq ailədə yaşamaq və tərbiyə almaq, öz valideynlərini tanımaq və onların qayğısından istifadə etmək, onlarla birgə yaşamaq hüququna malikdir. Eyni zamanda, uşağın öz valideynləri tərəfindən tərbiyə olunmaq, öz maraqlarının təmin olunması, hərtərəfli inkişafı, onun ləyaqətinə hörmət olunması hüququ vardır.

Uşağın ailədə yaşamaq və tərbiyə almaq hüququnun həyata keçirilməsi müxtəlif vasitələrlə, o cümlədən övladlığa götürmə institutu ilə təmin edilir. Övladlığa götürmə institutunun əsas məqsədi övladlığa götürülən uşağın normal fiziki və mənəvi inkişafını təmin etməkdir. Övladlığa götürmə zamanı ailə qanunvericiliyinin əsas prinsiplərindən biri olan yetkinlik yaşına çatmayan uşaqların hüquqlarının və mənafelərinin müdafiə edilməsi prinsipi rəhbər tutulur. Övladlığa götürmənin hüquqi mahiyyəti ondan ibarətdir ki, övladlığa götürmə barədə məhkəmə qərarının qanuni qüvvəyə minməsi ilə övladlığa götürənlə övladlığa götürülən arasında valideynlik münasibətləri ilə analoji hüquq münasibətləri əmələ gəlir.

Beləliklə övladlığa götürmə müəyyən hüquqi nəticələr yarıdan hüquqi fakt qismində çıxış edir.

Ailə Məcəlləsinin 134.1-ci maddəsinə əsasən, övladlığa götürülənlər və onların övladları övladlığa götürənlərə və onların qohumlarına münasibətdə, eləcə də övladlığa götürənlər və onların qohumları övladlığa götürülənlərə (onların övladlarına) münasibətdə öz şəxsi qeyri-əmlak və əmlak hüquq və vəzifələrinə görə mənşəcə qohumlara bərabər tutulurlar.

Ailə qanunvericiliyində nəzərdə tutulan bu normalar, həmçinin övladlığa götürmə məsələlərini tənzimləyən beynəlxalq hüquq sənədlərində əksini tapmışdır. “Uşaqların övladlığa götürülməsi haqqında” Avropa Konvensiyasının 10-cu maddəsinə əsasən, övladlığa götürmə övladlığa götürən şəxsə övladlığa götü-

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı №1/2022

rülənə münasibətdə qanuni nikahda doğulmuş uşağa münasibətdə atanın yaxud ananın malik olduğu bütün hüquqları və vəzifələri verir. Övladlığa götürmə övladlığa götürülənə onu övladlığa götürən şəxsə münasibətdə qanuni nikahda doğulmuş uşağın öz atasına yaxud anasına münasibətdə malik olduğu bütün hüquqları və vəzifələri verir.

Göstərilən normaların məzmunundan aydın olur ki, qanunvericilik doğma valideynlə övladlığa götürənlər, eləcə də doğma övladla övladlığa götürülənlər arasında heç bir fərq qoymadan onlar üçün bərabər hüquqi təminatlar nəzərdə tutmuş, eyni şəxsi qeyri-əmlak və əmlak hüquq və vəzifələrinə malik olduqlarını müəyyən etmişdir.

Beləliklə, həm ailə qanunvericiliyi, həm də mülki qanunvericilik övladlığa götürənlər və övladlığa götürülənləri doğma valideyn və övladlarla eyni hüquqi statusda tanıyaraq hüquq və vəzifələr, o cümlədən miras əmlakdan pay almaq hüquqları baxımından mənşəcə qohumlarla eyniləşdirmişdir.

Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin I hissəsinə əsasən, normativ hüquqi aktlar hüquqa və haqq-ədalətə (bərabər mənafeələrə bərabər münasibətə) əsaslanmalıdır.

Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun bərabərlik prinsipinin məzmununa dair formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə müvafiq olaraq, hüquqi dövlətin təməl prinsiplərindən hesab olunan hüquq bərabərliyi prinsipi Konstitusiyanın 25-ci maddəsində əks olunmaqla, məhz dövlət tərəfindən heç bir ayrı-seçkiliyə yol vermədən hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verilməsini nəzərdə tutur.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu bu Qərarda əks olunmuş hüquqi mövqələrə uyğun olaraq qeyd edir ki, övladlığa götürənlər və övladlığa götürülənlər yalnız vərəsəliklə bağlı deyil, istənilən hüquq münasibətlərinin subyektləri kimi bütün hallarda doğma valideynlər və övladlarla bərabər hüquqi təminatlara malikdirlər. Bu baxımdan Mülki Məcəllənin 1193-cü maddəsinə uyğun olaraq övladlığa götürənlər və övladlığa götürülənlər də doğma valideynlər və övladlarla bərabər qaydada mirasdan məcburi pay hüququna malikdirlər. Odur ki, qeyd edilən maddənin Konstitusiyanın müvafiq maddələri ilə uyğunsuzluq təşkil etməsi müəyyən edilməmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun Klark Qordon Morrisin şikayəti üzrə 2017-ci il 26 may tarixli Qərarında qeyd edilmişdir ki, qanunun aydın və proqnozlaşdırıla bilən olması hüquqi dövlətin vacib təzahürlərindən biri olan qanunun ümumiliyini təmin etmək zərurəti ilə uzlaşmalıdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, qanunun mətninin mütləq aydınlığı (qanunvericinin bütün mümkün ola biləcək həyati halları qanunda nəzərdə tutması) qeyri-realdır. Bu səbəbdən qanunda ümumi anlayışlardan istifadə edilməsi qaçılmazdır.

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

– Mülki Məcəllənin 1193-cü maddəsi Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin I, III, IV və V hissələrinə, 26-cı maddəsinin II hissəsinə, 29-cu maddəsinin I və VII hissələrinə, 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğun hesab edilsin;

– Mülki Məcəllənin 1159-cu və Ailə Məcəlləsinin 134.1-ci maddələrinə uyğun olaraq Mülki Məcəllənin mirasda məcburi pay anlayışını nəzərdə tutan 1193-cü maddəsində “vəsiyyət edən uşaqlarının, valideynlərinin” müddəası övladlığa götürülənləri və övladlığa götürənləri də ehtiva edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII və IX hissələrini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A   A L D I :

1. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1193-cü maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I, III, IV və V hissələrinə, 26-cı maddəsinin II hissəsinə, 29-cu maddəsinin I və VII hissələrinə, 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğun hesab edilsin.

2. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1159-cu və Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 134.1-ci maddələrinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı №1/2022

mirasda məcburi pay anlayışını nəzərdə tutan 1193-cü maddəsində “vəsiyyət edənin uşaqlarının, valideynlərinin” müddəası övladlığa götürülənləri və övladlığa götürənləri də ehtiva edir.

3. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

5. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

**ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

О проверке соответствия статьи 1193 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики частям I, III, IV и V статьи 25, Части II статьи 26, частям I и VII статьи 29, частям I и II статьи 71 и частям I и III статьи 149 Конституции Азербайджанской Республики

19 февраля 2021 года

город Баку

Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Умай Эфендиевой, Ровшан Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Махира Мурадова, Исы Наджафова (судья-докладчик) и Кямрана Шафиева, участием секретаря суда Фараида Алиева,

В соответствии с частью VII статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 27.2 и 32 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном Суде” и статьей 39 Внутреннего устава Конституционного суда Азербайджанской Республики, на основании запроса уполномоченного по правам человека (омбудсмена) Азербайджанской Республики в судебном заседании, проведенном в порядке письменной процедуры конституционного судопроизводства рассмотрел конституционное дело о проверке соответствия статьи 1193 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики частям I, III, IV и V статьи 25, части II статьи 26, частям I и VII статьи 29, частям I и II статьи 71 и частям I и III статьи 149 Конституции Азербайджанской Республики.

Изучив и обсудив доклад судьи И.Наджафова по делу, доводы, изложенные представителями заинтересованных субъектов-заведующим научно-аналитическим сектором Аппарата уполномоченного по правам человека (омбудсмена) Азербайджанской

Республики М.Мамедовым и заведующим отделом экономического и социального законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики М.Базыговым, специалистами-судьей гражданской коллегии Верховного суда Азербайджанской Республики и Бакинского апелляционного суда Р.Эйвазовым, и материалы дела, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л :

Уполномоченный по правам человека (омбудсмен) Азербайджанской Республики, обратившись с запросом в Конституционный суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный суд), просил проверить соответствие статьи 1193 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики (далее – Гражданский кодекс) частям I, III, IV и V статьи 25, части II статьи 26, частям I и VII статьи 29, частям I и II статьи 71, и частям I и III статьи 149 Конституции Азербайджанской Республики (далее-конституция).

В запросе указано, что в соответствии с требованиями статей 1159.1.1 и 1159.1.2 Гражданского кодекса при наследовании по закону наследниками с правом на равные доли, признаются в первую очередь-дети умершего, ребенок, рожденный после смерти наследодателя, супруг, родители (усыновители). Усыновлённые их дети как наследники или родственники усыновителя приравниваются к детям усыновителя и их детям.

Согласно статье 1193 данного Кодекса дети, родители и супруг завещателя независимо от содержания завещания. Эта доля должна составлять половину той доли, которая имеют обязательную долю в наследстве, причиталась бы им при наследовании по закону (обязательная доля).

Запросодатель отмечает, что данная статья не закрепляет права обязательной доли в отношении усыновителей и усыновленных. В то время как лица, указанные в статьях 1159.1.1 и 1159.1.2 Гражданского кодекса, устанавливающих круг лиц, признанных наследниками по закону, приравниваются соответственно к родителям и детям.

По мнению запросодателя, право на получение обязательной доли в наследстве должно быть признано не только для родителей и детей наследодателя, как наследников первой очереди по закону но и для усыновителей и усыновленных. Так, подобное несоответствие между упомянутыми статьями Гражданского кодекса нарушает предусмотрено статьями 13 и 29 Конституции право собственности усыновителей и усыновлённых, как наследников первой очереди по закону, внутреннее сочетание норм, не отвечает требованию о том, что нормативно-правовые акты должны основываться на праве и справедливости.

В связи с запросом Пленум Конституционного суда считает необходимым отметить следующее.

На основании части VII статьи 29 Конституции государство гарантирует право наследования. Гарантия права наследования предусматривает наследование, с одной стороны, возможность составить завещание, а с другой,-принять наследство в качестве наследника и владеть им.

Наследственные отношения возникают между наследодателем и наследниками по основаниям, предусмотренным законом, либо по завещанию, основанному на воле наследодателя.

Согласно статье 1133.1 Гражданского кодекса, наследование осуществляется в силу закона или завещания либо по обоим основаниям. Наследование по закону (переход имущества умершего к лицам указанным в законе) наступает в том случае, если наследодатель не оставит завещания, либо завещание полностью или частично признано недействительным (ст. 1133.2 ГК).

В соответствии с законодательством для данного вида наследования на основании принципа очередности определен конкретный круг наследников с правом на равные доли, существование хотя бы одного из наследников предыдущей очереди – исключает наследование последующей очередной (статьи 1159 и 1160 Гражданского кодекса).

В статье 1159 Гражданского кодекса, определяющей круг лиц, являющихся наследниками по закону, и очередность их призыва к наследованию, предусмотрено пять очередей наследников. Законодатель при определении такой очередности учитывал степень родства наследодателей с наследодателем.

Статья 1159.1.2 Гражданского кодекса закрепляет, что усыновленные и их дети как наследники или родственники усыновителя приравниваются к детям усыновителя и их детям. Это означает, что данные лица на законодательном уровне включены в число наследников первой очереди наследодателя и при наследовании по закону имеют право на получение в установленном законодательством порядке равной доли в наследственном имуществе.

В статье 1193 Гражданского кодекса, определяющей понятие обязательной доли в наследстве, указано, что из числа наследников первой очереди по закону дети, родители и супруг являются лицами, имеющими право на обязательную долю в наследстве.

Пленум Конституционного Суда в Постановлении «О толковании статей 1193 и 1200 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики в их взаимосвязи» от 8 января 2021 года, подчеркивая значение института обязательной доли, отметил, что законодатель определяя таким образом в статье 1193 Гражданского кодекса круг лиц, обладающих правом на обязательную долю, то есть указывая из числа наследников по закону именно наследников первой очереди, преследует цель сохранения и защиты семейных отношений. Право на обязательную долю в наследстве – это право на минимальную долю, предоставляемую обязательным наследникам (детям, родителям и супругу завещателя) независимо от наличия завещания в объеме, установленном законодательством.

В данном Постановлении Пленум отметил наличие взаимной и функциональной связи института обязательной доли с правом наследования по закону, закрепленным в статье 1159.1.1 Гражданского кодекса, и указал, что данная статья является определяющей в отношении норм гражданского законодательства об институте обязательной доли.

В этом контексте, при определении в статье 1193 Гражданского кодекса понятия обязательной доли в наследстве и круга субъектов, обладающих правом на нее, усыновители и усыновленные, предусмотренные статьями 1159.1.1 и 1159.1.2 Кодекса как наследники с правом неравной доли правом, не указаны в качестве наследников обладающих правом на обязатель-

ную долю и что не следует воспринимать как отсутствие у них права на обязательную долю в наследстве. Иной подход, противореча целям и правовой функции, основополагающим принципам норм Конституции, семейного и гражданского законодательства, регулирующих соответствующие отношения, создает трудности в обеспечении установления доверительных и здоровых отношений в семье, являющейся ячейкой общества и находящейся под особой опекой государства.

Основной целью семейного законодательства является обеспечение прочности и надежности семьи. Законодатель обеспечивает интересы семейного союза, прежде всего защитой интересов его членов. Создание необходимой для этого правовой среды – стоящая перед государством задача. По этой причине Конституция предусматривает основополагающий принцип и прямые указания относительно регулирования семейных отношений.

На основании статей 17 и 34 Конституции семья как, основная ячейка общества, находится под особой опекой государства. Забота о детях и их воспитание – являются долгом родителей. Государство осуществляет контроль за выполнением этого долга. Дети, не имеющие родителей или опекунов, лишенные родительской заботы, находятся на попечении государства. Семья и брак находятся под опекой государства. Материнство, отцовство, детство охраняются законом. Государство оказывает помощь многодетным семьям.

В статье 1 Семейного кодекса Азербайджанской Республики (далее – Семейный кодекс), являющегося отраслевым законодательным актом, определяется цель Кодекса и отмечается, что семейное законодательство исходит из необходимости укрепления семьи, построения семейных отношений на чувствах взаимной любви и уважения, недопустимости чьего-либо вмешательства в дела семьи, взаимопомощи членов семьи и их ответственности перед семьей, обеспечения беспрепятственного осуществления их прав и возможностей судебной защиты указанных прав. Следует отметить, что все остальные нормы семейного законодательства направлены именно на обеспечение указанной цели.

Одним из правовых институтов, необходимых для реализации предписаний и принципов, отраженных в семейном законодательстве обеспечения установления здоровых и надежных семейных отношений, является институт усыновления.

Согласно правовой позиции, сформулированной Пленумом Конституционного суда в Постановлении «О толковании статей 132.1.1 и 132.1.2 Семейного кодекса Азербайджанской Республики» от 5 октября 2012 года, каждый ребенок имеет право жить и воспитываться в семье, знать своих родителей и пользоваться их заботой, проживать вместе с ними. В то же время ребенок имеет право воспитываться своими родителями, а также право на обеспечение его интересов, всестороннее развитие, уважение его достоинства.

Реализация права ребенка жить и воспитываться в семье обеспечивается различными средствами, в том числе институтом усыновления. Основной целью института усыновления является обеспечение нормального физического и духовного развития усыновленного ребенка. При усыновлении руководствуются принципом защиты прав и интересов несовершеннолетних детей, являющимся одним из основных принципов семейного законодательства. Правовая сущность усыновления заключается в том, что с вступлением в законную силу решения суда об усыновлении между усыновителем и усыновленным возникают правоотношения, аналогичные родительским отношениям.

Таким образом, усыновление выступает как юридический факт, порождающий определенные правовые последствия.

На основании статьи 134.1 Семейного кодекса усыновители и их дети в отношении усыновленных и их родственников, а также усыновители и их родственники в отношении к усыновленных (их детей) по своим личным неимущественным и имущественным правам и обязанностям к родственникам.

Данные нормы, предусмотренные в семейном законодательстве, нашли отражение и в международно-правовых документах, регулирующих вопросы усыновления. На основании статьи 10 Европейской конвенции об усыновлении детей, усыновление предоставляет усыновившему лицу все права и обязанности которые присущи отцу или матери в отношении рожденного в

законном браке ребенка. Усыновление предоставляет усыновленному в отношении усыновившего лица, все права и обязанности, которые присущи рожденному в законном браке ребенку, в отношении его отца или матери.

Из содержания указанных норм видно, что законодательство, не делая никаких различий между родителями и усыновителями, а также родными детьми и усыновленным, предусматривает для них равные правовые гарантии устанавливает, что они обладают одинаковыми личными неимущественными и имущественными правами и обязанностями.

Таким образом, как семейное, так и гражданское законодательство признавая одинаковый правовой статус усыновителей и усыновленных с родителями и детьми, идентифицирует их по происхождению с родственниками с точки зрения прав и обязанностей, в том числе прав на долю в наследственном имуществе.

На основании части I статьи 149 Конституции нормативные правовые акты должны основываться на праве и справедливости (равном отношении к равным интересам).

В соответствии с правовой позицией, сформулированной Пленумом Конституционного суда относительно содержания принципа равенства, принцип равенства прав, считающийся одним из основополагающих принципов правового государства, находит отражение в статье 25 Конституции, а именно в том, что государство гарантирует каждому равенство прав и свобод, не допуская никакой дискриминации.

В соответствии с правовыми позициями, отраженными в настоящем Постановлении, Пленум Конституционного суда отмечает, что усыновители и усыновленные во всех случаях имеют равные с родными родителями и детьми правовые гарантии не только в связи с наследованием, но и как субъекты любых правоотношений. В этом контексте в соответствии со статьей 1193 Гражданского кодекса усыновители и усыновленные также имеют право на обязательную долю в наследстве наравне с родителями и детьми. Так что, противоречия между отмеченной статьей и соответствующими статьями Конституции не установлено.

В Постановлении Пленума Конституционного суда по жалобе Кларка Гордона Морриса от 26 мая 2017 года отмечено, что ясность и прогнозируемость закона должны сочетаться с необходимостью обеспечения общности закона, являющейся одним из важных проявлений правового государства. Следует учесть, что абсолютная ясность текста закона (пред усмотрение законодателей в законе всех возможных жизненных обстоятельствах) нереальна. По этой причине использование в законе общих понятий неизбежно.

На основании вышеизложенного Пленум Конституционного суда приходит к следующим выводам:

– Статью 1193 Гражданского кодекса считать соответствующей частям I, III, IV и V статьи 25, части II статьи 26, частям I и VII статьи 29, частям I и II статьи 71 и частям I и III статьи 149 Конституции;

– В соответствии со статьями 1159 Гражданского кодекса и 134.1 Семейного кодекса в статье 1193 Гражданского кодекса, предусматривающей понятие обязательной доли в наследстве, положение “дети, родители завещателя” распространяется также на усыновителей и усыновленных.

Руководствуясь частями VII и IX статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 52, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном суде”, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. Статью 1193 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики считать соответствующей частям I, III, IV и V статьи 25, Части II статьи 26, частям I и VII статьи 29, частям I и II статьи 71 и частям I и III статьи 149 Конституции Азербайджанской Республики.

2. В соответствии со статьями 1159 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики и 134.1 Семейного кодекса Азербайджанской Республики положение “дети, родители завещателя” в статье 1193 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики, предусматривающей понятие обязательной доли в

наследстве, распространяется также на усыновителей и усыновленных.

3. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

4. Постановление опубликовать в газетах “Азербайджан”, “Республика”, “Халг газети”, “Бакинский рабочий” и “Вестнике Конституционного суда Азербайджанской Республики”.

5. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

**Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin
54.3-cü maddəsinin və “Prokurorluq haqqında” Azərbaycan
Respublikası Qanununun 4, 21 və 27-ci maddələrinin bəzi
müddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair**

23 fevral 2021-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Humay Əfəndiyeva, Rövşən İsmayılov (məruzəçi-hakim), Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə, “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 33-cü maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, xüsusi konstitusiyaya icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Bakı şəhəri Xətai Rayon Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 54.3-cü maddəsinin və “Prokurorluq haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 4, 21 və 27-ci maddələrinin bəzi müddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair konstitusiyaya işinə baxdı.

İş üzrə hakim R.İsmayılovun məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Bakı şəhəri Xətai Rayon Məhkəməsinin sədri R.Rzayevin və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının Dövlət quruculuğu, inzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin

İnzibati qanunvericilik sektorunun müdiri K.Paşayevanın, mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının sədri H.Nəsibovun, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının hakimi Q.Babayevin və Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun Hüquqi təminat və insan hüquqları məsələləri idarəsinin rəisi A.Osmanovanın mülahizələrini, ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Konstitusiya hüququ kafedrasının dosenti, hüquq üzrə elmlər doktoru S.Əliyevin rəyini və iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ :

Bakı şəhəri Xətai Rayon Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) müraciət edərək Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin (bundan sonra – İnzibati Xətalər Məcəlləsi) 54.3-cü maddəsinin və “Prokurorluq haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra – “Prokurorluq haqqında” Qanun) 4, 21 və 27-ci maddələrinin şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Müraciətdən görünür ki, 19 sentyabr 2020-ci il tarixində H.İbrahimov karantin rejim qaydalarını pozduğuna görə barəsində İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 211.1-ci maddəsinə əsasən protokol tərtib edilmiş və inzibati tənbeh vermə haqqında qərar ilə 4 000 manat məbləğində cərimə edilmişdir. H.İbrahimovun şikayəti üzrə Bakı şəhəri Xətai rayon Prokurorluğu həmin qərarı əsassız və qanunsuz hesab etdiyi üçün Bakı şəhəri Xətai Rayon Məhkəməsinə protest vermişdir. Protestdə inzibati tənbeh vermə haqqında qərardan protest vermə müddətini bərpa etməklə qərarın ləğv edilməsi və yenidən baxılması üçün göndərilməsi barədə qərar qəbul edilməsi xahiş olunmuşdur.

Müraciətedən hesab edir ki, Bakı şəhəri Xətai rayon Prokurorluğu inzibati xətalər haqqında işə baxılmasında iştirak etmədiyindən və iştirak etmədiyi təqdirdə ona rəsmi qaydada qərarın surətinin verilməsi qanunvericilikdə nəzərdə tutulmadığından protest rədd olunmalıdır. Bakı şəhəri Xətai Rayon Məhkəməsi öz mövqeyini, həmçinin Azərbaycan

Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 54.3-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 2017-ci il 31 yanvar tarixli Qərarı (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 2017-ci il 31 yanvar tarixli Qərarı) ilə əsaslandırmışdır. Həmin Qərada Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu hesab etmişdir ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 54.3-cü maddəsinə uyğun olaraq prokuror inzibati xətalər haqqında işlərin baxılmasında iştirak etdikdə, həmin işlər üzrə qəbul olunmuş məhkəmə qərarından və ya qərardadından yuxarı instansiya məhkəməsinə protest verə bilər.

Bakı şəhəri Xətai rayon Prokurorluğu isə Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 2017-ci il 31 yanvar tarixli Qərarında prokurorun protest vermək hüququna verilmiş şərhin yalnız məhkəmə qərarlarına aid olduğunu, digər orqanların qərarlarına aid olmadığını əsas gətirərək, belə qərarlardan prokurorun istənilən zaman, yəni onların qüvvəyə minib-minməməsindən asılı olmayaraq protest vermək hüququnun olmasını bildirmişdir.

Müraciətdən o da görünür ki, bəzən inzibati xətalara dair işlər üzrə icraatda prokurorun protest vermək səlahiyyəti birbaşa olaraq İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 54.1-ci maddəsinin müddəalarından irəli gəlir. Həmin maddəyə əsasən, prokuror inzibati xətalər haqqında işlər üzrə icraat zamanı baş vermiş qanun pozuntusunu aradan qaldırmaq üçün vaxtında tədbirlər görür və inzibati xətalər haqqında işlər üzrə icraatın aparılmasında Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının və qanunlarının tətbiqinə və icrasına prokuror nəzarətini həyata keçirir.

Bununla yanaşı həmin səlahiyyətin mövcudluğu, həm də “Prokurorluq haqqında” Qanunun 4, 21 və 27-ci maddələrinin məzmunu ilə əlaqələndirilir. Belə ki, həmin maddələrdə müəyyən olunur ki, prokuror İnzibati Xətalər Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş qaydada və hallarda məhkəmə qərarlarından və səlahiyyətli orqanın (vəzifəli şəxs) inzibati xəta haqqında iş üzrə qərarlarından və ya qərardadlarından protest vermək hüququna malikdir.

Bakı şəhəri Xətai Rayon Məhkəməsi prokurorluq orqanlarından belə xarakterli protestlərin daxil olması hallarının artmasını və prokurorun İnzibati Xətalər Məcəlləsinə uyğun

olaraq iştirak etmədiyi və öz təşəbbüsü ilə icraat başlamadığı hallarda inzibati xətalər üzrə işlərə baxmağa səlahiyyəti olan orqanların qərarlarından protest vermək hüququnun olub-olmaması ilə bağlı qeyri-müəyyənliyi nəzərə alaraq, Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etmək qənaətinə gəlmişdir.

Müraciətdənin fikrincə, inzibati xətalər qanunvericiliyinə uyğun olaraq, inzibati xətalər haqqında iş üzrə sənədlər (qərarlar, qəraradlar, protokollar, bildirişlər) hakim və ya səlahiyyətli orqan (vəzifəli şəxs) tərəfindən inzibati xətalər haqqında işlər üzrə icraatın iştirakçılarına rəsmi qaydada verilir. Məhz iştirakçılar inzibati xəta haqqında iş üzrə qərarı rəsmi qaydada aldıkları vaxtdan on gün müddətində həmin qərardan şikayət və ya protest verə bilər.

Yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq müraciətdən hesab edir ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 54.3-cü maddəsinin, habelə “Prokurorluq haqqında” Qanunun 4, 21 və 27-ci maddələrinin (həmin müddələrin prokurora inzibati xəta haqqında işə baxılmasında iştirak edib-etməməsindən asılı olmayaraq kollegial orqanın və yaxud səlahiyyətli orqanın (vəzifəli şəxsin) inzibati xəta haqqında iş üzrə qərarlarından məhkəməyə protest vermək hüququnu nəzərdə tutub-tutmaması aspektindən) şərh edilməsinə zərurət yaranmışdır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətlə əlaqədar ilk növbədə qeyd edir ki, Plenumun 2017-ci il 31 yanvar tarixli Qərarında oxşar məsələyə münasibət bildirilmişdir. Qeyd olunduğu kimi, həmin Qərada Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlmişdir ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 54.3-cü maddəsinə uyğun olaraq prokuror inzibati xətalər haqqında işlərin baxılmasında iştirak etdikdə, həmin işlər üzrə məhkəmə tərəfindən qəbul edilən qərar və ya qəraradlardan protest vermək hüququna malikdir.

Həmin Qərada ifadə olunmuş hüquqi mövqelərin hazırkı müraciətdə qaldırılan məsələyə təsir etməsini qiymətləndirərək nəzərə almaq lazımdır ki, müvafiq müraciətə səbəb olan hallar prokurorun inzibati xətalara dair işlər üzrə icraatda məhkəmə qəraradlarından protest vermək səlahiyyətinin olub-olmaması ilə bağlı idi. Buna müvafiq olaraq, qeyd olunan Qərada əks olunmuş hüquqi mövqeyin formalaşmasında Azərbaycan

Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 127-ci maddəsində təsbit olunmuş hakimlərin müstəqilliyi prinsipi əsas olmuşdur.

Digər tərəfdən qeyd olunmalıdır ki, Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 2017-ci il 31 yanvar tarixli Qərarı qəbul edildikdən sonra “Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında” 1 may 2020-ci il tarixli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 54.3-cü maddəsində “qəraraddan” sözündən sonra “onun surətinin bu Məcəllənin 57-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş rəsmi qaydada verildiyi vaxtdan on gün müddətində” sözləri əlavə edilmişdir.

Eyni zamanda “Prokurorluq haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişikliklər edilməsi barədə” 15 dekabr 2017-ci il tarixli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə “Prokurorluq haqqında” Qanunun 4, 21 və 27-ci maddələrinə qüvvədə olan İnzibati Xətalər Məcəlləsinin tələblərinə uyğun olaraq prokurorun inzibati xətalara dair işlər üzrə protest vermək səlahiyyətləri əlavə olunmuşdur.

Göstərilənləri nəzərə alaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətdə qaldırılan məsələnin düzgün həlli üçün, ilk növbədə, qanunçuluq konstitusiya prinsipinin nəzərdən keçirilməsini zəruri hesab edir.

Hüququn aliliyi prinsipinə əsaslanan qanunçuluq prinsipi, digər məsələlərlə yanaşı, dövlət orqanlarının qanunla müəyyən edilmiş səlahiyyətlərinə uyğun olaraq və bu hədudlar çərçivəsində hərəkət etmək vəzifəsini də nəzərdə tutur. Buna müvafiq olaraq, qanunla müəyyən edilmiş səlahiyyətverici əsas olmadan dövlət orqanı tərəfindən edilən hər hansı bir hərəkət qeyri-legitim sayılmalıdır.

Qanunçuluq prinsipinin bu təzahürü birbaşa Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin X hissəsində təsbit edilmişdir. Həmin normaya əsasən, dövlət orqanları yalnız bu Konstitusiya əsasında, qanunla müəyyən edilmiş qaydada və hədudlarda fəaliyyət göstərə bilərlər.

Konstitusiyanın bu tələbinin yerinə yetirilməsi, öz növbəsində, dövlət orqanlarının hərəkətlərinin proqnozlaşdırıla bilən olmasına və onlara məhdudiyətsiz mülahizə üçün imkan

yaratmamasına zəmanət verməklə hər kəsin hüquq və azadlıqlarının mühüm təminatı kimi çıxış edir.

Burada nəzərə almaq lazımdır ki, dövlət orqanlarının səlahiyyətlərinin məzmunu qanunda dəqiq və konkret müəyyən olunmalıdır. Bu mənada Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Qanununun 64.4-cü maddəsinin ikinci cümləsində ifadə olunan tələbi xüsusilə vacib hesab edir. Həmin müddəaya əsasən, normativ hüquqi aktda dövlət orqanının səlahiyyətlərinin həddindən artıq ümumiləşdirilmiş formada müəyyən edilməsinə yol verilmir.

Həmçinin qeyd olunmalıdır ki, dövlət orqanının konkret səlahiyyətinin məzmunu və hədlərini dürüst müəyyən etmək üçün bəzən müvafiq səlahiyyətverici normanın təhlili ilə yanaşı həmin norma ilə sistemli əlaqədə olan qanunvericiliyin digər müddəalarını da nəzərə almaq lazımdır. Bu öz növbəsində müvafiq orqanın qanunvericinin iradəsinə uyğun olan funksional təyinatını müəyyən etməyə imkan yarada bilər.

Bundan çıxış edərək Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, müraciətdə qaldırılan məsələlərin həlli üçün İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 54.3-cü və “Prokurorluq haqqında” Qanunun 4, 21 və 27-ci maddələri ilə yanaşı, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin prokurorun hüquqi statusunu nizamlayan digər müddəalarını da nəzərdən keçirmək zəruridir.

Həmin normaların sistemli təhlili belə qənaətə gəlməyə imkan verir ki, prokuror inzibati xətalər haqqında işlər üzrə icraatda əsasən iki funksiyanı həyata keçirir.

Birincisi, prokuror, faktiki olaraq inzibati təqib funksiyasını reallaşdırır. Belə ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 54.2-ci maddəsinin birinci cümləsinə əsasən, bu Məcəllənin 191.1, 195.1, 197.3, 197.4, 197.5, 205, 253-1.1.1 (yaşlılıqların kadastrının aparılmamasına münasibətdə), 253-1.1.2 (yaşlılıqların kadastr məlumatlarının təhrif edilməsinə münasibətdə), 284.2, 339.2-339.5, 340.2, 341, 376, 399, 410.3, 440-1.1 (dövlət orqanlarına (qurumlarına) və bələdiyyələrə münasibətdə), 440-1.2, 440-1.3, 445-1, 516-1.2 (qəbiristanlıqların qorunması tələblərinin pozulmasına münasibətdə), 516-1.3 (dəfnə icazə verilməyən ərazilərdə dəfnlərin həyata keçirilməsinə münasibətdə).

sibətdə), 528-1.3, 531, 538-1.4-538-1.6, 540.5, 550.2-550.5, 558.2, 558.3, 559, 563.2, 567, 568, 569, 573, 594-1, 594-2, 595.2, 596, 601, 606.1 və 610-618-ci maddələrində nəzərdə tutulan inzibati xətlər haqqında işlər üzrə icraatın başlanması haqqında qərar prokuror tərəfindən qəbul edilir.

İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 54.2-ci maddəsinin ikinci cümləsinə görə, prokuror bu Məcəllənin 99.3-cü maddəsinə əsasən digər inzibati xətlər haqqında işlər üzrə də icraatın başlanması haqqında qərar qəbul etmək hüququna malikdir.

Həmin funksiyanı həyata keçirərkən prokuror, inzibati xəta haqqında iş üzrə icraatın başlanması, inzibati araşdırma aparılması haqqında qərar qəbul etmək və inzibati xəta haqqında iş üzrə icraatın başlanması haqqında qərarı, habelə inzibati araşdırmanın yekununda İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 102.6-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada tərtib etdiyi protokolu baxılması üçün hakimə, səlahiyyətli kollegial orqana və yaxud vəzifəli şəxsə göndərmək səlahiyyətinə malikdir (İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 102.2 və 103-cü maddələri).

Eyni zamanda İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 54.6-cı maddəsinin tələblərinə əsasən, prokurorun həmin Məcəllənin 54.2-ci maddəsinin qaydalarına uyğun olaraq inzibati xətlər haqqında işlərin baxılmasında iştirak etmək və bunun üçün işə baxılmasının yeri və vaxtı haqqında əvvəlcədən məlumat almaq hüququ vardır.

Bununla yanaşı prokurorun inzibati xətlər haqqında işlər üzrə icraatda digər mühüm funksiyası prokuror nəzarətinin həyata keçirilməsidir. İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 54.1-ci maddəsinə əsasən, prokuror inzibati xətlər haqqında işlər üzrə icraat zamanı baş vermiş qanun pozuntusunu aradan qaldırmaq üçün vaxtında tədbirlər görür və inzibati xətlər haqqında işlər üzrə icraatın aparılmasında Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının və qanunlarının tətbiqinə və icrasına prokuror nəzarətini həyata keçirir.

Həmin funksiyanın həyata keçirilməsinin konkret istiqamətləri İnzibati Xətlər Məcəlləsində müəyyən edilmişdir. Belə ki, prokuror yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində inzibati xətlər haqqında işlərə baxılmasında iştirak etmək səlahiyyətinə malikdir.

Prokuror İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 40.0.2 və 40.0.3-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş kollegial orqanın, digər səlahiyyətli orqanın (vəzifəli şəxsin) inzibati xəta haqqında işin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərardadından onun rəsmi qaydada təqdim edildiyi vaxtdan on gün müddətində verilmiş şikayətə baxmaq və İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 54.2-ci maddəsi ilə ona verilmiş səlahiyyətdən çıxış edərək, həmin qərardadı ləğv edib inzibati xəta haqqında iş başlamaq imkanına malikdir (İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 99.7-ci maddəsi).

İnzibati Xətalər Məcəlləsində, həmçinin prokurora inzibati xəta haqqında iş üzrə icraatın dayandırılması ilə əlaqədar geniş səlahiyyətlər verilmişdir. Həmin Məcəllənin 104.5-104.7-ci maddələrinin məzmununa müvafiq olaraq, prokuror, inzibati xəta haqqında iş üzrə icraatın dayandırılması haqqında qərarı almaq və aldığı vaxtdan bir ay müddətində həmin qərarın düzgünlüyünü yoxlamaq, zəruri saydıqda, səlahiyyətli vəzifəli şəxsdən inzibati xəta haqqında iş üzrə icraatın materiallarını tələb etmək, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 104.1-ci maddəsinin pozulduğunu müəyyən etdikdə, həmin qərarın ləğv edilməsi barədə qərar qəbul etmək və inzibati xəta haqqında iş üzrə icraatın təzələnməsi üçün onun surətini qərar qəbul etmiş səlahiyyətli vəzifəli şəxsə göndərmək səlahiyyətinə malikdir.

Göstərilən funksiyaların icrası üçün prokuror inzibati xətalara dair işlər üzrə icraatda bir sıra səlahiyyətlərə, o cümlədən İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 54.3-cü maddəsinin məzmununa əsasən protest vermək səlahiyyətinə malikdir.

Bu səlahiyyət həm də "Prokurorluq haqqında" Qanunun 4, 21 və 27-ci maddələrində nəzərdə tutulmuşdur. Həmin Qanunun göstərilən maddələrinə edilmiş dəyişikliklər İnzibati Xətalər Məcəlləsinə uyğunlaşdırmaq məqsədi ilə qəbul edilmişdir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, "İnzibati Xətalər Məcəlləsinin təsdiq edilməsi haqqında" 29 dekabr 2015-ci il tarixli Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən, Azərbaycan Respublikasında qüvvədə olan digər qanunlar və normativ hüquqi aktlar Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinə uyğunlaşdırılanadək həmin Məcəlləyə zidd olmayan hissədə tətbiq edilir. Dəyişikliklərə əsasən isə "Prokurorluq haqqında" Qanunun prokurorluğun fəaliyyət istiqamətləri, prokuror

aktlarının növləri və prokurorun protest vermək hüququna aid maddələri İnzibati Xətalər Məcəlləsinə uyğunlaşdırılmışdır.

Bunu həm də “Prokurorluq haqqında” Qanunun 4, 21 və 27-ci maddələrinin məzmunundan müəyyənləşdirmək mümkündür. Belə ki, həmin Qanunun 4-cü maddəsinin birinci hissəsinin səkkizinci abzasına müvafiq olaraq, prokurorluq İnzibati Xətalər Məcəlləsinə uyğun olaraq inzibati xəta haqqında iş üzrə icraata başlama haqqında qərar qəbul edir. Qanunun 21-ci maddəsinin birinci hissəsində nəzərdə tutulmuş prokuror aktlarından biri də məhkəmə qərarlarından və səlahiyyətli orqanın (vəzifəli şəxsin) inzibati xəta haqqında iş üzrə qərarlarından və ya qərardadlarından protestdir. Həmin Qanunun 27-ci maddəsinin birinci hissəsinə əsasən isə prokuror İnzibati Xətalər Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş qaydada və hallarda məhkəmə qərarlarından və səlahiyyətli orqanın (vəzifəli şəxsin) inzibati xəta haqqında iş üzrə qərarlarından və ya qərardadlarından protest verir.

Buna görə də “Prokurorluq haqqında” Qanunun 4, 21 və 27-ci maddələrinin qüvvədə olan redaksiyası prokurorun səlahiyyətli orqanın (vəzifəli şəxsin) inzibati xəta haqqında iş üzrə qərarından istənilən halda, qaydada və müddətdə protest vermək səlahiyyətini təqdim edən müstəqil əsas kimi qiymətləndirilə bilməz.

Başqa sözlə, prokurorun, hansı şərtlərlə səlahiyyətli orqanın (vəzifəli şəxsin) qərarından protest vermək səlahiyyətini müəyyən etmək üçün, ilk növbədə, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 54.3-cü maddəsinin məzmunundan çıxış etmək vacibdir. Həmin maddənin mətnindən aydın olur ki, prokurorun protest vermək səlahiyyəti inzibati xəta haqqında işə baxılmasında iştirak etməsi ilə şərtləndirilir.

Eyni zamanda qeyd olunmalıdır ki, prokurorun protest vermək səlahiyyəti bilavasitə İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 54.1-ci maddəsindən irəli gəlir. Həmin maddədə yuxarıda göstəriləyi kimi, prokurorun inzibati xətalara dair işlər üzrə icraatda yerinə yetirdiyi mühüm funksiyalardan biri göstərilmişdir. Qanunçuluq konstitusiyaya prinsipinin tələbləri baxımından isə prokuror tərəfindən protestin verilməsinin əsasları və şərtləri, onun

konkret səlahiyyət növü kimi, qanunda dəqiq və aydın müəyyən edilməlidir.

Bununla belə, prokuror tərəfindən nəzarət funksiyaları yerinə yetirilərkən protestin verilməsi qanunda istisna edilmir. Belə ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 54.6-cı maddəsinin tələbləri baxımından yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində inzibati xətalara dair işlər üzrə prokuror nəzarəti həyata keçirilərkən, prokuror protest vermək səlahiyyətinə malikdir.

İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 54.3-cü maddəsinin məzmununa əsasən, prokuror, inzibati xəta haqqında iş üzrə qəbul edilən qərardan və ya qərardaddan onun surətinin bu Məcəllənin 57-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş rəsmi qaydada verildiyi vaxtdan on gün müddətində protest vermək hüququna malikdir. Bu isə o deməkdir ki, prokurorun rəsmi qaydada inzibati xəta haqqında iş üzrə yekun qərarın surətini almaq, habelə həmin Məcəllənin 130-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada protest vermək hüququ yalnız onun müvafiq inzibati işin baxılmasında iştirak etdiyi hallarda həmin Məcəllə ilə tanınır.

Bu zaman nəzərə almaq lazımdır ki, prokurorun inzibati xəta haqqında işə baxılmasında iştirak etməsi onun İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 112-ci maddəsinə müvafiq olaraq kollegial orqanda və ya digər səlahiyyətli orqan (vəzifəli şəxs) tərəfindən keçirilən baxışda (iclasda) yalnız faktiki iştirakı hallarını ehtiva etmir. Burada əsas meyar, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin müddəalarına müvafiq olaraq, prokurorun inzibati xəta haqqında iş üzrə icraatda iştirak etmək hüququnun mövcudluğudur.

Bu mənada İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 54.6-cı maddəsi prokurorun inzibati xətalər haqqında işlərə baxılmasının yeri və vaxtı barədə məlumat almaq hüququnu müəyyən etməklə, həm də onun hansı icraatlarda iştirak etmək səlahiyyətinə malik olduğu halları nizamlayır. Belə ki, həmin maddəyə əsasən, yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində inzibati xətalər haqqında, habelə öz təşəbbüsü ilə başlanmış inzibati xətalər haqqında işlərin baxılmasının yeri və vaxtı prokurora bildirilir. Həmin işə prokurorun iştirakı olmadan yalnız o hallarda baxıla bilər ki, işə baxılmasının yeri və müddətinin ona vaxtında bildirilməsi barədə məlumat olsun və ya işə baxılmasını təxirə salmaq haqqında ondan vəsatət daxil olmasın.

Beləliklə, yetkinlik yaşına çatmayan şəxs barəsində inzibati xətaya dair icraat aparıldıqda, eləcə də inzibati xəta haqqında iş üzrə icraat prokurorun qərarına əsasən başlandıqda, prokuror həmin icraatlarda iştirak etmək hüququna malik olur.

Bu isə prokurora belə icraatlarda keçirilən baxışda (iclasda) bilavasitə iştirak edib-etməməsindən asılı olmayaraq, inzibati xətalara haqqında işlərə dair qərarların surətlərini rəsmi qaydada almaq və qanunda nəzərdə tutulan müddətlər çərçivəsində protest vermək səlahiyyətini verir.

Göstərilənləri nəzərə alaraq Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticəyə gəlir:

– Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin X hissəsinin tələbləri baxımından, İnzibati Xətalara Məcəlləsinin 54.2, 54.3 və 54.6-cı maddələrinin hal-hazırda qüvvədə olan redaksiyasına müvafiq olaraq, prokuror öz təşəbbüsü ilə başlanmış, həmçinin yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində inzibati xətalara haqqında işin baxılmasında iştirak edib-etməməsindən asılı olmayaraq həmin iş üzrə qəbul edilmiş qərardan məhkəməyə protest vermək hüququna malikdir.

Bununla belə, Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu xüsusi vurğulayır ki, inzibati xətalara dair işlərin və cinayət işlərinin baxılması haqqında qaydaların və prosedurların oxşarlığını, habelə inzibati xətalara dair işlər üzrə icraatı başlayan səlahiyyətli orqanların (vəzifəli şəxslərin) inzibati xəta haqqında işin məhkəmə baxışında mütləq iştirakına dair İnzibati Xətalara Məcəlləsində normanın müəyyən edilməməsini nəzərə alaraq, Konstitusiyanın 127-ci maddəsində təsbit edilmiş hakimlərin işlərə qərəzsiz, ədalətlə, tərəflərin hüquq bərabərliyinə əsasən baxılması prinsipini rəhbər tutaraq, habelə prokurorun İnzibati Xətalara Məcəlləsinin 54.2-ci maddəsinə müvafiq olaraq inzibati xətalara haqqında işlər üzrə icraatın başlanmasına dair geniş səlahiyyətlərindən çıxış edərək, prokurorun həmin işlər üzrə məhkəmə prosesində iştirakının təmin edilməsi gələcəkdə istisna olunmamalıdır.

Burada nəzərə almaq lazımdır ki, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin Karelin Rusiya Federasiyasına qarşı iş üzrə 2016-cı il 20 sentyabr tarixli Qərarında göstərilmişdir ki, inzibati xətalara bağlı məhkəmə prosesində prokurorun iştirak etməməsi

şəxsin işinə baxılarkən ədalətli və qərəzsiz məhkəmə baxışı prinsiplərini pozmuşdur. Belə ki, hakim ittiham funksiyasını öz üzərinə götürmüş və bununla da həmin şəxsin “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyanın (bundan sonra – Konvensiya) 6-cı maddəsində nəzərdə tutulan ədalətli məhkəmə araşdırılması hüququ pozulmuşdur (§§ 51-85).

Eyni zamanda qeyd olunmalıdır ki, inzibati hüquq pozuntusu ilə cinayət əməli arasındakı müəyyən oxşarlıqları, vətəndaşların pozulmuş hüquqlarının bərpası üçün prokurorluq orqanlarına müraciət hallarının artmasını, fiziki və hüquqi şəxslərin hüquqlarının və qanuni mənafelərinin pozulmasından daha səmərəli müdafiəsini təmin etmək məqsədi ilə, habelə Konvensiyanın 6-cı maddəsinin məqsədləri üçün cinayət əməlinin müəyyən edilməsi meyarlarına dair İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin təcrübəsinə (Engel və digərləri Niderlanda qarşı iş üzrə 1976-cı il 8 iyun tarixli Qərar, §82-83) əsaslanaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, gələcəkdə qanunvericinin mülahizə sərbəstliyi çərçivəsində, konstitusiya norma və prinsiplərinə riayət edilməklə prokurorun inzibati xətalara dair işlər üzrə icraatda iştirakı formalarının genişləndirilməsi, o cümlədən onun inzibati xətalər haqqında işlər üzrə icraatda iştirak etməsindən asılı olmayaraq səlahiyyətli orqanın (vəzifəli şəxsin) həmin işlər üzrə qəbul etdiyi qərarlardan protest vermək səlahiyyətinin müəyyən olunması qanunvericilik qaydasında nəzərdən keçirilə bilər.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu həmçinin qeyd edir ki, araşdırılan məsələ ilə bağlı hüquq tətbiq etmə təcrübəsi qeyri-müəyyən olduğundan, prokurorun iştirak etmədiyi və öz təşəbbüsü ilə icraat başlamadığı inzibati xətalər üzrə səlahiyyətli orqanların qanuni qüvvəyə minmiş qərarlarından vətəndaşların şikayətləri əsasında verilən protestlər məhkəmələr tərəfindən icraata qəbul edilmişdir. Bu cür işlər üzrə hazırda icraata xitam verilməsi vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının əsassız məhdudlaşdırılması ilə nəticələnə bilər. Belə ki, prokuror vasitəsi ilə inzibati xəta haqqında iş üzrə qərardan şikayətinin baxılmasını zənn edən şəxslər, məhkəməyə və ya yuxarı səlahiyyətli orqana (vəzifəli şəxsə) şikayət vermək müddətlərini faktiki olaraq

ötürmüşlər. Bununla əlaqədar Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, hazırda məhkəmələrin icraatında olan prokurorun iştirak etmədiyi, lakin hüquq və azadlıqların bərpa edilməsi məqsədilə protest verdiyi səlahiyyətli orqanların qanuni qüvvəyə minmiş qərarlarına dair işlərə müvafiq olaraq mahiyyəti üzrə baxılmalıdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini və “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 71-ci maddəsinin X hissəsinin tələbləri baxımından, Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 54.2, 54.3 və 54.6-cı maddələrinin hal-hazırda qüvvədə olan redaksiyasına müvafiq olaraq, prokuror öz təşəbbüsü ilə başlanmış, həmçinin yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində inzibati xətalər haqqında işin baxılmasında iştirak edib-etməməsindən asılı olmayaraq həmin iş üzrə qəbul edilmiş qərardan məhkəməyə protest vermək hüququna malikdir.

2. Qərarın təsviri-əsaslandırıcı hissəsində göstərilən hüquqi məsələlər nəzərə alınsın.

3. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

5. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

**ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**О толковании некоторых положений статьи 54.3 Кодекса
Азербайджанской Республики об административных
проступках и статей 4, 21 и 27 Закона Азербайджанской
Республики «О прокуратуре»**

23 февраля 2021 года

г. Баку

Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Умай Эфендиевой, Ровшана Исмаилова (судья-докладчик), Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Махира Мурадова, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда Фараида Алиева,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 27.2 и 33 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном суде” и статьей 39 Внутреннего устава Конституционного суда Азербайджанской Республики на основании обращения Хатаинского районного суда города Баку в судебном заседании, проведенном в порядке письменной процедуры особого конституционного производства, рассмотрел конституционное дело о толковании некоторых положений статьи 54.3 Кодекса Азербайджанской Республики об административных проступках и статей 4, 21 и 27 Закона Азербайджанской Республики «О прокуратуре».

Изучив и обсудив доклад судьи Р.Исмаилова по делу, доводы представителей заинтересованных сторон, председателя Хатаинского районного суда города Баку Р.Рзаева и, заведующей сектором административного законодательства отдела государственного строительства, административного и военного

законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики К.Пашаевой, председателя Уголовной коллегии Верховного суда Азербайджанской Республики Х.Насибова, судьи Уголовной коллегии Бакинского апелляционного суда Г.Бабаева и начальника Управления правового обеспечения и вопросов прав человека Генеральной прокуратуры Азербайджанской Республики А.Османовой, эксперта доцента кафедры конституционного права Бакинского Государственного университета, доктора юридических наук С.Алиева материалы дела Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л :

Хатаинский районный суд города Баку, обратившись в Конституционный суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный суд), просил дать толкование статьи 54.3 Кодекса Азербайджанской Республики об административных проступках (далее – Кодекс об административных проступках) и статей 4, 21 и 27 Закона «О прокуратуре» (далее – Закон о прокуратуре).

Из обращения следует, что 19 сентября 2020 года в отношении Г. Ибрагимова в соответствии со статьей 211.1 Кодекса об административных проступках был составлен протокол за нарушение правил карантинного режима и решением о наложении административного взыскания он оштрафован на 4000 манатов. Прокуратура Хатаинского района города Баку признав по жалобе Г.Ибрагимова данное решение необоснованным и незаконным обратилась с протестом в Хатаинский районный суд города Баку. В протесте содержится просьба о принятии решения об отмене решения о наложении административного взыскания и направлении его на повторное рассмотрение с восстановлением срока опротестования решения.

Обратившийся считает, что протест должен быть отклонен, так как прокуратура Хатаинского района города Баку не участвовала в рассмотрении дела об административных проступках, поэтому законодательством не предусмотрена официальная выдача копии решения. Хатаинский районный суд города Баку

обосновал свою позицию также Постановлением Пленума Конституционного суда Азербайджанской Республики «О толковании статьи 54.3 Кодекса Азербайджанской Республики об административных проступках» от 31 января 2017 года (далее – Постановление Пленума Конституционного суда от 31 января 2017 года). В данном Постановлении Пленум Конституционного суда признал, что в соответствии со статьей 54.3 Кодекса об административных проступках прокурора при участии в рассмотрении дел об административных проступках вправе подать протест на решение или определение суда по таким делам в суд вышестоящей инстанции.

Прокуратура Хатаинского района города Баку, ссылаясь на то, что в Постановлении Пленума Конституционного суда от 31 января 2017 года толкование права прокурора на опротестование распространяется только на решения суда, а не других органов, отмечает, что прокурор вправе опротестовать такие решения в любое время, то есть независимо от того вступили они в силу или нет.

Из обращения также видно, что в некоторых случаях полномочия прокурора на опротестование в производстве по делам об административных проступках напрямую вытекают из положений статьи 54.1 Кодекса об административных проступках. На основании данной статьи прокурор предпринимает своевременные меры для устранения правонарушения, произошедшего во время производства по делам об административных проступках, и осуществляет прокурорский надзор над применением и исполнением Конституции и законов Азербайджанской Республики в ведении производства по делам об административных проступках.

Вместе с тем наличие данного полномочия увязывается также с содержанием статей 4, 21 и 27 Закона «О прокуратуре». Так, в данных статьях установлено, что прокурор в порядке и случаях, предусмотренных Кодексом об административных правонарушениях вправе опротестовать судебные решения и постановления или определения компетентного органа (должностного лица) по делу об административном проступке.

Хатаинский районный суд города Баку, принимая во внимание увеличение случаев поступления таких протестов от органов прокуратуры и неопределенность в связи с тем, вправе ли прокурор опротестовывать решения органов, уполномоченных рассматривать дела об административных проступках, в случаях, если он не участвовал в соответствии с Кодексом об административных проступках и не начал по собственной инициативе производстве, решил обратиться в Конституционный суд.

По мнению обратившегося, в соответствии с законодательством об административных проступках документы по делу об административных проступках (постановления, определения, протоколы, уведомления) официально выдаются судьей или уполномоченным органом (должностным лицом) участникам производства по делам об административных проступках. Именно участники могут обжаловать или опротестовать постановление по делу об административном проступке в течение десяти дней со дня его официального получения.

С учетом вышеизложенного обратившийся считает, что возникла необходимость в толковании статьи 54.3 Кодекса об административных проступках, а также статей 4, 21 и 27 Закона «О Прокуратуре» (в таком аспекте, что предусмотрено ли этими положениями право прокурора на о протесте в суд решений коллегиального или уполномоченного органа (должностного лица) по делу об административном проступке, независимо от его участия в деле об административном проступке).

В связи с обращением Пленум Конституционного суда в первую очередь отмечает, что в Постановлении Пленума от 31 января 2017 года выражено отношение к аналогичному вопросу. Как уже отмечалось, в данном Постановлении Пленум Конституционного суда пришел к такому выводу, что в соответствии со статьей 54.3 Кодекса об административных проступках прокурора при участии в рассмотрении дел об административных проступках может подавать протест на решение или определение, принятое судом по данным делам.

Оценивая влияние правовых позиций, высказанных в данном Постановлении, на поставленный в обращении вопрос следует

иметь в виду, что обстоятельства, послужившие причиной обращения, связаны с тем уполномочен ли прокурор опротестовать определения суда в производстве по делам об административных проступках. В соответствии с этим, основанием для формирования правовой позиции, отраженной в указанном Постановлении, явился принцип независимости судей, закрепленный в статье 127 Конституции Азербайджанской Республики (далее – Конституция).

С другой стороны, следует отметить, что после принятия Постановления Пленума Конституционного суда от 31 января 2017 года., Законом Азербайджанской Республики «О внесении изменения в Кодекс Азербайджанской Республики об административных проступках» от 1 мая 2020 года статья 54.3 Кодекса об административных проступках после слова «определение» дополнена словами «в течение десяти дней со дня представления его копии в официальном порядке, предусмотренном статьей 57 настоящего Кодекса».

В то же время Законом Азербайджанской Республики о внесении изменений в Закон Азербайджанской Республики «О прокуратуре» от 15 декабря 2017 года статьи 4, 21 и 27 Закона о прокуратуре дополнены в соответствии с требованиями действующего Кодекса об административных проступках полномочиями прокурора относительно подачи протеста по делам об административных проступках.

Учитывая вышеотмеченные, Пленум Конституционного суда считает необходимым для правильного решения поставленного в обращении вопроса, в первую очередь рассмотреть конституционный принцип законности.

Принцип законности, основанный на принципе верховенства права в числе прочих вопросов, предусматривает обязанность государственных органов действовать в соответствии с установленных законом полномочиями и в пределах своих полномочий. В соответствии, любое действие, предпринятое государственным органом власти без законных оснований, дающих полномочие, следует считать нелегитимным.

Это проявление принципа законности напрямую закреплено в части X статьи 71 Конституции. На основании данной формы нормы, государственные органы могут осуществлять деятельность лишь на основании настоящей Конституции в порядке и пределах, установленных законом.

Выполнение этого конституционного требования в свою очередь, обеспечивая предсказуемость действий государственных органов и не позволяя им выдвигать неограниченные суждения служит важной гарантией прав и свобод каждого.

Здесь следует иметь в виду, что содержание полномочий государственных органов должно быть четко и конкретно определено в законе. В этом смысле Пленум Конституционного суда считает особенно важным требование, выраженное во втором предложении статьи 64.4 Конституционного закона Азербайджанской Республики «О нормативных правовых актах». На основании данного положения определение в нормативном правовом акте полномочий государственного органа сверх обобщенной форме не допускается.

Следует также отметить, что для четкого определения содержания и пределов конкретных полномочий государственного органа в некоторых случаях наряду с анализом соответствующей нормы, закрепляющей полномочия, необходимо учитывать и другие положения законодательства, системно связанные с данной нормой. Это, в свою очередь, может позволить соответствующему органу определить свое функциональное назначение в соответствии с волей законодателя.

Исходя из этого, Пленум Конституционного суда считает, что для решения поставленных в обращении вопросов наряду со статьей 54.3 Кодекса об административных проступках и статьями 4, 21 и 27 Закона «О прокуратуре» необходимо рассматривать и другие положения Кодекса об административных проступках, регулирующие правовой статус прокурора.

Системный анализ данных норм позволяет прийти к такому выводу, что прокурор выполняет в основном две функции в производстве по делам об административных проступках.

Во-первых, прокурор фактически выполняет функцию административного преследования. Так, на основании первого предложения статьями 54.2 Кодекса об административных проступках, решение о начале производства по делам об административных проступках, предусмотренных статьями 191.1, 195.1, 197.3, 197.4, 197.5, 205, 253-1.1.1 (в отношении неведения кадастра зеленых насаждений), 253-1.1.2 (в отношении искажения данных кадастра зеленых насаждений), 284.2, 339.2-339.5, 340.2, 341, 376, 399, 410.3, 440-1.1 (в отношении государственных органов (структур) и муниципалитетов), 440-1.2, 440-1.3, 445-1, 516-1.2 (в отношении нарушения требований охраны кладбищ), 516-1.3 (в отношении осуществления захоронений на территориях, где захоронение не допускается), 528-1.3, 531, 538-1.4 – 538-1.6, 540.5, 550.2-550.5, 558.2, 558.3, 559, 563.2, 567, 568, 569, 573, 594-1, 594-2, 595.2, 596, 601, 606.1 и 610-618 настоящего Кодекса, принимается прокурором.

Согласно второму предложению статьи 54.2 Кодекса об административных проступках, на основании статьи 99.3 настоящего Кодекса, прокурор имеет право принимать решение о начале производства и по другим делам об административных проступках.

При выполнении данной функции прокурор уполномочен принимать решение о возбуждении производства по делу об административном проступке, проведении административного расследования и направлять постановление о возбуждении производства по делу об административном проступке, а также протокол, составленный в порядке, предусмотренном статьей 102. Кодекса об административных проступках по окончании административного расследования, судье, уполномоченному коллегиальному органу или должностному лицу для рассмотрения (статьи 102.2 и 103 Кодекса об административных проступках).

В то же время на основании требований статьи 54.6 Кодекса об административных проступках, прокурор в соответствии с правилами статьи 54.2 данного Кодекса вправе участвовать в рассмотрении дел об административных правонарушениях и

получать для этого предварительную информацию о месте и времени рассмотрения дела.

Наряду с этим, еще одной важной функцией прокурора в производстве по делам об административных проступках является осуществление прокурорского надзора. На основании статьи 54.1 Кодекса об административных проступках, прокурор принимает своевременные меры для устранения правонарушения, произошедшего во время производства по делам об административных проступках, и осуществляет прокурорский надзор над применением и исполнением Конституции Азербайджанской Республики и законов в ведении производства по делам об административных проступках.

Конкретные направления осуществления данной функции определены в Кодексе об административных проступках. Так, прокурор уполномочен участвовать в рассмотрении дел об административных проступках в отношении несовершеннолетних.

Прокурор исходя из полномочий, предоставленных ему статьей 54.2 Кодекса об административных правонарушениях может рассмотреть в течение десяти дней со дня получения в официальном порядке жалобу на определение коллегиального, иного уполномоченного органа (должностного лица), предусмотренных статьями 40.0.2 и 40.0.3 Кодекса об административных проступках, об отказе в возбуждении дела об административном проступке отменить данное определение и возбудить дело об административном проступке, (статья 99.7 Кодекса об административных проступках).

Кодекс об административных проступках также наделяет прокурора широкими полномочиями в связи с приостановлением производства по делу об административном проступке. В соответствии с содержанием статей 104.5-104.7 данного Кодекса, прокурор уполномочен получить постановление о приостановлении производства по делу об административном проступке и в течение одного месяца с момента получения проверить правильность данного постановления, истребовать при необходимости у уполномоченного должностного лица материалы производства по делу об административном проступке,

при выявлении нарушения статьи 104.1 Кодекса об административных проступках принять постановление об отмене этого постановления и направить его копию уполномоченному должностному лицу, принявшему постановление для возобновления производства по делу об административном проступке.

Для выполнения указанных функций прокурор имеет ряд полномочий в производстве по делам об административных проступках, в том числе полномочие на принесение протеста в соответствии с содержанием статьи 54.3 Кодекса об административных проступках.

Это полномочие предусмотрено также в статьях 4, 21 и 27 Закона «О прокуратуре». Изменения, внесенные в указанные статьи данного Закона, приняты в целях приведения в соответствие с Кодексом об административных проступках.

Следует иметь в виду, что на основании Закона Азербайджанской Республики «Об утверждении Кодекса об административных правонарушениях» от 29 декабря 2015 года, другие законы и нормативные правовые акты, действующие в Азербайджанской Республике, до приведения в соответствии с Кодексом Азербайджанской Республики об административных проступках, применяются в части, не противоречащей данному Кодексу на основании изменений статьи Закона «О прокуратуре» относительно направлений деятельности прокуратуры, видов актов прокурорского реагирования и права прокурора на принесения протеста в соответствии с кодексом об административных проступках.

Это можно установить также из содержания статей 4, 21 и 27 Закона «О прокуратуре». Так, в соответствии с восьмым абзацем части первой статьи 4 данного Закона, прокуратура выносит постановление о возбуждении производства по делу об административном проступке в соответствии с Кодексом об административных проступках. Одним из прокурорских актов, предусмотренных в части первой статьи 21 Закона, является протест на решения суда и постановления или определения уполномоченного органа (должностного лица) по делу об административном проступке. На основании части первой статьи 27

данного Закона прокурор в порядке и случаях, предусмотренных Кодексом об административных проступках, подает протест против решений суда и постановлений или определений уполномоченного органа (должностного лица) по делу об административном проступке.

Поэтому действующая редакция статей 4, 21 и 27 Закона «О прокуратуре» не может рассматриваться как самостоятельное основание, предусматривающее полномочия прокурора на опротестование в любом случае в порядке и в сроки постановления компетентного органа (должностного лица) по делу об административных проступках.

Иными словами, для определения того, на каких условиях прокурор уполномочен опротестовать решения уполномоченного органа (должностного лица) в первую очередь необходимо исходить из содержания статьи 54.3 Кодекса об административных проступках. Из текста данной статьи видно, что полномочия прокурора на подачу протеста обусловлены его участием в рассмотрении дела об административном проступке.

В то же время следует отметить, что полномочия прокурора на подачу протеста не вытекают непосредственно из статьи 54.1 Кодекса об административных проступках. В данной статье как было сказано выше, указана одна из важных функций, выполняемых прокурором в производстве по делам об административных проступках. Что же касается требований конституционного принципа законности, основания и условия подачи прокурором протеста как конкретного вида его полномочий должны быть четко и ясно определены в законе.

Однако при выполнении прокурором надзорных функций подача протеста законом не исключается. Так, с точки зрения требований статьи 54.6 Кодекса об административных проступках прокурор уполномочен подать протест при осуществлении прокурорского надзора по делам об административных проступках в отношении несовершеннолетних.

На основании содержания статьи 54.3 Кодекса об административных проступках прокурор также имеет право подавать протест на решения или определения в течение десяти дней со

дня представления его копии в официальном порядке, предусмотренном статьей 57 настоящего Кодекса, принимаемые по делу об административном проступке. А это означает, что право получения прокурором в официальном порядке копии итогового постановления по делу об административном проступке, а также право подачи протеста в порядке предусмотренном статьей 130 данного Кодекса, признается этим Кодексом только в случаях его участия в рассмотрении соответствующего административного дела.

При этом следует иметь в виду, что участие прокурора в рассмотрении дела об административном проступке включает не только его фактическое участие в коллегиальном органе или в рассмотрении (заседании), проводимом иным уполномоченным органом (должностным лицом) в соответствии со статьей 112 Кодекса об административных проступках. Основным критерием здесь в соответствии с положениями Кодекса об административных проступках является наличие у прокурора права на участие в производстве по делу об административном проступке.

В этом контексте статья 54.6 Кодекса об административных проступках, устанавливая право прокурора на получение сообщения о месте и времени рассмотрения дел об административных проступках, одновременно регламентирует, в каких производствах он уполномочен участвовать. Так, на основании данной статьи место и время рассмотрения дел об административных проступках в отношении несовершеннолетних, а также дел об административных проступках, возбужденных по инициативе самого прокурора, сообщается прокурору. Это дело может рассматриваться без участия прокурора только в тех случаях, когда существуют данные о своевременном сообщении ему о месте и сроках рассмотрения дела или если от него не поступало ходатайства по поводу отложения рассмотрения дела.

Таким образом, при ведении производства по делу об административном проступке в отношении несовершеннолетнего, а также возбуждении производства по делу об административ-

тивном проступке на основании постановления самого прокурора, прокурор в праве участвовать в этом производстве.

Это наделяет прокурора полномочиями получать в официальном порядке копии постановлений по делам об административных проступках и приносить протест в рамках предусмотренных законом сроков независимо непосредственного участия в рассмотрении (заседании) в таких производствах.

Учитывая вышеизложенное, Пленум Конституционного суда приходит к следующему выводу:

- С точки зрения требований части X статьи 71 Конституции, в соответствии с ныне действующей редакцией статей 54.2, 54.3 и 54.6 Кодекса об административных проступках, прокурор вправе опротестовать в суде постановление, принятое по делу об административных проступках, возбужденному по его инициативе, а также в отношении несовершеннолетних независимо от участия в рассмотрении данного дела.

Вместе с тем, Пленум Конституционного Суда подчеркивает, что, учитывая схожесть правил и процедур рассмотрения дел об административных проступках и уголовных дел, а также не определение в Кодексе об административных проступках нормы об обязательном участии уполномоченных органов (должностных лиц), возбудивших производства по делам об административных проступках, в судебном рассмотрении дела об административном проступке, руководствуясь тем принципом, что судьи рассматривают дела беспристрастно, справедливо, соблюдая равноправие сторон, закрепленным статьей 127 Конституции, а также исходя из широких полномочий прокурора относительно возбуждения производства по делам об административных проступках в соответствии со статьей 54.2 Кодекса об административных проступках не следует в будущем исключать обеспечения участия прокурора в судебном процессе по этим делам.

Следует иметь в виду, что в Постановлении Европейского суда по правам человека по делу Карелин против Российской Федерации от 20 сентября 2016 года указано, что неучастие прокурора в судебном процессе, связанном с административными

проступками, нарушило принципы справедливого и беспристрастного судебного разбирательства. Так, судья взял на себя функцию обвинения, тем самым было нарушено право лица на справедливое судебное разбирательство, предусмотренное статьей 6 Конвенции о защите прав человека и основных свобод (далее – Конвенция) (§§ 51-85).

В то же время следует отметить, что учитывая определенное сходство между административным правонарушением и уголовным деянием увеличение случаев обращения в органы прокуратуры для восстановления нарушенных прав граждан, в целях обеспечения более эффективной защиты физических и юридических лиц от нарушения их прав и законных интересов, а также опираясь на опыт Европейского суда по правам человека относительно критериев определения уголовного деяния для целей статьи 6 Конвенции (Решение по делу Энгель и другие против Нидерландов от 08 июня 1976 года, §82-83), Пленум Конституционного суда считает, что в дальнейшем в рамках свободы суждений законодателя, в законодательном порядке может быть рассмотрено расширение форм участия прокурора в производстве по делам об административных проступках с соблюдением конституционных норм и принципов, в том числе определение его полномочия на опротестование решений, принятых уполномоченным органом (должностным лицом) независимо от участия в производстве по делам об административных проступках.

Пленум Конституционного суда также отмечает, что в связи с неопределенностью правоприменительной практики по рассматриваемому вопросу, судами были приняты к производству протесты, поданные на основании жалоб граждан на вступившие в законную силу постановления уполномоченных органов об административных проступках, в производстве по которым прокурор не участвовал и производство по которым не возбуждалось по его инициативе. Прекращение в настоящее время производства по таким делам может привести к необоснованному ограничению прав и свобод граждан. Так лица, предполагавшие рассмотрение через прокурора жалобы на постановле-

ние по делу об административном проступке, фактически пропустили сроки для подачи жалобы в суд или вышестоящий уполномоченный орган (должностному лицу). В связи с этим Пленум Конституционного суда считает, что находящиеся в настоящее время в производстве судов дела относительно вступивших в законную силу постановлений уполномоченных органов, в которых прокурор не участвовал но принес протест в целях восстановления прав и свобод, соответственно должны рассматриваться по существу.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 62, 63, 65–67 и 69 Закона Азербайджанской Республики «О Конституционном суде», Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

ПОСТАНОВИЛ :

1. С точки зрения требований части X статьи 71 Конституции Азербайджанской Республики, в соответствии с ниже действующей редакцией статей 54.2, 54.3 и 54.6 Кодекса Азербайджанской Республики об административных проступках прокурор вправе опротестовать в суде постановление, принятое по делу об административных проступках, возбужденного по его инициативе, а также в отношении несовершеннолетних, независимо от участия в рассмотрении данного дела.

2. Принять к сведению правовые вопросы, указанные в описательно-мотивировочной части Постановления.

3. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

4. Постановление опубликовать в газетах “Азербайджан”, “Республика”, “Халг газети”, “Бакинский рабочий” и “Вестнике Конституционного суда Азербайджанской Республики”.

5. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN Q Ə R A R I

Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 110.1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair

17 mart 2021-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Humay Əfəndiyeva, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev (məruzəçi-hakim), Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 33-cü maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, xüsusi konstitusiya icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Bakı şəhəri Səbail Rayon Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 110.1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim C.Qaracayevin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Bakı şəhəri Səbail Rayon Məhkəməsinin hakimi Ü.Şükürovanın və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının Dövlət quruculuğu, inzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin İnzibati qanunvericilik sektorunun müdiri K.Paşayevanın, mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimi Ə.Novruzovun mülahizələrini və iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Bakı şəhəri Səbail Rayon Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) müraciət edərək Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin (bundan sonra – İnzibati Xətalər Məcəlləsi) 110.1-ci maddəsinin “İnzibati xəta haqqında işə onun törədildiyi yerdə baxılır” müddəasının şərh edilməsi və inzibati xətalər qanunvericiliyində ərazi üzrə məhkəmə aidiyyətini tənzimləyən normalara aydınlıq gətirilməsini xahiş etmişdir.

Müraciətdə qeyd edilir ki, Almaniya Federativ Respublikasında fəaliyyət göstərən "BASF SE" şirkətindən 23 sentyabr 2020-ci il tarixli invoys sənədinin müşayiəti ilə göndərilən 3900 kq çəkiddə kimyəvi tərkibli mal 22 oktyabr 2020-ci il tarixində Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin Bakı Baş Gömrük İdarəsində (bundan sonra – Bakı Baş Gömrük İdarəsi) gömrük bəyannaməsi ilə “sərbəst dövriyyə üçün buraxılış” gömrük prosedurunda rəsmiləşdirilərkən, idxalatçı “EMA” Qapalı Səhmdar Cəmiyyəti (bundan sonra – “EMA” QSC) bu malların 900 kq-lıq hissəsinin mineral gübrə qrupuna aid olmamasına baxmayaraq həmin bəyannamədə mineral gübrə kimi qeyd etməklə, ümumilikdə az miqdarda, yəni 1872.61 manat gömrük ödənişlərinin ödənilməsindən yayınmışdır.

“EMA” QSC-nin Azərbaycan Respublikasındakı filialının İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 505-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş inzibati xətanı törətməsinə dair Bakı Baş Gömrük İdarəsinin Əməliyyat və Təhqiqat İdarəsinin Təhqiqat Şöbəsi tərəfindən tərtib edilmiş 4 noyabr 2020-ci il tarixli inzibati xəta haqqında protokol və ona əlavə edilmiş materiallar ərazi aidiyyəti üzrə baxılması üçün Bakı şəhəri Səbail Rayon Məhkəməsinə göndərilmişdir.

Bakı şəhəri Səbail Rayon Məhkəməsi inzibati xətalər qanunvericiliyində hərəkət və ya hərəkətsizliklə törədilən inzibati xətalərin törədildiyi yeri tənzimləyən normalara aydınlıq gətirilməsinin və iş üzrə tətbiq edilən İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 110.1-ci maddəsinin şərh edilməsinin zəruriliyi qənaətinə gəlmişdir.

Müraciətdə göstərilmişdir ki, malların idxalatçı (ixracatçı) tərəfindən bəyan edilməsi zamanı elektron formada verilmiş bə-

yannamənin müvafiq qrafalarında yanlış məlumatları qeyd etməklə, yanlış məlumatları əks etdirən sənədləri bəyannaməyə əlavə etməklə, habelə gömrük orqanları qarşısında hüquqi öhdəlikləri pozmaqla, yəni hərəkət və ya hərəkətsizliklə törədilən gömrük qaydaları əleyhinə olan inzibati xətalərin törədilməsi yerinin müəyyən olunması ilə bağlı hüquqtətbiqetmə təcrübəsində bir sıra çətinliklər yaranmışdır.

Belə ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 110.1-ci maddəsinə əsasən, inzibati xəta haqqında işə onun törədildiyi yerdə baxılır. Həmin Məcəllənin 505-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulan gömrük ödənişlərinin ödənilməsindən yayınma əməlinə görə inzibati xəta haqqında protokollara bəzi hallarda protokolu tərtib etmiş dövlət orqanının yerləşdiyi yer üzrə, bəzi hallarda isə hüquqi şəxslərin hüquqi ünvanı üzrə məhkəmə tərəfindən baxılır. Eyni zamanda bəyannamənin elektron hökumət portalında gömrük orqanlarına göndərildiyi nəzərə alınaraq gömrük ödənişlərinin ödənilməsindən yayınma əməlinin hüquqi şəxslər tərəfindən hüquqi ünvanlarında törədildiyinə dair təcrübə mövcuddur.

Müraciətdə həmçinin qeyd edilir ki, inzibati xətalər qanunvericiliyi inzibati xətanın törədildiyi yer üzrə işə baxılmasını müəyyən etsə də, formal və maddi tərkibli, davam edən və uzanan inzibati xətalərin, habelə elektron informasiya sistemlərindən istifadə etməklə törədilən inzibati xətalərin törədilmə yerinin müəyyən edilməsinin hüquqi əsaslarını nəzərdə tutmamışdır.

Beləliklə müraciətdən hesab edir ki, hüquqi şəxs tərəfindən elektron formada verilmiş bəyannamənin müvafiq qrafalarında yanlış məlumatları qeyd etməklə, yanlış məlumatları əks etdirən sənədləri bəyannaməyə əlavə etməklə, habelə gömrük orqanları qarşısında hüquqi öhdəlikləri pozmaqla törədilən gömrük qaydaları əleyhinə olan inzibati xətalərin törədilmə yerinin müəyyən edilməsi baxımından İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 110.1-ci maddəsinin şərh edilməsi hüquqtətbiqetmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin olunmasına xidmət etmiş olar.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətlə bağlı, ilk növbədə, inzibati xətalər haqqında işlər üzrə icraatda inzibati xətanın törədildiyi yer və bununla bağlı ərazi üzrə məhkəmə aidiyyətinə dair prosessual normaların tətbiqində vahid mövqeyin formalaşmasının əhəmiyyətini xüsusilə qeyd etməyi vacib bilir.

Belə ki, ərazi üzrə məhkəmə aidiyyəti ilə bağlı qeyri-müəyyənlik məhkəmə tərəfindən inzibati tənbehin verilməsi ilə bağlı İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 38-ci maddəsində müəyyən edilmiş müddətlərin ötürülməsinə səbəb ola bilər.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi məhkəmə və ərazi aidiyyəti qaydalarının, prosessual hüquq normalarının pozulmasını və səlahiyyətlərin aşmasını “fundamental səhv” kimi qiymətləndirərək belə pozuntularla qəbul edilən məhkəmə qərarlarının nəzarət qaydasında ləğv edilməsini “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinin tələbləri baxımından mümkün hesab edir (Luçkina Rusiyaya qarşı iş üzrə 2008-ci il 10 aprel tarixli, Pshechniy Rusiyaya qarşı iş üzrə 2008-ci il 14 fevral tarixli və Sutajnik Rusiyaya qarşı iş üzrə 2009-cu il 23 iyul tarixli Qərarlar).

Ərazi üzrə məhkəmə aidiyyətinin pozulması Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 62-ci maddəsində göstərilən hər kəsin onun işinə qanunla müəyyən edilmiş məhkəmədə baxılması hüququnun pozulmasına da səbəb olur. Konstitusiyanın göstərilən maddəsinin “qanunla müəyyən edilmiş məhkəmə” müddəası işlərin aidiyyət qaydalarını, o cümlədən ərazi üzrə aidiyyət məsələlərini, qanuni məhkəmə tərkibinin mövcudluğunu, prosessual şərtləri və s. subyektiv elementləri nəzərdə tutur.

Beləliklə, məhkəmə aidiyyətinin dəqiq və aydın müəyyən edilməsi işə məhkəmələr tərəfindən qanunla müəyyən edilmiş müddətlərə ciddi riayət edilməklə baxılmasını təmin etmiş olur.

Qeyd edilməlidir ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 43, 44 və 110-cu maddələrində inzibati xətalər haqqında işlərin aidiyyət məsələləri müəyyən edilmiş, Məcəllənin 106.0.1, 109.1.7, 112.4, 114.3 və 134.1.5-ci maddələri isə işə aidiyyəti üzrə baxılmasını təmin etmək üçün hüquqi vasitələr nəzərdə tutmuşdur.

Eyni zamanda İnzibati Xətalər Məcəlləsi inzibati xətalər haqqında işlərin ərazi üzrə aidiyyətinin müəyyən edilməsində baş vermiş səhvlərin aradan qaldırılması yollarını tənzimləmişdir. Belə ki, əgər məsələnin baxılması hakimin, orqanın (vəzifəli şəxsin) səlahiyyətinə aid deyildirsə, inzibati xəta haqqında protokol və ya digər materiallar baxılması üçün aidiyyəti üzrə göndərilməlidir.

İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 134.1.5-ci maddəsi aidiyyət məsələsinə dair məhkəmə səhvinin aradan qaldırılması üçün əlavə vasitə kimi şikayətə və ya protestə baxılarkən inzibati xəta haqqında iş üzrə qərarı buna səlahiyyəti çatmayan hakim, orqanın (vəzifəli şəxsin) qəbul etdiyi müəyyən olunduqda, qərarın ləğv edilməsi və işin aidiyyəti üzrə baxılmaq üçün göndərilməsi haqqında qərar qəbul etmək imkanını nəzərdə tutmuşdur.

İnzibati xətalər haqqında işlərin ərazi üzrə aidiyyəti pozulduqda isə Məcəllənin 110-cu maddəsinə müvafiq olaraq işin aidiyyəti üzrə göndərilməsi müəyyən edilmişdir (İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 112.4-cü maddəsi).

Müraciətdə qaldırılan məsələ ilə bağlı qeyd edilməlidir ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 37-ci Fəslində nəzərdə tutulan gömrük qaydaları əleyhinə olan inzibati xətalərin törədildiyi yerin müəyyən edilməsi, yəni hüquqi şəxs tərəfindən təqdim edilmiş bəyannamədə yanlış məlumatları qeyd etməklə, yaxud bəyannaməyə yanlış məlumatları əks etdirən sənədləri əlavə etməklə, habelə gömrük orqanları qarşısında öhdəlikləri pozmaqla törədilən inzibati xətalərin baş verdiyi yerin müəyyən edilməsi özünəməxsus xüsusiyyətləri ilə seçilir.

Belə ki, Azərbaycan Respublikası Gömrük Məcəlləsinin (bundan sonra – Gömrük Məcəlləsi) 1.0.19-cu maddəsinə görə, gömrük rəsmiləşdirilməsi dedikdə bu Məcəllənin tələblərinə uyğun olaraq malların və nəqliyyat vasitələrinin müvafiq gömrük proseduru altında yerləşdirilməsi və bu prosedurun başa çatdırılması üzrə həyata keçirilən hərəkətlər başa düşülür.

Həmin Məcəllənin gömrük rəsmiləşdirilməsinin başlanmasını və başa çatmasını tənzimləyən 104-cü maddəsində müəyyən edilmişdir ki, gömrük rəsmiləşdirilməsi bəyannaməçinin gömrük orqanına konkret malların və nəqliyyat vasitələrinin gömrük rəsmiləşdirilməsi ilə bağlı bəyannamə və ya müvafiq sənədləri təqdim etdiyi, yaxud bu Məcəllədə nəzərdə tutulmuş hallarda gömrük rəsmiləşdirilməsini həyata keçirmək barədə niyyətini şifahi formada gömrük orqanına bildirdiyi vaxtdan başlanır. Malların müvafiq gömrük proseduru altında yerləşdirilməsinə dair tələblərə uyğun olaraq zəruri gömrük əməliyyatları yerinə yetirildikdən və bu Məcəllədə nəzərdə tutulmuş gömrük ödənişləri ödəndikdən sonra gömrük rəsmiləşdirilməsi başa çatır.

Gömrük Məcəlləsinin 146.1 və 146.2-ci maddələrinə əsasən, gömrük sərhədindən keçirilən bütün mallar və nəqliyyat vasitələri onların gömrük rəsmiləşdirilməsini həyata keçirən gömrük orqanlarına bəyan edilməlidir. Bəyan etmə malların və nəqliyyat vasitələrinin yerləşdirilməsi nəzərdə tutulan gömrük proseduru haqqında, habelə gömrük məqsədləri üçün lazım olan digər məlumatların müəyyən olunmuş formada (şifahi, kağız üzərində yazılı, elektron) gömrük orqanlarına verilməsi ilə həyata keçirilir.

Qeyd edilməlidir ki, fiziki şəxslərin gömrük sərhədindən keçirilən malların bəyan edilməsinin sadələşdirilmiş qaydasından istifadə etməsi üçün gömrük sərhəd buraxılış məntəqələrində ikikanallı – “Yaşıl kanal” və “Qırmızı kanal” – buraxılış sistemləri tətbiq olunur. “Yaşıl kanal” buraxılış sistemi fiziki şəxslər tərəfindən malların (müşayiət olunmayan baqajda keçirilən və poçt göndərişlərində göndərilən mallar istisna olmaqla) şifahi formada bəyan edilməsi üçün nəzərdə tutulur. “Yaşıl kanal” buraxılış sistemi vasitəsilə mallar güzəştli qaydada, yəni malların gömrük rəsmiləşdirilməsi zamanı bu Məcəllədə nəzərdə tutulmuş gömrük prosedurlarından azad olunmaqla, gömrük ödənişləri alınmadan və ticarət siyasəti tədbirləri tətbiq edilmədən keçirilir. Fiziki şəxsin mallarını “Yaşıl kanal” buraxılış sistemindən istifadə etməklə gömrük sərhədindən keçirməsi, onun əl yükündə və müşayiət olunan baqajında yazılı formada bəyan edilməli malların olmadığı və bu malların gömrük orqanlarına şifahi bəyan edilməsi kimi qəbul edilir (Gömrük Məcəlləsinin 300.1, 300.2 və 304.1-ci maddələri).

Oxşar tənzimləmə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2014-cü il 22 iyul tarixli 263 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Gömrük sərhədindən keçirilən malların və nəqliyyat vasitələrinin bəyan edilməsi Qaydaları”nın (bundan sonra – Qaydalar) 1.2, 3.1-3.4-cü bəndləri ilə də müəyyən edilmişdir.

Beləliklə, qanunverici tərəfindən gömrük orqanlarına konkret malların və nəqliyyat vasitələrinin gömrük rəsmiləşdirilməsi ilə bağlı bəyannamənin şifahi formada təqdim edilməsi (müşayiət olunmayan baqajda keçirilən və poçt göndərişlərində göndərilən mallar istisna olmaqla) fiziki şəxslər üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Bununla yanaşı fiziki şəxslər tərəfindən gömrük sərhədindən kommertsiya məqsədləri üçün nəzərdə tutulmayan malların keçir-

rilməsi halları istisna olmaqla, mallar gömrük ərazisinə gətirilməzdən əvvəl gömrük orqanlarına elektron formada qısa idxal bəyannaməsinin verilməsi müəyyən edilmişdir. Qısa idxal bəyannaməsinin verilməməsi bəyannaməçinin inzibati məsuliyyətinə səbəb olur, lakin gömrük rəsmiləşdirilməsinin və malların buraxılışının həyata keçirilməsinə mane olmur (Gömrük Məcəlləsinin 113.1-ci maddəsi).

Gömrük Məcəlləsinin 1.0.6-cı və “Elektron imza və elektron sənəd haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.1.15-ci maddələrinə görə, elektron sənəd elektron informasiya sistemlərində istifadə üçün elektron formada təqdim olunan və elektron imza ilə təsdiq edilmiş sənəddir.

Elektron formada təqdim olunan gömrük bəyannaməsində elektron imza və ya bəyannaməçinin eyniləşdirilməsinə imkan verən digər vasitələr olmalıdır. Kağız üzərində yazılı formada təqdim olunan gömrük bəyannamələri bəyannaməçi tərəfindən imzalanmalı, hüquqi şəxs olan bəyannaməçi tərəfindən həmçinin möhürlə təsdiq edilməlidir (Gömrük Məcəlləsinin 150.2-ci maddəsi və Qaydaların 2.3-cü bəndi).

Gömrük bəyannaməsinin təqdim edilməsi qaydaları və müddəti Gömrük Məcəlləsinin 149-cu maddəsi ilə tənzimlənir. Belə ki, gömrük bəyannaməsi məlumatların elektron emalı üsullarından istifadə olunmaqla gömrük orqanlarına təqdim edilir. Malların bəyan edildiyi gömrük proseduru altında yerləşdirilməsi üçün tələb olunan müvafiq sənədlər də həmin qaydada təqdim oluna bilər. Bəyan etmə qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş hallarda şifahi, kağız üzərində yazılı formalarda və ya müvafiq malların gömrük proseduru altında yerləşdirilməsinə şərait yaradan digər üsullarla da həyata keçirilə bilər. Gömrük ərazisinə gətirilən mallara dair gömrük bəyannaməsi həmin mallar gömrük ərazisinə gətirilən yerdəki gömrük orqanına, daxili tranzit xüsusi gömrük proseduru həyata keçirildikdə isə təyinat gömrük orqanına təqdim edildiyi tarixdən 15 (on beş) gündən gec olmayaraq verilməlidir. Bu Məcəllənin 149.3-cü maddəsində göstərilən müddət bəyannaməçi tərəfindən müvafiq sənədlərin və məlumatların toplanması üçün kifayət etmədikdə, onun əsaslandırılmış müraciəti əsasında gömrük orqanı həmin müddəti uzadır (Gömrük

Məcəlləsinin 149.1-149.4-cü maddələri). Oxşar tənzimləmə həmçinin Qaydalar ilə müəyyən edilmişdir.

Ayrı-ayrı sənədlər üzrlü səbəblərə görə gömrük bəyannaməsi ilə birlikdə təqdim edilə bilmədiyi hallarda, bəyannaməçinin yazılı, o cümlədən elektron formada müraciəti əsasında gömrük orqanları həmin sənədlərin gömrük bəyannaməsi təsdiq edildikdən sonra təqdim edilməsinə icazə verirlər. Bu Məcəllədə ayrı-ayrı sənədlərin təqdim edilməsi üçün daha qısa müddət müəyyən edilməmişdirsə, həmin sənədlər gömrük bəyannaməsi təsdiq edildiyi tarixdən 45 (qırx beş) gündən gec olmayaraq gömrük orqanına təqdim edilməlidir. Bəyannaməçi sənədlərin vaxtında verilməsinə dair gömrük orqanına yazılı, o cümlədən elektron formada öhdəlik təqdim edir (Gömrük Məcəlləsinin 150.5-ci maddəsi, Qaydaların 2.8-ci bəndi).

Qeyd edilməlidir ki, Gömrük Məcəlləsinin 40.2-ci maddəsinə görə, gömrük bəyannaməsini, təkrar ixrac bildirişini, qısa idxal (ixrac) bəyannaməsini, sadələşdirilmiş bəyannaməni və gömrük orqanlarının bu Məcəlləyə uyğun olaraq tələb etdiyi siyahısı müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilən digər sənədləri təqdim edən şəxs onlarda göstərilən məlumatların düzgünlüyünə və tamlığına, malların seçilmiş gömrük proseduru altında yerləşdirilməsinə və icazə verilmiş əməliyyatlarla bağlı üzərinə götürdüyü öhdəliklərə əməl olunmasına görə cavabdehdir. Məcəllənin 40.3-cü maddəsinə əsasən, gömrük bəyannaməsi, təkrar ixrac bildirişi, qısa idxal (ixrac) bəyannaməsi, sadələşdirilmiş bəyannamə və gömrük orqanlarının bu Məcəlləyə uyğun olaraq tələb etdiyi siyahısı müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilən digər sənədlər şəxsin nümayəndəsi tərəfindən təqdim olunduqda, həmin nümayəndə də bu Məcəllənin 40.2-ci maddəsində müəyyən olunmuş öhdəliklərə əməl olunmasına görə cavabdehdir.

Beləliklə, həm Gömrük Məcəlləsi, həm də Qaydalar ilə müəyyən edilmişdir ki, xüsusi gömrük proseduru çərçivəsində gömrük orqanına təqdim edilən sənədlər və ya ödənilməli olan gömrük ödənişləri müvafiq zaman ərzində həyata keçirilməlidir. Əks təqdirdə, hərəkət və ya hərəkətsizliklə törədilən əməllər İnzibati Xətalar Məcəlləsi ilə inzibati məsuliyyətin yaranmasının əsasını təşkil edir.

Belə ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 99.1.1-ci maddəsində inzibati xəta hadisəsinin mövcudluğunu göstərən kifayət qədər halların səlahiyyətli vəzifəli şəxs tərəfindən bilavasitə və ya xüsusi texniki vasitələrin köməyi ilə aşkar edilməsi inzibati xəta haqqında iş üzrə icraata başlamağa səbəblərdən biri kimi göstərilmişdir.

Digər əsaslarla yanaşı inzibati xəta haqqında protokol tərtib edildiyi vaxtdan inzibati xəta haqqında iş üzrə icraat başlanılmış hesab edilir. İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 54-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, inzibati xətanın törədilməsi haqqında protokol tərtib edilir. İnzibati xəta haqqında protokolda inzibati xəta haqqında iş üzrə icraat üçün zəruri olan digər məlumatlar ilə yanaşı inzibati xətanın törədildiyi yer, vaxt və bu xətanın mahiyyəti, inzibati xətaya görə məsuliyyət nəzərdə tutan Məcəllənin müvafiq maddəsi və s. göstərilir. İnzibati xətanın törədilməsi faktı aşkar edildikdən dərhal sonra inzibati xəta haqqında protokol tərtib edilir (İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 99.4.2, 100.1, 100.1.4, 100.1.5, 100.1.10 və 101.1-ci maddələri).

Həmin Məcəllənin 102.1-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş hallarda inzibati xəta aşkar edildikdən sonra kifayət qədər vaxt tələb edən ekspertizanın və ya digər prosesual hərəkətlərin aparılması zərurəti yarandıqda inzibati araşdırma aparılır.

İnzibati xəta haqqında iş üzrə icraatın başlanması və inzibati araşdırma aparılması haqqında qərardad bu Məcəllənin 42.2 və 43.2-ci maddələrinə müvafiq olaraq inzibati xəta haqqında protokol tərtib etmək və inzibati xətalər haqqında işlərə baxmaq səlahiyyəti olan vəzifəli şəxs tərəfindən qəbul edilir. İnzibati araşdırma inzibati xəta törədilən, yaxud aşkar edilən yerdə aparılır. İnzibati xəta haqqında işə baxmağa səlahiyyəti olan hakim, orqan (vəzifəli şəxs) bu cür işlərə inzibati xəta haqqında protokolu və işin digər materiallarını aldığı vaxtdan on beş gün müddətində baxır (İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 102.2, 102.4 və 111.1-ci maddələri).

Beləliklə, inzibati xətalər haqqında işlər üzrə icraat prosesində inzibati protokol (prokurorun qərarı) inzibati xətalər haqqında işlər üzrə icraatın növbəti – inzibati xətaya dair işə baxılması mərhələsində vacib prosesual sənəddir. Bu baxımdan həmin Məcəllənin 100.1.4-cü maddəsinə müvafiq olaraq inzibati xətanın törədildiyi yerin müəyyən edilərək protokolda düzgün əks

etdirilməsi gələcəkdə baxılacaq inzibati xəyata dair işin ərazi üzrə aidiyyəti məsələsinin qanuniliyini şərtləndirən həlledici hal kimi çıxış edir.

Qeyd edildiyi kimi, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin gömrük qaydaları əleyhinə olan inzibati xətalər fəslində nəzərdə tutulan inzibati xətalərin törədilmə vaxtının və yerinin müəyyən edilməsi özünəməxsusluğu ilə seçilir. Belə ki, bu əməllər həm hərəkətlə (bəyannaməyə bilə-bilə yanlış məlumat daxil etmə), həm də hərəkətsizliklə (müəyyən edilmiş vaxtda bəyannaməni təqdim etməmə) törədilə bilər.

Həmin inzibati xətalər iki qrupa bölünür: formal və maddi tərkibli xətalər. Formal tərkibli inzibati xətanın obyektiv cəhəti yalnız ictimai təhlükəli hərəkətdən (hərəkətsizlikdən) ibarət olur. Belə tərkibli inzibati xətalər qanunla qadağan edilən hərəkət (hərəkətsizlik) törədildiyi andan başa çatmış hesab edilir və məsuliyyətə cəlb etmək üçün ödənilməməsi və ya ödənilməli olan gömrük ödənişlərinin məbləğinin azaldılması və s. kimi mənfi nəticələrin baş verməsi mütləq deyil.

Maddi tərkibli inzibati xətalarda isə xətanın obyektiv cəhətinə hərəkətlə (hərəkətsizliklə) yanaşı, həm də belə hərəkətdən (hərəkətsizlikdən) törəyən zərərli nəticə də daxil edilir. Maddi tərkibli inzibati xətalər üzrə məsuliyyətin yaranması üçün zərərli nəticənin baş verməsi tələb olunur və belə inzibati xəta tərkiblərində hərəkət və ya hərəkətsizliklə nəticə arasında səbəbli əlaqə olmalıdır. Bu baxımdan ilkin olaraq inzibati hüquq pozuntusunun (hərəkət və ya hərəkətsizliyin) başa çatdığı vaxt, daha sonra baş verdiyi yer müəyyən edilməlidir.

Belə ki, gömrük rəsmiləşdirilməsinin aparıldığı yer və vaxt Gömrük Məcəlləsinin 106.1-ci maddəsində qeyd edilmişdir. Həmin maddəyə əsasən, gömrük rəsmiləşdirilməsi malları ixrac və ya idxal edən, yaxud onların struktur bölmələrinin yerləşdiyi ərazi üzrə gömrük orqanlarının fəaliyyət zonasında, bu məqsədlər üçün ayrılmış yerlərdə aparılır.

Gömrük Məcəlləsinin 237-ci maddəsində aşağıdakılar qeyd edilmişdir:

- gömrük borcunun yarandığı yer bu Məcəllənin 238-ci və 240-cı maddələrində göstərilən (malların idxalı və ixracı üzrə gömrük borcu) gömrük prosedurları altında yerləşdirilməsi üçün

gömrük bəyannaməsinin gömrük orqanlarına təqdim edildiyi yerdir. Bütün başqa hallarda gömrük borcunun yarandığı yer, onun yaranmasına səbəb olan halların baş verdiyi yer hesab edilir;

- gömrük borcunun yaranma yerini müəyyənləşdirmək mümkün olmadıqda, onun mövcudluğunun aşkarlandığı yer gömrük borcunun yarandığı yer hesab edilir;

- müvafiq gömrük proseduru altında yerləşdirilmiş mallar üzrə bu Məcəllənin 237.1-ci maddəsinin ikinci cümləsində və 237.2-ci maddəsində göstərilən yeri müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi müddət ərzində müəyyənləşdirmək mümkün olmadıqda, gömrük borcu malların aidiyyəti gömrük proseduru altında yerləşdirildiyi yerdə, yaxud həmin prosedur daxilində gömrük ərazisinə gətirildiyi yerdə yaranmış hesab edilir;

- gömrük orqanlarında olan məlumatlar gömrük borcunun bir neçə yerdə yarandığını müəyyənləşdirməyə imkan verdiyi hallarda, onun yarandığı ilk yer gömrük borcunun yarandığı yer hesab edilir.

Gömrük Məcəlləsinin sadalanan tələblərinin vaxtında icra edilməməsi (hərəkət və ya hərəkətsizliklə) inzibati xəta üzrə məsuliyyətin yaranmasının əsasını təşkil edir.

Belə ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsində nəzərdə tutulan gömrük qaydaları əleyhinə olan inzibati xətalərin təhlili belə nəticəyə gəlməyə imkan verir ki, inzibati xətanın törədilmə yerinin müəyyən edilməsi həmin əməlin hərəkət və ya hərəkətsizliklə baş verməsi ilə şərtləndirilmişdir.

Beləliklə, hərəkətlə törədilən inzibati xətanın törədildiyi yer onun nəticəsinin baş verdiyi yerdən asılı olmayaraq xətanın obyektiv cəhətini təşkil edən hüquqazidd hərəkətin törədildiyi yerdir.

İnzibati xəta hərəkətsizlik formasında törədildiyi hallarda isə onun törədildiyi yer hərəkətin həyata keçirilməli olduğu yer, qanunvericiliklə şəxsin üzərinə düşən öhdəliyin, o cümlədən hüquqi şəxsin öhdəliyinin icra edilməli olduğu yer hesab olunur. Gömrük qaydaları əleyhinə olan inzibati xətalərin hərəkətsizliklə baş verdiyi hallarda onların törədildiyi yer kimi Gömrük Məcəlləsinin tələblərinə müvafiq olaraq gömrük bəyannaməsinin gömrük orqanlarına təqdim edilməli olduğu yeri, bütün başqa hallarda gömrük borcunun yaranmasına səbəb olan halların baş verdiyi yeri, malların aidiyyəti gömrük proseduru altında yerləş-

dirilməli olduğu yeri, həmin prosedur daxilində gömrük ərazisinə gətirilməli olduğu yeri və ya gömrük orqanlarında olan məlumatlar inzibati xətanın bir neçə yerdə törədilməsini müəyyənləşdirməyə imkan verdiyi hallarda, gömrük borcunun yarandığı ilk yeri göstərmək olar.

Burada xüsusilə qeyd edilməlidir ki, formal və ya maddi tərkibli olmasından asılı olmayaraq bəyannaməyə düzgün olmayan məlumatların daxil edilib elektron qaydada göndərilməsində ifadə olunan inzibati xətaların törədildiyi yeri müəyyən etmək olduqca mürəkkəbdir.

İnformasiya texnologiyaları sahəsində inzibati xətaların əksəriyyəti elektron şəbəkələrdə törədilmiş olur. Bu zaman hüquqazidd əməlin törədildiyi yer və ictimai təhlükəli nəticələrin baş verdiyi yer müxtəlif ərazilərdə ola bilər.

Göstərilənləri nəzərə alaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə etməklə törədilmiş belə inzibati xəta haqqında işlərə inzibati xətanın aşkarlandığı yerdə baxılmalıdır. İnzibati xətanın aşkarlandığı yer dedikdə, inzibati xətanın baş verməsinə, həmçinin hüquqpozmanın digər hallarına dair inzibati xətalar haqqında işlər üzrə protokol tərtib etmək səlahiyyəti olan vəzifəli şəxsin protokol tərtib etdiyi yer başa düşülür.

Davam edən və uzanan inzibati xətaların törədilmə yerinin müəyyən edilməsinin hüquqi əsasları ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu bir daha qeyd edir ki, inzibati xətalar qanunvericiliyində uzanan inzibati xətaların təsnifatı və ya mahiyyəti açıqlanmasa da, nəzəri cəhətdən uzanan inzibati xəta bir müddət ərzində inzibati cəza təhdidi altında qanunverici tərəfindən müəyyən şəxsin üzərinə qoyulmuş öhdəliklərin hərəkət və ya hərəkətsizlik formasında yerinə yetirilməməsidir. Uzanan hüquqpozmaların bəzi səciyyəvi xüsusiyyətləri ondan ibarətdir ki, onlar konkret məqamda – qanunla müəyyən edilmiş öhdəliklərin pozulması məqamında başlayır, o cümlədən hüquqazidd əməlin konkret bitmə məqamında – subyektin özü tərəfindən konkret hərəkətlərin dayandırılması məqamında başa çatır və ya bu hərəkət kənardan müdaxilə nəticəsində dayandırılır (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalar Məcəlləsinin 528.1-ci maddəsinin həmin Məcəllənin

9.2 və 35-ci maddələri baxımından şərh edilməsinə dair” 2018-ci il 4 sentyabr tarixli Qərarı).

Hüquq nəzəriyyəsində davam edən inzibati xətlər vahid niyyətlə törədilən hüquqazidd əməllər kimi göstərilmişdir. Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu digər ölkələrin təcrübəsini, eləcə də uzanan və davam edən inzibati xətlərə dair müvafiq normaların İnzibati Xətlər Məcəlləsində nəzərdə tutulmaması səbəbindən vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşmasının vacibliyini nəzərə alaraq hesab edir ki, son əməlin aşkara çıxarıldığı yer davam edən inzibati xətlərin başa çatdığı yer kimi müəyyən edilməlidir.

Göstərilənlərə əsasən, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

– İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 110.1-ci maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq hüquqi şəxs tərəfindən hərəkətlə törədilən gömrük qaydaları əleyhinə olan inzibati xətlərin törədildiyi yer onun nəticəsinin baş verdiyi yerdən asılı olmayaraq xətlərin faktiki törədildiyi yer hesab edilməlidir;

– İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 110.1-ci maddəsinin tələblərinə müvafiq olaraq gömrük qaydaları əleyhinə olan inzibati xətlərin törədilməsi formasında törədildiyi halda, işə qanunvericiliklə hüquqi şəxsin üzərinə düşən öhdəliyi icra etməli olduğu yer üzrə baxılmalıdır;

– informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə etməklə törədilən gömrük qaydaları əleyhinə olan inzibati xətlər haqqında işlərə inzibati xətlərin aşkarlandığı, yəni səlahiyyətli vəzifəli şəxsin inzibati xətlər haqqında protokol tərtib etdiyi yerlərdə baxılmalıdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A   A L D I :

1. Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 110.1-ci maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq hüquqi şəxs tərəfindən hərəkətlə törədilən gömrük qaydaları əleyhinə olan inzi-

batı xətanın törədildiyi yer onun nəticəsinin baş verdiyi yerdən asılı olmayaraq xətanın faktiki törədildiyi yer hesab edilməlidir.

2. Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətarlar Məcəlləsinin 110.1-ci maddəsinin tələblərinə müvafiq olaraq gömrük qaydaları əleyhinə olan inzibati xəta hərəkətsizlik formasında törədildiyi halda, işə qanunvericiliklə hüquqi şəxsin üzərinə düşən öhdəliyi icra etməli olduğu yer üzrə baxılmalıdır.

3. İnformasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə etməklə törədilən gömrük qaydaları əleyhinə olan inzibati xəta haqqında işlərə inzibati xətanın aşkarlandığı, yəni səlahiyyətli vəzifəli şəxsin inzibati xəta haqqında protokol tərtib etdiyi yerdə baxılmalıdır.

4. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

5. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

6. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

**ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**О толковании статьи 110.1 Кодекса Азербайджанской
Республики об административных проступках**

17 марта 2021 года

город Баку

Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Умай Эфендиевой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева (судья-докладчик), Рафаэля Гваладзе, Махира Мурадова, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева, с участием секретаря суда Фараида Алиева,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 27.2 и 33 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном суде” и статьей 39 Внутреннего устава Конституционного суда Азербайджанской Республики на основании обращения Сабаильского районного суда города Баку рассмотрел в судебном заседании, проведенном в порядке письменной процедуры особого конституционного производства, конституционное дело о толковании статьи 110.1 Кодекса Азербайджанской Республики об административных проступках.

Изучив и обсудив доклад судьи Дж.Гараджаева по делу, мнения представителей заинтересованных субъектов – судьи Сабаильского районного суда города Баку У.Шюкюровой и заведующей сектором административного законодательства отдела государственного строительства, административного и военного законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики К.Пашаевой, специалистов – судьи Верховного суда Азербайджанской Республики А.Новрузова, и материалы дела, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л :

Сабаильский районный суд города Баку, обратившись в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный суд), просил дать толкование положения “дело об административном проступке рассматривается по месту его совершения” статьи 110.1 Кодекса Азербайджанской Республики об административных проступках (далее – Кодекс об административных проступках) и внести ясность в нормы, регулирующие территориальную подсудность в законодательстве об административных проступках.

В обращении отмечается, что товар химического состава весом 3900 кг, был отправлен с сопроводительным документом инвойс от 23 сентября 2020 года компанией «BASF SE», осуществляющей деятельность в Федеративной Республике Германии. При оформлении 22 октября 2020 года таможенной декларацией таможенной процедуры «выпуска для свободного обращения» в Бакинском главном таможенном управлении Государственного таможенного комитета Азербайджанской Республики (далее-Бакинское Главное таможенное управление), импортер – Закрытое акционерное общество «ЕМА» (далее – ЗАО «ЕМА») указав в данной декларации часть товара весом 900 кг как удобрения, несмотря на то, что он не относится к группе минеральных удобрений, тем самым уклонился от уплаты в целом небольшой суммы таможенных платежей, то есть 1872,61 маната.

Протокол об административном проступке от 4 ноября 2020 года, составленный Следственным отделом Оперативного и следственного управления Бакинского главного таможенного управления, о совершении филиалом ЗАО «ЕМА» в Азербайджанской Республике, административного проступка, предусмотренного статьей 505 Кодекса об административных проступках, и приложенные к нему материалы направлены для рассмотрения в соответствии с территориальной подсудностью в Сабаильский районный суд города Баку.

Сабаильский районный суд города Баку пришел к выводу о необходимости внесения ясности в нормы, регулирующие в законодательстве об административных проступках место

совершения административных проступков, совершенных в форме действия или бездействия, и толкования примененной по делу статьи 110.1 Кодекса об административных проступках.

В обращении указано, что в правоприменительной практике связанной с определением места совершения административных проступков, противоречащих таможенным правилам, совершенных при декларировании товаров импортером (экспортером), с указанием недостоверных сведений в соответствующих графах декларации, поданной в электронной форме, приложением к декларации документов, отражающих недостоверные сведения, а также с нарушением юридических обязательств перед таможенными органами, то есть в форме действия или бездействия возник ряд трудностей.

Так, согласно статье 110.1 Кодекса об административных проступках, дело об административном проступке рассматривается по месту его совершения. Протоколы об административном проступке за уклонение от уплаты таможенных платежей, предусмотренных статьей 505 настоящего Кодекса, в некоторых случаях рассматриваются судом по месту нахождения государственного органа, составившего протокол, а в некоторых – по юридическому адресу юридических лиц. В то же время, учитывая, что декларация направляется в таможенные органы на портале электронного правительства, существует практика уклонения от уплаты таможенных платежей юридическими лицами по их юридическим адресам.

В обращении также отмечается, что, хотя законодательство об административных проступках устанавливает рассмотрение дела по месту совершения административного проступка, тем не менее, не предусматривает правовых основ определения места совершения административных проступков с формальным и материальным составом, продолжаемых и длящихся административных проступков, а также об административных проступках, совершенных с использованием электронных информационных систем.

Таким образом, обратившийся считает, что толкование статьи 110.1 Кодекса об административных проступках послужит обеспечению единства правоприменительной практики с точки зрения определения места совершения административных

проступков, посягающих на таможенные правила, которые совершены юридическим лицом с указанием недостоверных сведений в соответствующих графах декларации, поданной в электронной форме, приложением к декларации документов, отражающих недостоверные сведения, а также нарушением юридических обязательств перед таможенными органами.

В связи с обращением Пленум Конституционного суда в первую очередь, считает важным особо отметить, значение формирования единой позиции в применении при производстве по делам об административных проступках процессуальных норм относительно места совершения административного проступка и связанной с этим территориальной подсудности. Так, неопределенность, связанная с территориальной подсудностью, может привести к истечению сроков, установленных статьей 38 Кодекса об административных проступках в связи с наложением судом административного взыскания.

Европейский суд по правам человека, оценивая нарушение правил территориальной подсудности дел, норм процессуального права и превышение полномочий как «фундаментальную ошибку», считает возможным отмену в порядке надзора судебных решений, принятых с такими нарушениями, с точки зрения требований пункта 1 статьи 6 Конвенции «О защите прав человека и основных свобод» (Решения по делу Лучкина против России от 10 апреля 2008 года, по делу Пшеничный против России от 14 февраля 2008 года и по делу Сутяжник против России от 23 июля 2009 года).

Нарушение территориальной подсудности также влечет за собой нарушение указанного в статье 62 Конституции Азербайджанской Республики (далее – Конституция) права каждого на рассмотрение его дела в установленном законом суде. Положение «установленный законом суд» указанной статьи Конституции предусматривает правила отнесенности, в том числе вопросы территориальной подсудности, наличие законного судебного состава, процессуальные условия и другие субъективные элементы.

Таким образом, четкое и ясное определение вопросов судебной подсудности обеспечивает рассмотрение судами дел со строгим соблюдением установленных законом сроков.

Следует отметить, что в статьях 43, 44 и 110 Кодекса об административных проступках определены вопросы подведомственности дел об административных проступках, а в статьях 106.0.1, 109.1.7, 112.4, 114.3 и 134.1.5 Кодекса предусмотрены правовые средства для обеспечения рассмотрения дела по подведомственности.

В то же время Кодекс об административных проступках регулирует пути устранения ошибок, допущенных при определении территориальной подведомственности дел об административных проступках. Так, если рассмотрение вопроса не входит в полномочия судьи, органа (должностного лица), протокол об административном проступке или иные материалы должны быть направлены на рассмотрение по подведомственности.

При рассмотрении жалобы или протеста в качестве дополнительного средства для устранения судебной ошибки по вопросу принадлежности статья 134.1.5 Кодекса об административных проступках предусматривает возможность принятия решения об отмене постановления и о направлении дела на рассмотрение по подведомственности, если будет установлено, что постановление вынесено не уполномоченным на это судьей, органом (должностным лицом).

В случае нарушения территориальной подведомственности дел об административных проступках в соответствии со статьей 110 Кодекса установлено направление дела по подведомственности (статья 112.4 Кодекса об административных проступках).

В связи с вопросом, поставленным в обращении, следует отметить, что определение места совершения административных проступков, посягающих на таможенные правила, предусмотренные в главе 37 Кодекса об административных проступках, то есть установление места совершения административных проступков совершенных с указанием недостоверных сведений в представленной юридическим лицом декларации, или приложением к декларации документов, отражающих недостоверные сведения, а также нарушением обязательств перед таможенными органами, отличается специфическими особенностями.

Так, согласно статье 1.0.19 Таможенного кодекса Азербайджанской Республики (далее – Таможенный кодекс) под таможенным оформлением подразумеваются действия по помещению товаров и транспортных средств под соответствующую таможенную процедуру и завершению таможенной процедуры в соответствии с требованиями настоящего Кодекса.

В статье 104 данного Кодекса, регулирующей начало и завершение таможенного оформления, установлено, что таможенное оформление товаров и транспортных средств начинается в момент представления декларантом таможенному органу необходимых для таможенного оформления декларации или соответствующих документов в отношении конкретных товаров и транспортных средств, либо в случаях, предусмотренных настоящим Кодексом, устного заявления, свидетельствующего о намерении осуществить таможенное оформление. Таможенное оформление завершается после совершения таможенных операций, необходимых, для помещения товаров под соответствующую таможенную процедуру, а также уплаты таможенных платежей, предусмотренных настоящим Кодексом.

На основании статей 146.1 и 146.2 Таможенного кодекса, все товары и транспортные средства, перемещаемые через таможенную границу, подлежат декларированию таможенному органу, осуществляющему их таможенное оформление. Декларирование производится путем заявления в таможенный орган по установленной форме (устной, письменной на бумаге, электронной) сведений о таможенной процедуре, под которые предусматривается поместить товары и транспортные средства, и других сведений, необходимых для таможенных целей.

Следует отметить, что для использования упрощенного порядка декларирования товаров, перемещаемых физическими лицами через таможенную границу, на таможенных пограничных пунктах применяется двухканальная пропускная система – «Зеленый канал» и «Красный канал». Пропускная система «Зеленый канал» предусмотрена для декларирования физическими лицами товаров в устной форме (за исключением товаров, перемещаемых в несопровождаемом багаже и отправляемых в почтовых посылках). Посредством пропускной системы «Зеленый канал» товары перемещаются в льготном порядке, то

есть с освобождением при таможенном оформлении от предусмотренных настоящим Кодексом таможенных процедур, без взимания таможенных платежей и применения мер торговой политики. Перемещение физическим лицом товаров через таможенную границу с использованием пропускной системы «Зеленый канал», при отсутствии в его ручной клади и сопровождаемом багаже товаров, подлежащих декларированию в письменной форме, рассматривается как устное декларирование этих товаров таможенным органам (статьи 300.1, 300.2 и 304.1 Таможенного Кодекса).

Аналогичное регулирование определяется также пунктами 1.2, 3.1–3.4 «Правил декларирования товаров и транспортных средств, перемещаемых через таможенную границу» (далее – Правила), утвержденных постановлением Кабинета Министров Азербайджанской Республики от 22 июля 2014 года номер 263.

Таким образом, представление в таможенные органы декларации о таможенном оформлении конкретных товаров и транспортных средств в устной форме (за исключением товаров, перемещаемых в несопровожаемом багаже и отправляемых в почтовых посылках) предусмотрено законодателем для физических лиц.

При этом установлено, что за исключением перемещения физическими лицами через таможенную границу товаров, не предусмотренных для коммерческих целей, до ввоза товаров на таможенную территорию таможенным органам подается краткая импортная декларация в электронной форме. Непредставление краткой импортной декларации влечет административную ответственность заявителя, однако не препятствует таможенному оформлению и пропуску товаров (ст. 113.1 Таможенного кодекса).

Согласно статьям 1.0.6 Таможенного кодекса и 1.1.15 Закона Азербайджанской Республики “Об электронной подписи и электронном документе”, электронный документ – заверенный электронной подписью документ, представляемый в электронной форме для использования в электронных информационных системах.

Таможенные декларации, поданные в электронной форме, должны содержать электронную подпись или другие средства

идентификации декларанта. Таможенная декларация, подаваемая на бумаге в письменном виде, должна быть подписана декларантом и заверена печатью декларанта, если декларантом является юридическое лицо (ст. 150.2 Таможенного кодекса и пункт 2.3 Правил).

Порядок и срок подачи таможенной декларации регулируются статьей 149 Таможенного кодекса. Так, таможенная декларация подается в таможенные органы с использованием электронных средств обработки сведений. В аналогичном порядке могут быть представлены и соответствующие документы, необходимые для помещения товаров под заявленную таможенную процедуру. Если это предусмотрено законодательством, таможенные органы могут принимать таможенную декларацию в устной форме, бумажную версию таможенной декларации или в виде иного действия, позволяющего помещение соответствующих товаров под таможенную процедуру. Таможенная декларация на товары, ввозимые на таможенную территорию, подается не позднее 15 дней со дня предъявления товаров таможенным органам в месте их прибытия на таможенную территорию, а при осуществлении специальной таможенной процедуры внутреннего таможенного транзита со дня предъявления в таможенный орган назначения. Если срок, указанный в статье 149.3 настоящего Кодекса, недостаточен декларанту для сбора соответствующих документов и сведений, по мотивированному обращению этого декларанта таможенный орган продлевает срок подачи таможенной декларации (статьи 149.1–149.4 Таможенного кодекса). Подобное регулирование установлено и Правилами.

Если отдельные документы не могут быть представлены одновременно с таможенной декларацией по уважительным причинам, по обращению декларанта в письменной, в том числе в электронной форме, таможенные органы разрешают представление таких документов после принятия таможенной декларации. Если настоящим Кодексом не предусмотрен более короткий срок представления отдельных документов, упомянутые документы подлежат представлению в таможенный орган не позднее 45 (сорока пяти) дней после дня принятия таможенной декларации. Декларант представляет в таможенный орган

письменное, в том числе электронное обязательство о представлении документов в установленный срок (ст. 150.5 Таможенного кодекса, пункт 2.8 Правил).

Следует отметить, что согласно статье 40.2 Таможенного кодекса, лицо, представляющее таможенную декларацию, реэкспортное уведомление, ввозную (вывозную) краткую декларацию, упрощенную декларацию и другие документы, запрашиваемые таможенными органами в соответствии с настоящим Кодексом, несет ответственность за достоверность и полноту указанных в них сведений, выполнение взятых на себя обязательств по помещению товаров под избранную таможенную процедуру и разрешенным операциям. На основании статьи 40.3 Кодекса, при представлении таможенной декларации, реэкспортного уведомления, ввозной (вывозной) краткой декларации, упрощенной декларации, заявления о таможенном оформлении и других документов, запрашиваемых таможенными органами в соответствии с настоящим Кодексом представителем лица, перечень которых установлен соответствующим органам исполнительной власти, данный представитель несет ответственность за выполнение обязательств, определенных в статье 40.2 настоящего Кодекса.

Таким образом, как Таможенным Кодексом, так и Правилами установлено, что документы, представляемые в таможенный орган в рамках специальной таможенной процедуры, либо подлежащие уплате таможенные платежи должны осуществляться в течение соответствующего времени. В противном случае деяния, совершенные в форме действия или бездействия, являются основанием для возникновения административной ответственности в соответствии с Кодексом об административных проступках.

Так, в статье 99.1.1 Кодекса об административных проступках в качестве одной из причин для возбуждения производства по делу об административном проступке указано непосредственное выявление или выявление посредством специальных технических средств полномочным должностным лицом достаточных оснований, указывающих на наличие события административного проступка.

Наряду с другими основаниями, производство по делу об административном проступке считается начатым с момента составления протокола об административном проступке. О совершении административного проступка составляется протокол, за исключением случаев, предусмотренных статьей 54 настоящего Кодекса. В протоколе об административном проступке наряду с другими сведениями, необходимыми для производства по делу об административном проступке, указываются место, время совершения и суть административного проступка, соответствующая статья настоящего Кодекса, предусматривающая ответственность за данный административный проступок, и другие сведения. Протокол об административном проступке составляется немедленно по выявлении факта совершения административного проступка (статьи 99.4.2, 100.1, 100.1.4, 100.1.5, 100.1.10 и 101.1 Кодекса об административных проступках).

В случаях, предусмотренных статьей 102.1 настоящего Кодекса, проводится административное расследование при необходимости проведения экспертизы или иных процессуальных действий, требующих достаточного времени при выявлении административного проступка.

Определение о возбуждении производства по делу об административном проступке и о проведении административного расследования выносится в соответствии со статьями 42.2 и 43.2 настоящего Кодекса должностным лицом, уполномоченным на составление протокола об административном проступке и рассмотрение дел об административных проступках. Административное расследование проводится в месте совершения либо выявления административного проступка. Дела об административных проступках рассматриваются в пятнадцатидневный срок с даты получения протоколов об административном проступке и других материалов дела судьей, органом (должностным лицом), уполномоченным на рассмотрение таких дел (статьи 102.2, 102.4 и 111.1 Кодекса об административных проступках).

Таким образом, в процессе производства по делам об административных проступках административный протокол (постановление прокурора) является важным процессуальным доку-

ментом на очередном этапе производства по делам об административных проступках – рассмотрении дела об административном проступке. В этом контексте определение места совершения административного проступка в соответствии со статьей 100.1.4 данного Кодекса и его правильное отражение в протоколе выступают решающим обстоятельством, обуславливающим правомерность вопроса о территориальной подведомственности дела об административном проступке, которое будет рассматриваться в будущем.

Как уже отмечалось, определение времени и места совершения административных проступков, предусмотренных главой об административных проступках, посягающих на таможенные правила Кодекса об административных проступках, отличается специфичностью. Так, данные деяния могут быть совершены как в форме действия (внесение в декларацию заведомо недостоверных сведений), так и бездействия (непредставление декларации в установленный срок).

Данные административные проступки делятся на две группы: имеющие формальный и материальный состав. Объективная сторона административного проступка, имеющего формальный состав состоит только из общественно опасного деяния (бездействия). Административные проступки данного состава считаются оконченными с момента совершения запрещенного законом действия (бездействия), и для привлечения к ответственности не обязательно, чтобы наступили такие негативные последствия как неуплата или уменьшение суммы подлежащих уплате таможенных платежей.

А при административных проступках, имеющих материальный состав, объективная сторона правонарушения включает не только действие (бездействие), но и вредные последствия, вытекающие из такого действия (бездействия). Для возникновения ответственности по административным проступкам, имеющим материальный состав требуется наступление вредных последствий, и в составах таких административных проступков должна иметь место причинная связь между действием или бездействием и последствиями. В этом контексте, сначала определить время окончания административного проступка (действия или бездействия), а затем – место его совершения.

Так, место и время произведения таможенного оформления отмечены в статье 106.1 Таможенного кодекса. На основании данной статьи таможенное оформление производится в определенных для этого местах в зоне деятельности таможенного органа, в котором находятся отправитель или получатель товаров либо их структурные подразделения.

В статье 237 Таможенного кодекса отмечается следующее:

- Таможенная задолженность возникает по месту подачи в таможенные органы таможенной декларации для помещения товаров под таможенные процедуры, предусмотренные статьями 238 и 240 настоящего Кодекса (таможенная задолженность по импорту и экспорту товаров). Во всех других случаях местом возникновения таможенной задолженности является место, где произошло событие, повлекшее такую задолженность.

- Если определить такое место не представляется возможным, таможенная задолженность возникает в месте, в котором сделано заключение о ее существовании.

- Если товары помещены под соответствующую таможенную процедуру, и определить место, указанное во втором предложении статьи 237.1 и статье 237.2 настоящего Кодекса не представляется возможным в пределах сроков, установленных соответствующим органом исполнительной власти, таможенная задолженность возникает в месте, в котором товары были либо помещены под указанную таможенную процедуру, либо завезены на таможенную территорию по такой процедуре.

- Если имеющаяся у таможенных органов информация позволяет им установить, что таможенная задолженность могла возникнуть в нескольких местах, то таможенная задолженность будет считаться возникшей в месте самого первого ее возникновения.

Несоблюдение своевременно перечисленных требований Таможенного кодекса (в форме действия или бездействия) является основанием для возникновения ответственности по административному проступку.

Так, анализ административных проступков, предусмотренных Кодексом об административных проступках, посягающих на таможенные правила, позволяет прийти к такому выводу, что, определение места совершения административного проступка

тупка обусловлено возникновением данного деяния в форме действия или бездействия.

Таким образом, местом совершения административного проступка, совершенного в форме действия, является место совершения противоправного деяния, составляющего объективную сторону проступка, независимо от места его возникновения.

В случаях же совершения административного проступка в форме бездействия местом его совершения считается место, где должно было осуществиться действие, место, где должно было быть исполнено обязательство, возложенное на лицо законодательством, в том числе обязательство юридического лица. В случаях совершения административных проступков, посягающих на таможенные правила, в форме бездействия в качестве места их совершения в соответствии с требованиями Таможенного кодекса можно указать место, где таможенная декларация должна быть подана в таможенные органы, во всех остальных случаях – место, где произошли события, повлекшие таможенную задолженность, место, где товары должны быть помещены под соответствующую таможенную процедуру, место, где товары должны быть завезены на таможенную территорию по такой процедуре, или в случаях, если имеющаяся у таможенных органов информация позволяет им установить, что таможенная задолженность могла возникнуть в нескольких местах, – место самого первого ее возникновения.

Здесь следует особо отметить, что определить место совершения административных проступков, выражающихся во внесении в декларацию недостоверных сведений и их отправке в электронном виде, независимо от формального или материального состава чрезвычайно сложно.

Большинство административных проступков в сфере информационных технологий совершаются в электронных сетях. При этом место совершения противоправного деяния и место возникновения общественно опасных последствий могут находиться на различных территориях.

Учитывая вышеуказанное, Пленум Конституционного суда считает, что дела таких административных проступках, совершенных с использованием информационно-коммуникационных технологий, должны рассматриваться по месту выявления

административного проступка. Под местом выявления административного проступка подразумевается место составления протокола должностным лицом, уполномоченным составлять протокол по делам об административных проступках, относительно возникновения административного проступка, а также иных случаев правонарушения.

Что касается правовых оснований определения места совершения продолжаемых и длящихся административных проступков, Пленум Конституционного суда еще раз отмечает, что хотя в законодательстве об административных проступках не раскрывается классификация или суть длящихся административных проступков, тем не менее, с теоретической точки зрения длящийся административный проступок – это длительное невыполнение в форме действия или бездействия обязательств, возложенных на определенное лицо законодателем под угрозой административного наказания. Некоторые характерные особенности длящихся правонарушений заключаются в том, что они начинаются в конкретный момент – в момент нарушения установленных законом обязательств, в том числе завершаются в момент конкретного завершения противоправного деяния – в момент прекращения самим субъектом конкретных действий, либо действие прекращается в результате вмешательства извне (Постановление Пленума Конституционного суда «О толковании статьи 528.1 Кодекса Азербайджанской Республики об административных проступках с точки зрения статей 9.2 и 35 данного Кодекса» от 4 сентября 2018 года).

В теории права продолжаемые административные проступки указаны как противоправные деяния, совершенные с единым умыслом. Пленум Конституционного суда, учитывая опыт других стран, а также важность формирования единой судебной практики в связи с тем, что соответствующие нормы длящихся и продолжаемых административных проступках не предусмотрены Кодексом об административных проступках, считает, что место выявления последнего деяния должно определяться как место завершения продолжаемого административного проступка.

На основании изложенного Пленум Конституционного Суда приходит к следующему выводу:

– в соответствии с требованиями статьи 110.1 Кодекса об административных проступках местом совершения юридическим лицом административного проступка, посягающего на таможенные правила в форме действия, независимо от места возникновения его последствий, должно считаться место фактического совершения проступка;

– в соответствии с требованиями статьи 110.1 Кодекса об административных проступках, при совершении административного проступка, посягающего на таможенные правила в форме бездействия, дело должно рассматриваться по месту исполнения обязательства, возложенного на юридическое лицо законодательством;

– дела об административных проступках, посягающих на таможенные правила, совершенных с использованием информационно-коммуникационных технологий, должны рассматриваться по месту выявления административного проступка, то есть составления уполномоченным должностным лицом протокола об административном проступке.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 62, 63, 65–67 и 69 Закона Азербайджанской Республики "О Конституционном суде", Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. В соответствии с требованиями статьи 110.1 Кодекса об административных проступках местом совершения юридическим лицом административного проступка, посягающего на таможенные правила в форме действия, независимо от места возникновения его последствий, должно считаться место фактического совершения проступка.

2. В соответствии с требованиями статьи 110.1 Кодекса об административных проступках, при совершении административного проступка, посягающего на таможенные правила в форме бездействия, дело должно рассматриваться по месту исполнения обязательства, возложенного на юридическое лицо законодательством.

3. Дела об административных проступках, посягающих на таможенные правила, совершенных с использованием информационно-коммуникационных технологий, должны рассматриваться по месту выявления административного проступка, то есть составления уполномоченным должностным лицом протокола об административном проступке.

4. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

5. Постановление опубликовать в газетах "Азербайджан", "Республика", "Халг газети", "Бакинский рабочий" и "Вестнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики".

6. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

TƏDBİRLƏR

**Yanvar ayının 19-da 20 Yanvar şəhidlərinin xatirəsi
Konstitusiya Məhkəməsində ehtiramla anılıb**

XX əsrdə insanlığa qarşı törədilmiş qırğınların ən dəhşətli səhifələrindən olan 20 Yanvar faciəsi xalqımızın qan yaddaşına əbədi həkk edilmişdir. Bu hadisələr Azərbaycanın gələcək taleyinə, milli azadlıq hərəkatının daha da güclənməsinə, müstəqilliyimizin bərpasına mühüm təsir göstərib.

Qanlı Yanvar şəhidlərinin əziz xatirəsi hər il olduğu kimi, bu il də Konstitusiya Məhkəməsində ehtiramla yad edilmişdir. Faciənin 32-ci ildönümü ilə əlaqədar Konstitusiya Məhkəməsinin kollektivi Şəhidlər xiyabanını ziyarət edərək, 20 Yanvar şəhidlərinin əziz xatirəsini ehtiramla anmışdır.

Sonra Konstitusiya Məhkəməsində anım tədbiri keçirilmişdir.

Əvvəlcə faciə qurbanlarının xatirəsi bir dəqiqəlik sükutla yad olunub.

Mərasimdə çıxış edən Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev Qanlı Yanvar faciəsini müstəqil Azərbaycanın tarixində mühüm dönüş nöqtəsi, istiqlal yolumuzun başlanğıcı kimi qiymətləndirib. Bildirilib ki, Azərbaycanda vüsət tapmış milli azadlıq hərəkatını boğmaq məqsədilə sovet ordusunun Bakıya və respublikanın bir neçə rayonuna yeridilərək Azərbaycan xalqına qarşı misli görünməmiş qırğın törətməsi ilə SSRİ Konstitusiyasının, eləcə də insan hüquqları ilə bağlı beynəlxalq hüquq müqavilələrinin bir sıra normaları kobudcasına pozulmuşdur. Günahsız insanların qətlə yetirildiyi həmin gecədə çoxlu sayda dinc sakin öldürülmüş, yüzlərlə insan yaralanmış və itkin düşmüşdür. Dövlət əmlakına və özəl mülkiyyətə külli miqdarda ziyan dəyib.

Vurğulanıb ki, xalqını bu ağır günlərdə tək qoymayan ümum-millə lider Heydər Əliyev yanvarın 21-də Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyinə gələrək terror aktını pisləyən tarixi bəyanatla çıxış etmişdir. Ulu Öndər özünün və ailə üzvlərinin həyatının təhlükə altında olmasına baxmayaraq, böyük cəsarət göstərərək 20 Yanvar faciəsinə siyasi-hüquqi qiymət vermiş, ovaxtkı SSRİ və respublika rəhbərlərinin günahı və xəyanəti üzündən törədilmiş bu cinayətin hüquqa, demokratiyaya, humanizmə zidd olduğunu göstərmişdir.

Diqqətə çatdırılıb ki, Ümum-millə Liderin 1993-cü ildə siyasi hakimiyyətə qayıdışından sonra 20 Yanvar faciəsinin baş verməsinin səbəblərinin araşdırılması və onu törədənlərin məsuliyyətlə cəlb olunması istiqamətində mühüm addımlar atıldı.

Ulu Öndərin şəhid ailələrini və əlləri dövlət qayğısı ilə əhatə etdiyini vurğulayan sədr bildirib ki, Ümum-millə Liderin siyasi xəttini uğurla davam etdirən Prezident İlham Əliyev şəhid ailələrinin və sağlamlılıqlarını itirmiş şəxslərin problemlərinin dövlət səviyyəsində həllini mühüm vəzifələrdən biri kimi qarşıya məqsəd qoyub. Dövlətimizin başçısının Sərəncamı ilə 20 Yanvar şəhidlərinin ailələrinə Prezident təqaüdü təyin edilib və daim yardımlar göstərilir. Şəhidlərin xatirəsinin əbədiləşdirilməsi məqsədilə ölkəmizdə bir çox abidə kompleksləri yaradılıb. Birinci vitse-prezident, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti xanım Meh-

riban Əliyeva da şəhid ailələrinə hər zaman xüsusi diqqət və qayğı ilə yanaşır, onların sosial təminatı istiqamətində mühüm işlər görülür.

Sədr vurğulayıb ki, Qanlı Yanvar faciəsi şəhidlərinin qanı yerdə qalmadı. 20 Yanvar şəhidlərinin qəhrəmanlıq salnaməsini 44 günlük Vətən müharibəsinin qəhrəmanları davam etdirdilər. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Müzəffər Ali Baş Komandanı İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə rəşadətli Ordumuzun Vətən müharibəsində qazandığı böyük Qələbə dövlətçiliyimizin tarixində daim xüsusi yer tutacaq. İşğal altındakı torpaqlarımızın azad edilməsi və dövlətin ərazi bütövlüyünün təmin olunması həm də vətəndaşların Konstitusiyada təsbit olunmuş hüquqlarını bərpa, dövlətin əsasını bərqərar etdi.

Anım mərasiminə yekun vuran Fərhad Abdullayev qeyd edib ki, yaddaşımızdan heç vaxt silinməyəcək 20 Yanvar faciəsi Azərbaycanın tarixində milli qürur və iftixar günü kimi əbədi qalacaq.

**Konstitusiya Məhkəməsində Xocalı soyqırımının
30-cu ildönümü ilə bağlı tədbir keçirilib**

Fevralın 24-də Azərbaycan tarixinin ən dəhşətli səhifələrindən biri olan Xocalı faciəsi ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsində anım tədbiri keçirilib.

Anım tədbirində əvvəlcə Xocalı soyqırımını şəhidlərinin xatirəsi bir dəqiqəlik sükutla yad edilmişdir.

Tədbiri açan Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev qeyd edib ki, Xocalı qətləməsi Ermənistanın uzun illərdən bəri Azərbaycana qarşı həyata keçirdiyi planlaşdırılmış etnik təmizləmə və təcavüz siyasətinin tərkib hissəsi idi. Soyqırımın törədilməsinə görə Ermənistanın o zamankı siyasi-hərbi rəhbərliyi məsuliyyət daşıyır və bu əməlin iddia müddəti yoxdur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Xocalı soyqırımının otuzuncu ildönümü haqqında imzaladığı Sərəncamda qeyd olunduğu kimi, 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə Ermənistan silahlı qüvvələri beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərini kobudcasına pozaraq keçmiş sovet ordusunun

Xankəndidə yerləşən 366-cı alayının iştirakı ilə Xocalı şəhərinə hücum etdi və dinc əhaliyə misli görünməmiş qəddarlıqla divan tutdu. Xocalı soyqırımını zamanı 106 qadın, 63 uşaq, 70 qoca olmaqla 613 şəxs məhz azərbaycanlı olduqlarına görə ağlasıqmaz vəhşiliklə qətlə yetirildi, 487 dinc sakin ağır yaralandı, 1275 nəfər isə girov götürüldü.

Sədr bildirib ki, hər il dünyanın müxtəlif ölkələrində çoxsaylı tədbirlər təşkil edilir. Yanvarın 28-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Xocalı soyqırımının otuzuncu ildönümü haqqında Sərəncam imzalayıb.

Vurğulanıb ki, Xocalı soyqırımını Azərbaycan tarixinə ən dəhşətli və faciəli səhifələrdən biri kimi daxil olub. Xocalı elə bir yaşayış məskəni idi ki, o, Azərbaycan tarixinin qədim dövrlərindən müasir dövrə qədər tarix və mədəniyyət ənənələrini özündə əks etdirirdi. Erməni işğalı dövründə maddi mədəniyyət abidələrinin məhv edilməsi və dünyanın ən qədim məzarlıqlarından sayılan Xocalı qəbiristanlığının darmadağın olunması erməni vandalizminin bariz nümunəsi olmaqla yanaşı, dünya mədəniyyətinə qarşı da zorakılıq aktıdır.

Azərbaycan xalqının tarixində ən qanlı səhifələrdən olan Xocalı soyqırımına siyasi-hüquqi qiymətin yalnız ümummillə lider Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışından sonra verildiyini vurğulayan Konstitusiya Məhkəməsinin sədri qeyd edib ki, məhz Ulu Öndərin təşəbbüsü ilə 1994-cü il fevralın 24-də Milli Məclis "Xocalı Soyqırımını Günü haqqında" qərar qəbul edib.

Qeyd olunub ki, azərbaycanlılara qarşı Xocalı ilə yanaşı, bir sıra digər yaşayış məntəqələrində törədilmiş kütləvi qətlər, əsir düşmüş və girov götürülmüş şəxslərə qarşı törədilmiş işgəncələr hazırda ölkəmizin hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən araşdırılır, cinayətlərlə bağlı beynəlxalq məhkəmələrə vəsatətlər verilir, həmin cinayətlərin təşkili və törədilməsində iştirak etmiş digər şəxslərin müəyyən edilib mövcud qanunvericiliyə əsasən cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması istiqamətində işlər davam etdirilir, zəruri addımlar atılır.

Vurğulanıb ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Xocalı qətləminin beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırılması və dünya dövlətləri tərəfindən tanınılmasını, faciə qurbanlarının xatirəsinin əbədiləşdirilməsini, onların ailə üzvlərinin və yaxın-

ların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsini həmişə diqqət mərkəzində saxlayır.

Sədr Xocalı soyqırımının dünyaya çatdırılması istiqamətində Heydər Əliyev Fondunun həyata keçirdiyi mühüm layihələri qeyd edib, Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti xanım Mehriban Əliyevanın bu sahədəki misilsiz xidmətlərini xüsusi vurğulayıb. Bildirilib ki, məhz bu uğurlu fəaliyyət nəticəsində hazırda dünyanın bir sıra ölkələri, ABŞ-ın 20-dən çox ştatı, həmçinin beynəlxalq təşkilatlar Xocalı qətliamının soyqırımı kimi tanınması barədə qərarlar qəbul edib. Bu səylərin nəticəsində artıq dünya ictimaiyyəti Xocalı faciəsi ilə bağlı daha çox məlumatlıdır. Hazırda Xocalı soyqırımı bir sıra ölkələr tərəfindən tanınıb və faciəyə beynəlxalq siyasi qiymət verilib.

Fərhad Abdullayev diqqətə çatdırıb ki, Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla Əliyevanın təşəbbüsü ilə 2008-ci il mayın 8-dən başlanmış “Xocalıya ədalət!” beynəlxalq kampaniyası bu soyqırımı haqqında həqiqətlərin dünya dövlətləri və beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən tanındılmasında mühüm rol oynayıb. Bu kampaniya çərçivəsində hər il yüzdən çox ölkədə genişmiqyaslı tədbirlər həyata keçirilir.

Sədr vurğulayıb ki, Azərbaycan Respublikası Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Müzəffər Ali Baş Komandanı İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə rəşadətli Ordumuzun Vətən müharibəsində böyük Qələbəsi dövlətçiliyimizin tarixində daim xüsusi yer tutacaq. İşğal altındakı torpaqlarımızın azad edilməsi və dövlətimizin ərazi bütövlüyünün təmin olunması həm də vətəndaşların Konstitusiyada təsbit edilmiş hüquqlarını bərpa, dövlətin əsasını bərqərar etdi.

Otuz il davam etmiş işğala son qoyulmaqla, beynəlxalq hüquq normalarının aliliyi təmin edildi. Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindən Ermənistan qoşunlarının dərhal çıxarılmasına dair BMT Təhlükəsizlik Şurasının 1993-cü ildə qəbul etdiyi qətnamələri Ermənistan tərəfi icra etməkdən boyun qaçırsa da, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə rəşadətli Azərbaycan Ordusu 44 gün davam edən Vətən müharibəsində öz şücaəti ilə bu qətnamələrin icrasını təmin edərək ölkəmizin ərazi bütövlüyünü bərpa etdi. Beləliklə, Xocalı faciəsi şəhidləri-

nin qanı yerdə qalmadı. Xocalı soyqırımını şəhidlərinin intiqamını 44 günlük Vətən müharibəsinin qəhrəmanları aldılar.

Hüquqda “Cinayət olan yerdə cəza da olmalıdır” prinsipini diqqətə çatdıran Fərhad Abdullayev Xocalıda azərbaycanlılara qarşı qətlə törədənlərin layiqli cəzalarını alacaqlarını vurğulayıb. Bildirib ki, Xocalı soyqırımına hüquqi qiymət verilməli və bu dəhşətli faciəni törədənlər layiqli cəzalarını almalıdırlar.

Tədbirin sonunda sədr qeyd edib ki, Xocalı həqiqətlərinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması hər bir azərbaycanlının borcudur. Azərbaycan xalqı Xocalı faciəsini heç vaxt unutmayacaq.

Konstitusiya Məhkəməsində keçirilən Könüllü Proqramında iştirak edən gənclərə sertifikatlar təqdim edilib

Mart ayının 1-də könüllü olaraq fəaliyyətə cəlb edilən bir qrup gəncə “Könüllülük fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa müvafiq olaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsində könüllü kimi iki ay müddətində fəaliyyət göstərərək müqavilə öhdəliklərini uğurla başa vuran

gənclərin hər birinə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən xüsusi sertifikatlar təqdim edilmişdir. Bu, onların əmək fəaliyyətinə uğurlu bir keçid fürsəti olacaqdır.

Məhkəmənin fəaliyyətində iştirak edən könüllülər Bakı Dövlət Universiteti və ADA Universitetinin hüquqşünas ixtisası üzrə oxuyan tələbələrdir.

Könüllülər, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Aparatının müxtəlif şöbə və sektorlarında təcrübə keçərək, vətəndaşların qəbulunda bilavasitə iştirak etmiş, səlahiyyətli subyektlərin sorğu və müraciətləri, həmçinin vətəndaşların şikayətlərinin öyrənilməsi prosesi ilə yaxından tanış olmuşlar.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsində həyata keçirilən Könüllü Proqramında könüllü kimi iştirak etmək arzusunda olan gənclərin sənədlərinin qəbulu davam etdirilir.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİNİN
MƏLUMATI

Redaktorlar:

Kamran Yusifov
Tələt Binnətzadə
Orxan Rzayev
Fidan Əlixanova
Fidan Pirverdiyeva
Cəmilə Məmmədova
Nigar Yusubova
Fidan Mövsümova
Günəl Kərimova-Səmədova

Çapa imzalanmışdır 30.04.2022. Kağız formatı 70x100 1/16.
Fiziki çap vərəqi 10,0.